

Halk szavú ünnep: ötéves az Irodalmi Jelen

Visszatekinteni a mából annyit jelent, mint emlékezni. Ám nehéz valamit úgy felidézni, hogy abba egy kis legenda ne keveredjék.

Most, novemberben öt éve annak, hogy az Erdély öt megyéjében szórványban élő magyarok asztalára letettük az Irodalmi Jelen első számát. Az ötletgazda én voltam. A lapot a Nyugati Jelen irodalmi mellékleteként hívtuk napvilágra. Úgy vélekedtem, hogy a két világháború között Aradon szerkesztett Periszkóp, Génusz és Új Génusz sikerét, de nem rövid életét megismétlendő szükség van egy olyan fórumra, ahol azok is közölhetnek, akik nem laknak irodalmi fellegvárak közelében. Kétszer hat hónapig Hudy Árpád utazott Münchenből Aradra a lapot megszerkeszteni és összeállítani. Ő volt ugyanis az Irodalmi Jelen első főszerkesztője. Kezdetben kéziratot Aradon, Kolozsváron, Temesváron élő szerzőktől kaptunk. Nehéz első év volt, hiszen egy teljesen ismeretlen lapnak sosem adnak szívesen kéziratot a hivatásosak. Gyánúperrel éltek, miközben azt kérdezték, mit akarunk, mi a célunk ezzel a lappal. Ha azt válaszoltuk, semmi különös, csak vissza akarjuk juttatni az irodalmat oda, ahonnan eredt: a magyar falvakba és kisvárosokba, ne csak a nagyvárosok privilégiuma legyen az, többen csak legyintettek. Száznál is több irodalmi lap jelenik meg, teljesen fölösleges egy százegyediket kiadni – érveltek egyesek. Közben nőtt a kéziratok, ehhez mérten az oldalak száma is. Egyre többen figyeltek fel arra, hogy nicsak, itt van egy új kiadvány, szép a szemnek, s a tartalma is izgalmas.

A második évszámtól kezdve magam vettem át a lap szerkesztését. Az év végére már nem a Nyugati Jelen irodalmi mellékleteként jelentünk meg, önálló, teljes életet élő lap lettünk. Büszkén vittem az első példányokat Budapestre, s mutogattam irodalmi berkekben is, mint arénában győzelemittas harcos. Kányádi Sándor hosszan nézett rám, biztató mosoly jelent meg szája sarkában. Figyelmesen átlapozta, s halkán, de reményteljesen jegyezte meg: „fiam, ebből még lehet valami”.

Megjelenésünk harmadik évében Budapesten, az Oktogon egyik hírlapárúsától – kicsit izgatottan, csak úgy próbaképpen – kértem egy Irodalmi Jelent. Meghökkenve, kissé gúnyosan szegezte mellemnek a kérdést: „az meg mi?” A világ legna-

gyobb példányszámban megjelenő magyar irodalmi havi lapja, válaszoltam – ez a szlogen állt több mint egy évig a fejléc felett. A hírlapárús azt hitte, valami baj van velem. De ha már annyira kitaróan kértem, ráerősen lehajolt a pult alá. Sokáig keresgél, kutatott a nyomtatványok között. Nagykésőre előhúzott egy stósz hírlapot. „Külföldön” is megjelent napilapok voltak. – Ezek a saláták – jegyezte meg az árus. Egyszer csak előbukkant az Irodalmi Jelen számomra ismerős fejléce. Diadalmasan kiáltottam fel: na látja, hogy van ilyen lapja?! Ott volt előtte, nem tudta letagadni.

Az elmúlt öt évben több mint négyszáz szerző alkotását közölte az Irodalmi Jelen. Nemcsak a történelmi Magyarország területén, hanem a nagyvilágban szétszórtan élő magyar írók alkotásait is.

Mindaddig megpróbáltuk megőrizni a lap politikamentességét – remélem, továbbra is sikerül. Mindig csak annyi politika volt benne, amennyi az irodalomban lenni szokott. Nem hajlott a lap sem jobbra, sem balra. Egyik politikai szekertáborhoz sem igazodott. Ezért is fért és fér el békésen lapjain minden alkotó.

Az elmúlt másfél évben az Irodalmi Jelen munkatársaival és szerzőivel bejártuk Magyarország minden megyéjét, felléptünk Erdély magyar lakta városaiban, eljutottunk Komáromba és Pozsonyba. Az utóbbi két városba még elkísért Faludy György, aki életének utolsó éveiben, idén bekövetkezett haláláig, az Irodalmi Jelen főmunkatársa volt. Az elmúlt nyáron egész napos, maratoni programmal mutatkoztunk be a Művészetek Völgyében. Ha minden terv szerint megy, jövőre újra fellepünk.

Novellapályázatunk sikerén felbuzdulva másfél évvel ezelőtt meghirdettük negyven ezer dolláros regénypályázatunkat. Kétszáznyolcvanhárman neveztek be. A díjakat ez év szeptemberében osztottuk ki: a meghirdetett hat helyett tízet.

Majdnem tizenkétezer előfizetőnk van. Peldányszámunk meghaladta a huszonkétezeret. Tehát olvasnak. Egyre többen. Nem tudom, sok ez vagy kevés, sikert vagy sikertelenséget jelent. Döntse el maga az olvasó.

Addig is: Irodalmi Jelen, boldog ötödik születésnapot!

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

Sütő Andrásra

emlékezünk:

- *Az első tizennégy gondolat*
- *A tűzfelelős*

Egy „emblemikus” sor

kálváriája

Az udvariasság vége – levélféle

Demény Péternek

„Egy magyar író ne sírjon soha!”

– Interjú Sigmond Istvánnal az Irodalmi Jelen regénypályázatának I. díjasával –

– *Idén ünnepelte 70. születésnapját, írói pályafutásának negyvenedik évét, s mindezek betetőzéseként megnyerte az Irodalmi Jelen regénypályázatát. Ha fontossági sorrendet kellene felállítania, miként következnenek ezek az események?*

– Azzal kezdeném, hogy ne várjon tőlem mélyenszántó eszmefuttatásokat, előkészítő beszélgetésünkben is hiányzott a koherencia. Kimondtam ezt a „koherenciát”, s tessék, máris utálom, noha a koherenciát jelentő „összefüggés” kevesebb, mint latin megfelelője, egyszerűen beszélgetésben jobban szeretek ugrázni a faágak sokaságán, ahogy a tébolyult cinkék szoktak tor-

nászni hol az egyik faágon, hol egy másikon, a sűrű témaváltás nem műfaj ugyan, még csak magatartás sem, létformának nevezném a legszívesebben, anélkül, hogy magyarázgatóm ennek indítékait. A hetvenedik születésnapomról megemlékező Lászlóffy Aladár írásának elolvasása után Szöcs István felhívott telefonon, s a maga összetéveszthetetlen hangján és stílusában közölte velem, hogy „meg fogod banni!”. Aztán az Irodalmi Jelen regénypályázatának megnyerése után is figyelmeztetett egyik író-társ-barátom, hogy ezt is meg fogom banni. Ez utóbbit ugyan nem lehet megbánni – hihető, nem hihető, 70 évesen, még ha nagyképűség-

nek is tűnik, egyáltalán nem érdekel, hogy hiszi valaki az igazamat, vagy kételkedik benne, merthogy szerepjátékosnak véli –, szóval nem a 20 ezer dollár süjtött reám igazán, noha az is agyat rengető és hosszabb ideig tartó végtagszékést előidéző tényező, hanem a szakmai elismerés. Hogy a szakma általam ismeretlen, bizonyára neves, megbízható képviselői íróknak tekintenek, a szó nemcsak foglalkozást jelző értelmében, hanem ennek négyzetre emelt értelmében is. Szóval, egy kicsit nagyképű volt, azt hiszem, hetvenévesen elmegey...

Folytatása a 14. oldalon

IRHÁZI JÁNOS

Georg Brandner (Ausztria)

Lapszámunkat a kisiratosi (Románia) alkotótáborban részt vett művészek alkotásaival illusztráltuk. Az alkotótáborról a 31. oldalon olvashatnak

POLLÁGH PÉTER

Iróniák

Roland Barthes-nak

Irodalmunk preferálja az iróniát, méghozzá egyfajta *foto-iróniát* (vö. „studium”), mely (csupán) előhív. Előhívja a befogadóban működő hagyományos mintákat, műveltségi paneleket, a (sznob) válaszok teljes készletét, s ez által „gyönyörködte”, boldogítja. Az azonnali visszacsatolás boldogsága, boldog bamasága ez, mely nyilvánvalóvá teszi, hogy az irónia intenciója nem mentesít az irónia elmaradásának traumája alól.

Az irónia egy radikálisan más formája a kaffai tapasztalatok totális esajátításán, interiorizációján alapuló *lét-irónia* (vö. „punctum”). Célja nem a bölcsész-nevetetés, azaz nem annak a demonstrációja, hogy ki ismer több klasszikus idézetet, s ki tudja azokat (Móricza szellemi horizontján) cukibban kicsavarni, „felülstilizálni”. A lét-irónia paralel módon működtet komoly kritikát és felszabadító malíciát. Van szelleme ugyanis. A magányról, az idegenségről beszél; nem kevesebbet, mint a *fennálló rendet* kérdőjelezve meg.

Drága literatúránk viszont a meta-irodalomban, a metabeszédben már nem tűr semmilyen iróniát, nem tűri a kétely alakzatát. De még (pl. az Odorics Ferenc által ajánlott) regiszterkeverő beszédet sem. Mint minden tragikus alkat, komolyan veszi önmagát, következőképp óhatatlanul kínozza válik.

Itt jegyezném meg, hogy Paul de Man (stb.) irónia-felfogásával kelő-fekvő irodalmáraink nem kis része élőszóban leblokkol az iróniától (egyáltalán a humortól), rosszabb esetben észre sem veszi, fel sem ismeri: *fogalma sincs* róla. Azonosítatlan repulótárgyként repül át rajta. Az öniróniáról, annak revelatív erejéről és felzárkózó hiányáról ne is beszéljünk. Megdöbbentő, hogy evidenciává lett: onismerőket nem feltétlenül az irodalmi életben kell keresnünk. Ám az megnyugtató, hogy érzelmi és etikai analifabétából semmivel sem találunk kevesebbet itt, mint más társadalmi rétegekben, szubkultúrákban. Talán pont ez a demokrácia szépsége!

Három évig alelnöke és, három évig elnöke voltam a Szépirok Társaságának. Nem tudom, hallottak-e arról, hogy van ilyen? Ha nem, az az én hibám, én voltam mégis az elnök. A Szépirok Társasága azért alakult, mert pár tucat író hosszú évek óta folyamatosan úgy volt kénytelen érezni, hogy a Magyar Írószövetség nem képviseli az érdekeit. Van ilyen. Hogy képviselői szervek nem képviselik az érdekeid, mert miért képviselnék. Miért csinálnának bármit. Bárkik. Hallottak a Magyar Írószövetségről? Nyugodtan tegezhetnélek is különben, aki elolvasod, talán ismersz is engem, ismerhetnél, ha találkoznánk, nyilván tegeződnénk úgyis, én vagyok az idősebb. Vagy te stb. Pár száz embert érint, amiről írok. Az úgynevezett kultúra ügye, az irodalom ügye pár száz embert érint.

Úgy tudják legalábbis. Akiket nem érint, úgy tudják, hogy őket aztán nem. Persze nem *tudják*, ilyeneket nem gondolnak, pillanatra se merül föl, nem szoktak ilyesmire gondolni, van gondjuk elég, most mit. Jövök ezzel a hülyeséggel. Nem is jövök. Csak amikor hívnak. Ha meghívják, boldogan megyek akárhova, legszívesebben középiskolákba irodalomórát tartani. Az nagyon jó, majdnem a legjobb dolog, ha olvasod ezt, és meghívsz, megyek. Megérkezem, várnak a kapuban, irtó kedves a kollegina, aranyos, sőt lelkes, beszerzett ásványvizet, iszonyúan majrézik, megkínál kávéval, el-megy intézkedni kávéügyben, addig se kell annyira majréznia. Általában azzal kezdődik az óra, hogy be van fagyva az egész. Befagytak a gyerekek. Nem a tanárnő a hibás, mert a tanárnő eleve fagyasztott, minden jóakarattal ellenére. Nem tehet róla. Nem tehet semmit, az irodalom (nem komoly, hanem) komor dolog, most mit csináljon. Ez látszik, ugyanakkor meg a legjobb jóakarattal lengi körül a komorságot, teli jóakarattal árasztja a fagyot a tanárnő. Átlag húsz perc munka kiolvasztani a hangulatot. Mármost a gyerekeket, és akkor bekövetkezik mindig a csoda, egyből kiderül, vagy kettőből, hogy itt még minden lehet, 16 éves kora körül zseni az összes gyerek. Szép, poróg, lélek és szív, romlatlan, a romlottacska is romlatlan, és ha már semmiképp sem romlatlan, hanem romlott, akkor is romlatlan. Még maradnék pár órát, és mind nekifogna otthon regényt írni, szünetben költeményt, órán tanulmányt, nem tudsz oly gagyi társaságot elképzelni, hogy ne. Legjobb volt egyszer egy zalaegerszegi szakmunkásképzőben, ahol egybetereltek a nagyelődobban három osztálynyi tizenöt év körüli autószerelő vagy milyen szerelő kiscsávót, hogy beszéljék nekik a mai magy. irod.-ról.

Hogy higgadt és érett vagyok-e már ahhoz, hogy belekezdjek ebbe a levélbe, melyet neked akarok írni – nem tudom. De úgy érzem, örömom idegen és hétköznapi marad, amíg legalább valamiféle bensőséges, őszinte írással bizalmamba nem avatlak. Így hát belekezdok, és boldogan tekintem előjelnek, hogy éppen most, kerek egy esztendővel azután látok hozzá vágyódásom e bizonyítékához, hogy épp ilyen vágyakozva nekiláttam a bizonytalannak, akkor még nem tudva arról, a te írásodnak is köszönhettem, hogy több éves készülődés után, egyszer csak tanárrá lehettem, hacsak egyetlen mámoros napra is – de erről győződj meg magad a *2000* folyóirat 2005. novemberi számából, interneten is elérhető, valami Tóth Dezső nevű szakírtó, és *Az utolsó magyartanárról felfjegyzései* címmel jelent meg. Annak az írásnak a végén utalás történik egy másorra, amit a te írásod, tudtommal, meglehetősen inspirált.

De csak, mert megszólítottál: a gesztus is, a per Bandi is.

Ha a lelkem most biztos lenne benne, hogy az illékony referensek gyászában osztozhatnék még valakivel rajtam kívül, úgy minden további nélkül bátran megnevezném a kontextust, amiben leveled, mint valami burkolt fenyegetés, utolért. De nem teszem, mert nem fogok hazudni, hiszen a valódi kontextus nem filológiai, hanem radikálisan egzisztenciális: a magyar közoktatás egyik újabb aljas módon lezüllesztett, Balassa Péter halálának tényével pedig még inkább elviselhetetlenebbé váló tanévének kezdetén rövidke írásod valósággyáltsággal átgázolt az eszméletemen, és úgy hagyott nyomot a tanári méltóságom maradékán, mint valami cserbenhagyásos gázolás után jegyzőkönyveztetett féknyomtáv. Hát akkor, kérem jegyzőkönyveztetni az alábbiakat.

Tudod, nekem több megtartott (!) irodalomóra szárad a lelkemen annál, semhogy csak úgy szó nélkül hagyjam a mondandó. Mit is? „Ha meghívják, boldogan megyek akárhova, legszívesebben középiskolákba irodalomórát tartani. Az majdnem a legjobb dolog, ha olvasod, és meghívsz, megyek.” Úgy. Tehát ezek szerint van még ennél is „legjobb dolog”. Azért ez egy kicsikét erős, nem gondoldod? Hogy akkor én meghívhatnák téged, repetázó hedonistát, egy újabb numerára, mi? Még mit nem. „Ha olvasod”? Éz aztán igazán odabasz! (Diákszleng, bocsi.) Mitet olvasnék? Eztet? Mire a

KUKORELLY ENDRE

75%

Képzeld magad elé. Majd legközelebb elmesélem, mi volt. A végén alig akartak elengedni, hogy én mindenáron igyam le magam velük este a megadott kocsmában, de nem ittam le. Nem ittam, abszolút az én hibám: az, hogy most ezek is úgy tudják, vagy nem tudják, úgy gondolják, hogy őket aztán nem, hogy ilyeneket nem gondolnak, nem szoktak ilyesmire gondolni, van gondjuk elég, most mit, hogy ha találkoznánk, nem köszönnének rám az utcán, az én hibám.

Az 1999-es Frankfurter Könyvvásár után a Jelenkor című folyóirat (ismerik? Nagyon csúnya okkersárga, nincs benne fotó, kutya nem beszél róla, kb. ezer példányban fogy. Miért nincsenek benne portrék a szerzőkről? Szerzők barátnőiről bikiniben? Szerzőnők stb.? Csak irodalomtanárból lehet több tízezer magyar nyelvtérületen, az mind miért nem vásárolja meg? Bölcsészkar végzetek több százezren. Válaha a *Szép versek* antológia hatvanezer példányban jelent meg. Megtekintette benne a nép a költőket, helyes, nem helyes, szép, ronda, rémes, aztán folpalkolta a polcra más szép és kevésbé Szép versek mellé. Levette poroláskor: de levette, ami polcra kerül, az onnan valahogy lejön, nem igaz?) folkért, írjam meg, hogy mi történt ott szerintem. Konkrétan Ágoston Zoltán, a futballmeccs után, mikor is a magyar írók csapata 6:4-re megverte a németeket. Nem írom meg, válaszoltam azonnal. Akkorát nem hibázhatok! Mert lehet irodalmi dolgokról, a magyar kultúra ügyesbajairól őszintén beszélni, csak találd meg hozzá magadnak azt az igen szűk kört, ahol ez mehet. És ha még azt is szűkítéd picit, akkor, mint a karikacsapás, de vigyázz azért, ki ne verd a szemedet. Én irodalomról (és környéke) őszintén kevesekkel beszélgetek. Mészáros Sándorral a legtöbbször. Marnóval, akkor előbb-utóbb kiabálunk, aztán rohogunk, én mindenképp, mert annyira, de annyira igazságtalan és túlzó és pontos a Marno. Farkas Zsoltal. Beatrice Töttössyvel, ha itthon van, és ráér, bár sosincs itthon, és nem ér rá. Sándor Andrásval, amikor van hozzá kedve. Földényivel, Garacival, Németh Gáborral, ez összesen 8. Bárkivel, ∞, aki kíváncsi, magára is kíváncsi, és ez így már nem is kevés, hanem sok. Írni nem. Ha az irodalmi lapok

kritikai rovatát olvasod (kizárólag), jól teszed, igazán mindenfélét találsz, jobb a színvonala az úgynevezett szépirodalomnál. Már amennyiben tudsz olvasni, úgy értem, tudod, mi a helyzet, simán kivonod a kivonandót, leszámítolsz megfontolásokat és előítéleteket, nyalizást és piti gyűlölködést, (kultur)politikát, ha az egész száználmas-megható Nagy Emberi Akarást bekalkulárod, legott mulattatni fog. Tudod, hogy itt őszintén beszélni, csupán csak ez az egy nem lehetséges. Ez úgyszólván szabály. A Jelenkornak (ismered? Az az okker.) írt Frankfurter-dolgozatom 75%-os őszinteségű szöveg. Mert persze mégiscsak megírtam, és persze, hogy nem történt semmi vész. Én talán Szabó Dezső és József Attila Babits-pamfletjei óta (és Szilágyi Ákos Weöres-pamfletje óta: ám az mégiscsak az akkori Kritikában jelent meg) igazán őszinte, nem tekingető, de nem rosszindulatú kritikai szöveget Farkas Zsolt néhány írásán kívül nem olvastam magyarául. Ráadásul ezek nem pamfletek. A kivétel persze gyongtí a szabályt. Tehát nem erősíti. Tehát mégsem írhatom, hogy ilyen nincs, ha van. És mégisincs. Farkas Zsolt gyárilag ilyen, így van bekötve, nem ér. Jut még eszembe Borbély Szilárd néhány esszéje vagy Fodor Géza egy-két hajszálpontos, száraz dolgozata. Borbély az Illyés-szövege óta – legalábbis nekem ezt írta – fél. Megbánta. Pedig nagyon előzékeny volt. Fodor Géza operákról ír. Ezek különben ismerősök neked? Farkas Zsolt, ismerős? Föl szokta kérni az Élet és Irodalom? Kapott állásajánlatokat? Megkérdezik rendszeresen a médiában?

Néha egyébként megkérdezik. Ha Mészáros Sándor szerkeszti, föl szokta kérni. Láttam kulturális műsorokban néha, tudják, az a kultúra a tévében, amihez rögtön fogpiszkálót is kéne mellékelni, valamivel kitámasztandó leragadni készülő szemed. Vagy pedig folyik a kínos időtlenkedés, a hűdelazás, nem tudom, melyik a rémesebb. Mészárossal beszélgetek a legintenzívebben ezekről az ügyekről, neki mondtam először ezt a 75%-ot is. Egyből belemegyünk, kellős közepre, a 75 és 100 közötti 25-os sáv, ilyenkor mondja is, és látszik rajta, komolyan gondolja: no ezt vagy azt mégiscsak megírom. Persze, komoly ember, nem írja meg. Sokszor mondja, sokszor gondolja, sosem írja. Lehet, ha csak kevesebbszer gondolná? Vagy hogy? Vagy semmit se lehet, nyugi? Ha ezek a beszélgetések megvolnának magnón, hősködjön a franc, száz évre zároltatnám. Minimum hetvenöt, aztán rögtön elküldeném a Rádióknak. Aztán disszidálnék, és külföldön lennék eltemetve. Olvasd Witold Gombrowicz naplóját.

Kedves Bandi!

váratlan autoreferencialitás, mire az ebből kibuggyanó mellérendelés: nem lesz ennek így jó vége. És persze nehogy gyere, könyörgöm, maradj. Hagyjál minket szépen, Bandi, békén. Majd én hatok, te csak alkoss, gyarapíts – mondjuk fordíts Pessoa-t, vagy teniszez a Földényi F. Lászlóval, mit tudom én. „Befagyta a gyerekek.” Be zalmeg, be. „Nem direkt a tanárnő a hibás, mert a tanárnő eleve fagyasztott, minden jóakarattal ellenére. Hanem a szisztéma.” Igen, és: közöd? És ne fíkázd a tanárnőt, még indirekten se. (Ja, és ne szisztémázzá”, kurva megalázó.) Mit akarsz, miért jönnél újra, mi keresnivalód van neked ezen a tájon? „Már most is: ki beszél irodalomról? Följegyezni az utolsó vonaglásokot, ennyi az egész.” Egy friss Nobel-díjas kollégádat idéztem, na vajon honnan? Ne válaszolj, hallgass! És hát mit is tudnál mondani? Túlságosan is jól tudom, mit mondanál. Aztán megjogod sincs, hogy bármit is hozzá tégy ahhoz, amit már régebben mondtál. Lássuk csak.

Nyilván kíváncsi vagy rá, ki lehetek, honnét a hangom stb. Az vagyok, akit az írásodban megszólítottál, szellem a palackodból, olvasó. Csaknem céltalan jelenlét. Az árnyéknál alig megfoghatóbban. Minden jelentéktelenségbe fullad. Megpróbálok tanítani, ez minden. Ha most nem írnék neked, nem is léteznék, szavamra. Nem vagyok senki, középiskolai tanár vagyok, ne kérdezd hol, mert Georges Barnaossal fogok válaszolni, a *Journal d'un curé de campagne* kezdőmondatával: „Ma paroisse est une paroisse comme les autres.” Tanár vagyok, mit érdekelne engem a tananyag maga? Pláne holmi kortárs irodalom? Igazad van, mélyesen igazad van, amikor azt írod, hogy: „Az irodalom ugyanis (nem komoly, hanem) komor dolog, ez látszik, egy rendes költő rég halott, egyrészt tananyag, másrészt bronzszoborként mutat a kettes villamos megállója felé, mint Petőfi.” Minek jöttél megzavarni bennünket, élő költő, erre válaszolj. Mert hát azért jönnél újra, hogy zavarj bennünket, és ezt magad is tudod. De van-e jogod, hogy felfedj akár csak egyet is annak a világnak a titkai közül, amelyből jöttél? Nem, nincs jogod, tudd meg. Már nekem sincs hozzá jogom, pedig én egy senki vagyok. Na jó, legfeljebb néhanapján néhány sor egy-egy Pessoa-

utánérzés erejéig, de ez a maximum. Csinos végeredmény.

Azt írod: „Átlag húsz perc munka kiolvasztani a hangulatot. Akkor viszont bekövetkezik mindig a csoda, egyből kiderül, vagy kettőből, hogy itt még minden lehet, 16 év körül zseni az összes gyerek. Szép, poróg, lélek és szív, romlatlan, a romlottacska is romlatlan, és ha már semmiképp sem romlatlan, hanem romlott, akkor is romlatlan, ha maradnék pár órát, mind nekifogna otthon regényt írni. Szünetben költeményt, órán tanulmányt. Nem tudsz olyan gagyi társaságot elképzelni, hogy ne.” Nyugodj meg, Endre, de. Tudok, és nem csak elképzelni, hanem tanítani is őket, nap mint nap, óráról órára. Nem tudsz olyan gagyi társaságot elképzelni, akikkel ne lett volna dolgom tekintélyesnek éppen nem mondható tanári pályafutásom alatt. Éppen annyi ideje tanítok, ami alatt egy közepes regényt már rég meg tudtam volna írni. És tévedsz, ha azt hiszed, hogy onszajnalatból emlegetem fel a meg nem született művem emlékeit! Akkor sajnálthatnám magamat, ha nem zaklattál volna fel mélyesen. Akkor igazán lenne mit sajnálnom, hisz oda az érzékenységem, lám csak, szó nélkül eltűnök mindent. Igen ám, de csak mert tanár vagyok, ergo szó nélkül eltűnök mindent, ebből még nem következik, hogy a te soraidat is szó nélkül eltűrjem. Szó nélkül eltűröm, ha a te „romlottacskaid” az órán vagy a szünetben lekurvaanyáznak, szemem se rebben, ha kolléga – akinek a tekintete még álmában sem karcolta soha a Balassa Péter egyetlen könyvének még csak a gerincét sem – kioktat valami elemi fontosságú majréja apropóján, rég megszoktam, ha a szülő semmibe vesz, miközben nyaggat. Viszonyál én sem tartok órát. Nehogyámmá! Nehogy már azt képzeljék, belepofázhatnak a szellem dolgába. Pofázzanak bele abba, amihez még nekem sincs semmi közöm, tanári identitásom légures terébe, ott elverhetik rajtam a büntetésem, amiért szakmai rátermettségemből fakadó kényszerűségből közbizk merészkedtem. (Majdnem azt írtam: Amiért hivatástudatom van!) Amiért szótlanságommal övom egy letűnt világ emlékeit. Amiért „nem középiskolás fokon” lepem meg magam a kívülről kéjével!

Folytatása a 31. oldalon

Térey János versei

Mohóság

Wir sind nicht einig.
Rilke

Mert minden második éjjel az első
Éjszaka kritikája,
És minden harmadik éjjel
A másodiké;
És mindegyiken micsoda mohóság!
Egyszer erős hátára vett,
Aztán partra vetett az elíziumi kék Víz;
Tajtékozó taréjai a béke fölött
Azon az éjjel összecsaptak.
Nem ő lett szerelmes a körme
Hegyéig az abszurd évszakba,
A májusi télbe, de ő
Választott bort, ínyéhez illőt,
Ő döntött az éjszakák felől.
Nem egyezünk.

Minden második éjjel az első
Éjszaka kritikája,
És minden harmadik éjjel
A másodiké;
És ama trópusi reggel
Már a közös hiúság kritikája:
Nem egyezünk.
Hátára vesz, és undokul elejt.
Medencényi emlékeztető
Marad utána a házban.
Csöppenként visszabújik a csapba,
A medrébe, a forrásba:
Örökre. És nem örökre.
Elrejtőzik, fájdalom képében előjön.
Még mártóztam benne, száradok.

A. & D.

Most rákérdeznek egymás életére:
Apollón, Dionüszosz ápolója,
S Dionüszosz, Apollón doktora.
Fantasztának a legszentebb szabadság:
Csapongani most ide, most oda.

Minden kastélypark aszimmetrikus,
És aszimmetrikus a lények arca,
Mint láthatjuk új napra virradóra;
Apollón Dionüszosz doktora,
S Dionüszosz Apollón ápolója.

Amikor Dionüszosz búskomor,
Apollón lesz a nagyherceg, s övé
Az álomporral behintett varázshegy,
Hol szenzáció még a nagymosás is,
És esemény a zivatar, ha rákezd.

Apollón Süddeutsche Zeitungot olvas:
Dionüszosz a tartományi elnök,
Kit újraválasztottak múlt vasárnap;
És Apollón, ki ráadja a voksát,
Míg nem érkezik meggyőzőbb ajánlat.

Apollón cserbenhagyja pártfogoltját,
Mert Vénusz végül is pótolhatatlan...
Pár napig nem beszélnek emberül;
Egymás életrajzában elmerülve,
Gyorspostát váltanak – házon belül.

A hófehér manzárdablak mögött
A. és D. gyakran eltöprengenek,
Milyen lehet az élet íze kívül,
És fölnyitják a vízszintes sorompót,
És őrzőjuk sétává szelődül.

„Pontos, francia alléival együtt
Nem szimmetrikus kettőnk parkja sem,
De úgy formáljuk minden ünnepen,
Hogy szabályosnak látszon. Akinek
Nincs vasárnapi arca, védtelen.”

Szilencium

A Mexikói-kert egén
Muslincarajok kavarnak,
Akár az eredet-regény
Lapján a holnapi halottak.

A töltésen túl tűz lobog.
Érvénytelen a régi mérce.
Az ablak tárva. Nem fogok
Magamért protestálni mégse.

Csatorna készül, és az út
Aszfaltján méter mély a sebhely.
Csapódik vaskapu. Kiút
Az okker októberbe. „Kelj fel” –

Így kormányzom magam odébb.
Ideges séta; még elérem
A háromórás gyorsot épp.
Maradni itt szebb volna tétlen.

A sűrű pályaudvaron
Vigyázok lágy metszésű számra;
Egy-kettő: lüktetésbe von
Az acélkerék kattogása.

A megmásíthatatlanul
Pórusaimba mart vidékre
Érek. Rőtjéhez hasonul
Nadírom, zenitem egésze,

Napesti színeváltozás.
Mint egy eső utáni máglya
Alján az eleven parázs,
Hüledezem. Várok anyámra.

MARNO JÁNOS

Hogyan lett a földmérőből divatdiktátor

Kafka – elemi élmény. Azért az elemiben még nem, hanem csak majd a papoknál, a középiskolában olvastam tőle, a pad alatt, *A pert* és *A kastélyt*, 1965-ben. Prefektusom rajtakapott, mint korábban a Rózsdate-metóval, egyhetes szilenciumra ítelt – de hát nem is volt éppen kivél megbeszélnem az élményt! Fekete tej, abszurd romantika. Az ember sosem vonulhat elég korán belső emigrációba, különösen, ha egy csukaszürke berendezkedésben a csuhásokhoz adják be őt nevelődni a deklasszált felmenői. Aztán a rendkívüli szénszünetben már odahaza, a faluban, elemista barátommal együtt csemegéztünk a könyvből, per-eltünk a hajóablakkal ellátott, poros padlason, előadtuk egymásnak mindazt, ami egy két-személyes színpadon, szénszünetben, ismétlem, előadható. Így rögzülhettek bennem *A kastélyban* szereplő nevek is: Frida mindenekelőtt, akivel K. együtt hál a kocsmában a pult alatt, Klamm, akinek a neve csalást, illetve csalódást jelent (a cseh nyelvben, a németben pedig szűk, merev, meggémberedett, nedves, valamint, főnévként: hasadék, szurdok jelentésekkel bír), és akitől – a lány állítása szerint – elszerezi K. Fridát, s persze a segédek neve: Artúr és Jeremiás; szívünkben szóltak a karkai monológok, az esélytelenség reménytelenül hosszú traktátusai, a közbeszűrt bizarr gesztikulációkkal, ezekkel az álomszerű villámtréfákkal, ahogy bele-belehasogatnak *A kastély* téli éjszakájába. (Téli éjszakáról jut eszembe: akkor még nem tűnt fel a szellemi-önérzeti rokonság Kafka és József Attila között.) Kafka segítségével, sőt vezetésével élvezet, igazi serdülő mulatság volt önkéntesen elidegenedni az úgynevezett életvalóságtól. Vigasztalt a tőle kölcsönzött tudat, hogy nem vagyok erre a világra való. Ez a romantikusan abszurd (és mélyesen igaz) gondolat.

Később, jó pár év múlva naplójegyzetei, levelei ragadtak magukkal. Ez már a kevésbé romantikus, már az aszketikusabb, ám annál ínycibb élmény: Kafka kényszeresen gondterhes körülményessége, a fokozhatatlan (gyermeki) szorongásból kicsapó

eszeveszett humor, hogyne éreztem volna ezt – a művekhez képest – felülmúlhatatlannak, szeretetre méltóbbnak azoknál is.

És most *A kastély* – újraolvasva. Mintha, érdeemben, semmire nem emlékeztem volna. Fridára, a pult alatt, igen, kamasztölkfejjel naná!, a két segéd tolokodó idétlenkedéseire is valamelyest, de például mennyire nem a kocsmárosnéra, K. anyai ellenfelére, és magára K.-ra sem! Hogy a földmérő csupán az álom küszöbén „ébred rá” földmérő hivatására, amikor nem hagyják őt szépen visszaaludni a hosszú, fáradságos utazása után – amely, persze, ugyancsak mintha álomban esett volna meg vele. Nem, ez csak most tűnt fel nekem, hogy K. identitása épp olyan abszolút, egyszersmind üres érvényű, mint az álmodó, mégpedig mélyen álmodó emberé. Merőben tudati, a tudatban szertefoszló, azt kitöltő, benne gomolygó identitás. K. egy késő téli estén érkezik a hótakaró alatt pihenő faluba, a várhegyen trónoló kastélyt a leghalványabb fény sem jelzi. Pillantása tehát, amint fölneéz *arrafele*, a semmibe vész el.

Csak eztán, mélyebb álomba merülvén, a fogadóban szerez tudomást a kastélyról mint a falu fennhatóságáról, s ezáltal önmagáról is, mint a kastély által ide szerződött földmérőről, amely szerződést azután egyre-másra hazudtolja meg (gondoljunk Klammra!) a különféle rendű és rangú alattvalók jó vagy rossz vagy éppen közömbös indulatú sereglete. Hamar kiderül, hogy érdemi foglalkoztatásra csakugyan nem számíthat. Tanácsosabb volna távoznia innen (a faluból, a világból – az álomból); jegyese, Frida is erre unszolná, ám ő marad; találkoznia kell Klamm-mal. Vagy bárkivel a kastélyból, aki felér egy Klamm-mal. Be kell vennie a kastélyt. A falu templomtornyáról pedig észbe villan gyermekkori emléke, amikor szülőföldjének a temetőkerítést falát ostromolta meg, foga közé szorított kis zászlócskával, amelyet végül sikerült is diadalmasan kitűznie a falra. Érdekes, erre a(z istenkísértően) morbid tréfára sem emlékeztem, talán mert az én falum teme-

tökertjét nem védte semmilyen fal az élők tolokodásától?

De hát arra sem emlékeztem, hogy Klamm is alszik, az urak a kastélyból, ha egyáltalán tetten érhetőek (az alvó) K. számára, aluszak szinte mind, illetve amikor felébred valamelyikük, hogy gondolataival átvilágítsa a helyzetet, akkor (az alvó) K.-t nyomja el az álom; ez pedig a húsz fejezetből álló regény tizennyolcadik fejezetében következik be, részben elismételve az első fejezet abszurd jelenetét, amikor K., hogy megmenekedjék agresszív vallatójától, mikrofigurákat, mutációkat. Talán meghökkentő, de nekem most a *Kastély* mozarti zeneként is megszólalt. A tragikus, a parodisztikus, a táncos, és mindez virtuóz egybefonása, variálása – Mozart, a fül, a tudat labirintusában. És a mindennél meghökkentőbb zárása a regénynek, ami annak idején mintha teljesen elkerülte volna a figyelmemet. S ismereteim szerint mások sem tulajdonítottak különös jelentőséget neki: K.-t, ellentétben korábbi Josef K.-s alakmásával, nem sújtja semmiféle (apokaliptikus) végítélet; hanem a veséjébe látó kocsmárosnő dönt majd a sorsa felől, miután K. pimaszul azt találta mondani neki, hogy nem őt, az asszonyt bámulja, hanem csak a ruháját nézi. A kocsmárosnő pedig ez a szemtelenség végképp felkavarja: újra meg újra visszatér a kérdésre, irodájába rángatja be K.-t, ahol részletesen kifaggatja a földmérőt e tudományáról, az öltözködés művészetéről, majd újtája bocsátva a férfit, utána szól: „Holnap új ruhát kapok, talán majd érted küldök.”

K., Kafka mint divatszaktörő. Mint designer. És nem, ez korántsem amolyan ironikus önreflexió csupán: látnoki csavar, filhallás a tényleges sors kulisszazajaira. Ehhez még egy amolyan „véletlen sorsfintor” (koincidencia): a quantanamói „fegyengyarmat” hivatalos (tengerészeti) szövívőjének a neve: Mike Kafka.

PAYER IMRE

Hajnal

A hirtelen hallgatás.

Puha és feszült készenléttel

telítődik. Igen, ő adományozza

a síkok és a színek súlyát.

Kátrányszínű óceánból emel eget,

teszi ugyanakkor kegyelmesen könnyűvé

a fáradt falakat, tetőket,

a bújós szögeléseket.

Szinte lopva jön, észrevétlen, segít.

Felülről tölt fel erővel. Jön velem.

Csévételten film, szűz viasz, fehér lap.

Közömbös nyitány.

(Érzem, ahogy jössz velem, antik isten!)

Órák telnek majd, míg kirajzanak a lények,

újra jelentéssé válnak az üres feliratok, szavak.

Mint eltört csövezetekből, kizúdulnak

a hangzatok és a képek

– vasszerkezeté áll a dél.

De most, még, ebben a folyton visszatérő nyílásban, résben,

most az éber Hírnökök

csivitelő koncerttel töltik teltté

a tinta kék fedelő burát. Benne az üres utak, járdák.

Én vonulok benne.

Üresen, torzan, tempósan, győztesen –

Billegek

Porladó, megszáradt malter a téglák között. A téglák között, amelyekből a falak épülnek. Egy-két szétfáradt darab alá is hullik. A fal korhadt tetején billegek. Mintha táncolnák. Bármikor lezuhanhatnak. Meg-megbicsaklik a lábam. Támolygok. Billegek. Mondják. Ellenségesek velem, nyomás az irányomban. Harc. Ezért születtem. Ezekért a bizonytalan lépésekért. Kinyomtak. Benyomódtam ide, és megtámadnak, mikor még nem is tudok semmiről. Ez lenne az igen? A csoda? A csoda, hogy még élek? Billegek.

Igen, a

pillanatok és nevek

rácsai között

előtti-utáni, kívül-belüli

szél süvit –

a tér megelőzöttségében

piszkosfehér áramlás –

ahogy a nyelv keresztül-

repeszi a tényeket,

igen, sodornak fel,

süvitenek alakká téli láng,

téged, szavakká – név, világ

Marius Ierco^{an} (Románia)

BABICZKY TIBOR

Aurum

Akit – úgy hittem – már régen elmartam magamtól
Akit hazugságaimmal s vágyaimmal végképp tönkretettem
Nikotinnal szesszel mérgezett szívemben a gyermek
Újra megjelent

S most aggódva méri pulzusom s vizsgálja szívem
Körül a meggyült zsírt meszet s mellemre szorítja fülét
Hallgatja az életet hogyan veri szét
Bennem az élet

Egyedül csak a szívben nincs sokaság
Nincs férfi se nő se gyerek se idős
Nincs járható nincs járhatatlan amerre megyek
Nincsen semmi út

Most tetőtől talpig szemnek öltözöm
Mászik mászik egy nagy kerek bogár
S az égbolt irisze aranyról mélyvörösre vált
„Hát te bolond vagy?”

Esti cédula

Száját megtörli az este
látod mindent megevett
kitelt a hold is degeszre
a sovány tetők felett

s belénk mar cukorfogával
megesz az éjszaka
vicsorog rám egy házfal
nincs biztos út haza

miért hogy sosem láttalak
s minek az egyén ha senki
nyakunkon egy sötét szalag
egy parte vagy partedli

Régi hagyomány és szokás Londonban, hogy november első vagy második vasárnapján, akár szép idő van, akár nem, koszorúzási ünnepséget és veterán-felvonulást rendeznek az Ismeretlen Katona emlékművénel, a Trafalgar tértől kiindulva, minisztériumokkal szegélyezett sugárúton. Két világháború és az azóta megvívott összes háborúk brit hősi halottaira emlékezik Anglia a Rememberance napján. Koszorút helyez el az emlékmű, a Cenotaph talapzatánál az uralkodó, és felsorakoznak két oldalt nemcsak a katonai főparancsnokok, hanem télkabátosan, nem egyszer elég fázósan, a pártok vezetői is. Az éppen hivatalban lévő miniszterelnök mellé pedig oda sorolnak a még élő elődei. A konzervatív párti John Major, sőt Mrs. Thatcher is állt így már a labour kormányfő, Tony Blair mellett gyászos feketében.

Ezután pedig kezdetét veszi a veteránparádé. Ezer és ezer hadviselt brit vonul el tőle telhetően peckesen az emlékmű előtt, ezredenként. Java korban lévő bácsik és nénik, keménykalapos hajdani tisztjeik vezetésével, sok kitüntetéssel a kabátjukon, gyakran a régi katonasapkájukkal a fejükön. Az elesett bajtársaik emléke előtt tisztelegnek.

A felvonulás élén rendszerint néhány kerekesszéket tolnak. Az őszi zegernye elől jól bebugyolálva, százöt-százhat éves aggok ülnek a székekben, az első világháború utolsó hadastyánjai.

Kissé ilyen régi relikviának érzem magam az utóbbi hetekben, hiszen Anglia rendkívül fontos történelmi tényezőként tartja számon 1956 magyar októberének a megrendítő eseményeit, és most, a felévszázados évfordulón, sok itt élő ötvenhatos emigráns szólalt

Fredu Samethini (Hollandia)

Rememberance

meg a rádiókban, tévében s emlékező ünnepségeken. Nekem még az a megtisztelő feladat is kijutott e szereplések mellett, hogy a cambridge-i városházán szónokolhattam a forradalomról, amely győzött, aztán legázolták, de nem múlt el nyomtalanul.

Néhány hete London egyik külvárosi iskolájába vittek el, hogy egy angol történésszel, továbbá a londoni magyar nagykövettel (aki hál' Istennek angolul kiválóan beszélő, és filosz végzettségű, igen intelligens férfiú) tartsunk a gyerekeknek rendkívüli történelemórát. Tizenhét-tizenkilenc éves középiskolásoknak, lányoknak és fiúknak. Tekintettel a környék jellegére, főként feketék voltak. Hozzá teendő, hogy gimnáziumuk, a katolikus Szent Ferenc Xavér College, a jó tanítási színvonaláról ismeretes.

Az iskola történelemtanárnöje előzetesen felkészítette a rendkívüli dupla óra résztvevőit, mégis meglepett, milyen őszinte érdeklődéssel vettek részt a fiatalok a szaktudós és a diplomata elemzése, továbbá az én izgalmasra és minél láttatóbbra fogalmazott szemtanú-beszámolóim után következő beszélgetésben, milyen jó kérdéseket tettek fel.

Elmondtam nekik, hogy mint tizenkilenc éves újságíró gyakkornokot, 1956. október huszonharmadikán a békés diáküntetésről szóló riportra küldött ki a Hétfői Hírlap, tehát ott voltam a felvonuláson, ott a Parlament előtti tömegben, amikor követeltük,

hogy szóljon hozzánk Nagy Imre, és átsiettem a Rádió épületéhez is, tanúja voltam annak, amint a tüntetők a stúdióból akarták felolvasni pontokba szedett követeléseiket, mivégett igyekeztek betörni az előttük lezárt főkaput. Akkor dörrent az első puska lövés, akkor halt meg az első felkelő, akkor tört ki a forradalom.

Lenyűgözve hallgattak. Egy nyurga srác, külseje után ítélve karibi származásúnak véltem, azt kérdezte, hogy akkor is kitört volna-e a forradalom, ha a tüntetőket beengedik a stúdióba. Csak annyit válaszolhattam, hogy a forradalmi helyzet enélkül is egyre erősödött. Egy szőke lány elmondta, hogy a nagyapja emlékezett ötvenhatra, pénzt és ruhát gyűjtött ötven évvel ezelőtt az Angliába érkező magyar menekültek számára. Bizony, én is kaptam akkor egy frakknadrágot és egy kabátot, amivel átveszeltem az első telet.

Amiben persze különbözik az itteni meg a hazai társadalom, az a forradalom emlékének megőrzése és tisztán tartása.

Míg Magyarországon vagy Erdélyben 1988 előtt ellenforradalomról és rendbontók garázdálkodásáról, meg az épülő szocializmust fenyegető veszély elhárításáról szóltak a történelemkönyvek, a szigetországban 1956 óta évről évre, fél évszázadon át mindig a felkelés hőseire emlékeztek, a pesti géppisztolyos srácokra épp úgy, mint a Kádár által kivégeztetett Nagy Imrére. S nemcsak az itt letelepedett húsz ezer emigráns magyar, hanem a brit nyomtatott vagy elektronikus sajtó is. Különösen a kerek évfordulókon. A magyar David és Góliát-történetből legenda lett. S a britek kedvelik a hősi legendákat.

SÁRKÖZI MÁTYÁS

Negyvenezer dolláros regénypályázat

Különdíj

CZEGŐ ZOLTÁN

Bukarestben született 1938. június 18-án, költő, író.
Munkái: *Pogány liturgia* (1970), *Titkos délután* (1973),
Ezen a parton (1978), *Ember a Kénos-tetőn* (1981), *Nyár,
kód alatt. Hosszabb, rövidebb lírai írások versben és
prózában* (1983), *Lelkek világhuzatban* (1995).

Időrianás

(részlet)

Akkor csengetett a postás, kiáltott is a kapuból. Lobogtat egy borítékot.

Idézés büntetés terhe mellett a bíróságra, felperes a megyei tanács, Műemlékvédelmi Bizottság.

Na, ez hamar ment nektek, tíz napja sincs, hogy folynak a munkálatok a Lánczosék házában. Visszakapták, tehát ha akarja Lánczos László, akkor műemlék, ha nem, akkor családi ház, amelyet törvénytelenül vettek el a családjától. Na, itt van a Bizottság. Ez valóban operatív bizottság, meg kell mondanom. Nem vár egy kávéidőt sem. Működik, habosra folveri önön létjogát, beindul és zakatol, most épp a kapumon zakatol.

Inka, hozol nekem vajas kenyert? Havonta csak egyszer. Meg lilahagymát?

– Megint mit találtál ki? Nem megyek veled arra a szigetre tonnás köpenzeket keresni. Mi van? Hol s hogy vagy?

– Képzeld, idézést kaptam a bíróságról, mert Pusztaludason engedély nélkül műemlékgyalázást folytatok.

– Marhaság, Dini, ha az lenne, Lánczosék is tudnák.

– Persze, de nem lehet gond, csak azért hívlak, hogy ha bezárnak a nemzeti vagyon megkárosításáért, havonta bejöhetsz.

– Sikerült véglegesíteni az órarendet. És ez fontosabb, mint az a hülye feljelentés. Valakinek, útjában áll valami, valaki. Látlak a közeljövőben?

Te vagy az én szabadságom. Akkor látsz, amikor akarom. És akkor megyek feléd, amikor nem vagyok szomorú. Vajon hogyan bírnám ki most, nem huszon-, hanem ötvenévesen, ha kitalálná egyszer ez az Inka, ez az Inkább is, hogy nekem jobb lesz nélküle, aztán legyünk jó barátok.

Nézzé Dénes, itt vannak az összes papírok. Ezt nevezik... hogy is van ez? Kitelepítési papír, a tanács egykori írása, nézzé ezt az aláírást: felvagy teljesen analfabéta írás, bizonyítja, hogy a népi hatalom, a népi demokrácia stb. elvette a házat, itt már kastélynak nevezik, valószínű azért, hogy az utókor megértse a magyar nép döntését. Itt vannak a leglényegesebbek, tulajdonjogunkba kerül a bennvaló, tizenkét hektárnyi terület, mert többet nem igényeltem, mármint Erzsébet meg én. Na, kérlek szépen, semmi papír műemlékről, sehol nem is szerepelt műemlékként ez a családi ház.

– Dini, kérsz most kávé? – szólt aggódva a tájékozatlan asszony, és úgy nézett a férfira, mintha ő menthetné meg az újbóli államosítástól őket: kérsz kávé? Kérjél bármit, csak ne engedd...

– Nem lehet itt semmi gond. Ti vissza sem kértétek a földbirtokot, csak ami a ház, a park körül. Itt gonoszság fekszik valahol az elásott nagy nemzeti kutya sírhantján. Ha szükségem

lesz más papírra, tájékoztatásra, vagy a jelenlétekre, azonnal szólók. Tudod, Bozsi, mit mond erre az arisztokrata tinédzser?

– Nem. Káromkodik?

– Nem. Azt mondja gh-val, hogy nyughynyughy.

– Tudod, Dénes, mondok én neked valamit – és a hazavénhedni akaró exföldbirtokos fölemelkedett a bizalmaskodás baráti magasságába, mosolygott, arcán volt a megbizonyosodás gyanúja, és mintha igazolást akart volna szavai címzettjétől. – Valaki ügyködik itt a színpalak mögött. És erről jut eszembe a latin kulcskérdés, nem is tudom, de lehet, hogy nem is tudtam sosem, kitől származik: Cui prodest? Kinek érdeke ezt az egész ügyet fölfújni? Ki reménykedhet valamilyen más építéssel beszélünk, és az fordul most elened.

– Miért bántasz, László? Ha feltételezed rólam, akkor az már sértés, nemcsak a latinoknál, hanem a magyaroknál is.

– Bocsánatot kérek, mi most csevegünk, tréfálunk. Nem tételezek fel semmit felőled, csupán azt, hogy jó ember vagy és jót akarsz nekünk. De csevegünk tovább! Lehet az is, hogy egy valaki meg akarta ezt vásárolni, és mi nem is tudtunk róla. Hiszen itt dühög a privátozkodás...

– Privatizálás, ne haragudj – mondta a mérnök, letette a kávé csészét, szabadon nevetett, hiszen mintha együtt ülnének a vádoltak padján, úgy keresik a maguk befallazott igazát. – Látod, nagyon is lehet, hogy ilyen ember dolgozik titkon. De szerintem később kapcsolódott bele a játékba. Valahogy nem is tartom fontosnak az egészséget. Elmegyek a tárgyalásra, mint egy rossz hazai labdarúgó mérkőzésre.

A papírokat magához vette, még azon gondolkodott pár percig a kocsiában, kellett volna maradnia Lánczosékkal, hiszen felnek valakitől. Nem, minden papírjuk rendben. Majd hívom később, megnyugtatom, nyugtatgatom. Noha nincsen sok illúziójuk itthon.

Este fölívta a színész Bélát. Mit tudtok művelni nélkülem annyian, kérdezte, aztán az azonnali kérdésére elmondta, kicsit fáradt, ilyesmi. Kedvem sincs, ez az igazság. Új életet kell kezdenem.

– Na, végre. Házassodsz? Buba? Istenem, nagyszerű.

– Neem, nem Buba, Buba teljesen rám bízta a házasságkötést.

– Azonnal el kell vened. Megyek veled násznagynak, megyek háztüznézőbe, leszek kereszt-komád, házi tanácsosod, hogyan kell, és hogyan lehet kibírni egy családot, hogy észre se vegyék, szereted őket. Satöbb.

– Béla. Az is lehet, hogy börtönbe kerülök, mert elloptam az államtól Lánczosék magánhá-

zát... Na, ha már nem tudok humorba csomagolni, elmondom, mert varrtak a nyakamba valami műemlékvédelmi hivaltól. Ellenem védik az épített magyarországi műemlékeket. Jó, tudom, valami monumentális nagy vadság lehet, gonoszság, és lesz nagy róhej is aztán. Behívom a sajtót nyilván a tárgyalásra, hadd legyen egy jó napjuk. Most nem megyek felétek, főzni fogok, föltaplálom magam. Dehogy, semmi beomlás, még rohógok is az öreg Lánczossal a margón. Családod és egyéb állatfajták? Minden rendben, az az igazi. Szia, jót.

Tehát Buba nem megy még férjhez. Buba már napirenden van. Mert ő valami egyháznak megszállott híve, nem, nem szekta, a szekta az csak kétdimenziós, ő pedig négy, igen, négy dimenzióban él, földi életet égiekért. Buba akkor megy férjhez, amikor én hívom s akarom. Buba előttem jár, mögöttem áll, úgy van, hogy még én sem tudom, hol. De VAN. Úgy él, hogy van a negyedik dimenzióban. Az enyémekben? De nekem csak három dimenzióm van. Ő a negyedik? Ő lenne a negyedik?

Lencse, amikor még volt kerek egésznek tűnő életem, mindig többkilonyi lencsét osztogattam szét szilveszterkor, Újév napján, mert az szerencsét hoz. Lencsés bácsi voltam régen a Béla gyerekei számára. Egy zsilip kirekesztette a lencséimet, aztán kirekesztettem magam is sok mindenből. Nem azért, mert már nem áll jól. Inkább attól félttem, nem tudnak követni. Kata, Inka, az Inkább, ő talán, ő igen. Majd megmutatom neki az én jó nagy világtérképemen Yap szigetét, ahol szemmel dédelgetik a rai pénzkoronogokat.

Aztán olvasott. A magyar reneszánsz könyvét firtatta, volt bizony magyar reneszánsz, még akkor is, ha Mátyás udvarában idegenek papoltak déli meg nyugati kultúráról, öltözékről és zenéről, asztali és kincstári fogásokról. Mátyásnak volt pénze, utána százsor is meglopták királyainkat a kultúra, a csín, a kecs, a pompa nevében.

Nekem vagy-e, kérdezte kilenc óra körül Katalin tanárő. Az is lehet, hogy érted vagyok, és csak érted születtem, mondta Dénes. Most Mátyás udvarában vagyok, itt se szeretem különösebben.

– Persze, hogy nem szereted azzal a bagázssal, amit itt szedtetél fel a 20. században! Mondok valamit erre. Olvastam egyetemista koromban valahol, hogy a magyar főurak Mátyás király felesége, Beatrix és az ő reneszánsz sleppje tanította meg az evőeszközök használatára. Tudod, Dini, én ezt akkor személyi és családi sértésnek vettem, mérhetetlenül föl voltam háborodva az alávaló rágalom miatt, ami csakis Bécs felől jöhetett. De ma is azt mondom, hogy elképzelhetetlen asztali jelenet a pompás Bélák, Endrék, Lajosok udvarában, amint fél úrut, egy-egy borjúcombot harci késsel marcangolnak. Ez olyan, akár a nyereg alatt puhított hús, meg Attila hun király drakulás, vámpíri természet. Az ellenségről rosszat, vagy semmit. Mit csinálsz Mátyásnál?

Nézem, jó lett volna-e ott élni s halni. Valahogy nem találok abban a cicomás világban a hősi honvédelem legendáinak gyökerét. Vagy a hősi halál csak egy bizonyos réteg alatt volt kötelező és alkalmas? Ha a főúr fia belevágott a csatába valamilyen okból és oktalanul, aztán levágták, az rögvest hőssé avaszták, csak, mert unta otthon lótyogni.

– Nézem, és próbálom érteni, ahogy éltek, viselkedtek. És tudod, Inkám, az a meggyőződés alakul bennem, hogy a főnemesi udvarokban talán senki nem foglalkozott azzal, érdemes-e élni s miéért is.

Közben pohár bort töltött, vöröset, az elsőt a koleszterint az erekből, szabadon suhoghat az életanyag vassal terhelt szanaszét a szervezeten. – Halló, itt vagy még? Nem szólsz...

Én Katalin vagyok, Katalinka és nem Inkább, pedig ezt szeretem a legjobban, amikor mondod, de én nem is tudlak követni és nem is követhetlek, mert te akkor szállas el, amikor én legjobban szeretnék itt tartani...

– Itt vagyok. Csak arra gondolok, vajon amikor velem vagy, mellettem, bennem és rajtam és fölöttem és alattam és egyáltalán vagyunk, akkor is arra gondolsz, érdemes-e élni...

– Édes Katalinkám, ne haragudj, nagyon kérek. Én most nem mentem el tőled, jaj, mindent elrontok. Én most OTT voltam tényleg Mátyás udvarában, meg Toldalaghyéknál, csak rájuk gondoltam, igazán. Ha haragszol, a kapud előtt töltöm kocsiában az éjszakát.

– Nagy bolond vagy. Nem haragszom már. És ha majd haragszom, akkor se a kapum előtt

töltsd, hanem itt, a konyhában, a kis széken. Ott lehet vezekelni.

– Még mondok valamit, ez már itthoni, nem a visegrádi udvar történetéből. Barátom kislányának valami baját lelték az orvosok. Roviden: gyógyíthatatlan, de másfelől akár száz évet is élhet vele, vigyázva. Na, ok elmondták a diagnózist a tizenéves gyönyörű lánykának, aztán egyik vacsoránál csak úgy megszólalt a gyerek: lehet, hogy meghalok hamar, de azért ne sírjatok, mert nagyon jó volt veletek tizenévig. Halló, itt vagy még?

– Igen, csak bögök, mert ez is olyan... Ugye ez is Yap sziget?

– Ez igaz, de most aludj. Ez a lányka többet tud az életről, mint Li Taj Po. Aludj és lehetőleg fű-, fa-, emberközelenben.

Vagyok a közeledben, keresem és látom a kezdet nyomát a csipőmön, és ezért sokszor összegörnyedek, és olyankor rettenetesen kihúzó magam, erőse. Melyikünk siet jobban élni? Melyikünk lusta, lustább, melyikünk van elebb és kifele? Mondd!

Akkor mondhatnánk, hogy „szegény Lánczosék”, ha már nem érték volna meg ezt az időt, egykori családi udvarházuk, „kastélyuk” megélestedését. De hát úgy örülnek, olyan ártatlanul örülnek, hogy ismét otthon lesznek. Nem buták, nem is szabad mondani, figyelmeztetni őket, hogy mi járt le az egyéni és történelmi időkben. Tudják. Ki tudja, mi mindent láttak. Az bizonyos, hogy ezekre a megmaradt fákra már nem fognak föl mászni, mint egykor.

Igennel kell kezdeniük nekik is minden napjukat, ami még hátravan. A tagadás az ördög nyelve s szelleme. Ha csak nem a rosszat tagadjuk.

Nézte az embereket, dolgoztak, jó pénzért, építettek a maguk megélhetéséért másoknak. Van munka. Ez nagy szó. Valahol surrogott egy táskarádió, hadd menjen, ha kell nekik. Sokan építettek a faluban is, csinos, gangos házakat építettek, laknak, lakni kell.

Hordják, takarítják nagy idők nyomorult martalékát. Takarítatom én, Dénes úr, az idő odvas fogat. Építék magam hasznára pénzért otthon Lánczosék otthona helyébe. Színpadot építék mások életéhez, és ha templomot, akkor Istennek életkörnyezetet. Ne legyünk gyávák és kisebbek értelmes önmagunknál: Isten igenis lejár a földre imádkozni.

Ebédelni beült Izabellához a TORNÁCOS KORCSOMÁBA. János fenn van a kastélynál, a kocsiában csak úgy állva iszogot néhány ember. Szeretem nézni, gondolja Dénes, amikor nem elszántan isznak, hanem csak módjával, mert hosszú még a nap, mert nem illik délidőben. Milyen másképp isznak, amikor nekikönyökölve, érvelve s magyarázva az életnek az innenső felét, adót és lakodalmat, üzletet, megcsalattatást.

– Izabella, maga szerint a templomnak milyen neve lehet még?

– Az asszony megállt, mosolygott, s közelebből indult a gyanús ösvényen.

– Mérnök úr, maga olyanokat kérdez néha, hogy az ember csak megáll.

– Izabella, maga csak mondja, ha megállott.

– Hát ez a miénk például Nagy Boldog Asszony kegytemplom.

– S ki lakik benne?

– A templomban az Isten lakik, mérnök úr, mert az az ő háza.

– Na látja! – tette két tenyerét támasztólag a tiszta abroszra a vendég, elégedett volt. – A templom neve az is, az Isten háza. Maga szokott-e imádkozni otthon, a házában?

– Unicumot kér vagy pálinkát, mérnök úr?

– Egyszer válaszoljon csak. Megkérem szépen.

– Igen, szoktam, kérem az Istent, hogy az enyéimet, s engem is...

– És ha Istené a templom, az az ő háza, akkor az Isten is lejárhat imádkozni a saját házába, nem?

– Az úgy lehet, bizony, jól tetszik gondolni. Mert az Isten mindenütt otthon van.

– De imádkozni gondolom, be-bejár a házába, Pusztaludásra, Vecsérnyésre, Ósvízire.

Az övé, bejárhat bárhová. És ki tudja, mennyi mindene van neki még szanaszét a mindenségben. És mi a kevéske pénzünk fel-felhúzó nekünk újabb és újabb házakat, legyen ös vénember rokonom, véraggastyánom gondolhatta e közeli másfélezer éves múltamban arra, hogy azért is állít szent helyet, templomot az ember szegény feje, hogy legalább ott kicsiny ég-

mentes legyen a földi szeméttől. Tiszta ing, tiszta gúnya, tiszta lélek és semmi gyanakvás, csupán számvetés és beléláthatóság a jövőbe, ennyi a szent hely, a szent ház, a lak. A padok kopnak benne, elvások a kőpadló, nyerges lesz a deszka a könyök alatt, kikopnak a hívek is, mehetünk tovább.

A család szanaszét, mondta Béla, ki barkácsolt valamit a fészkerben, hatalmas sarló-kalapács plakát a műhelynek nevezett szobában, Marx, Engels, Lumumba és Che Guevara fényképe, egy horror plakát iszonyúságán karácsonyi rajz, színes ceruzával valamelyik gyermek készíthette, a színész apa szerint ezt a vad plakátot csak ez a rajz tudja szelídíteni. És százezer apró szerszám, szeges dobozok és csavarok, kis satupad, félig kész fadaragások, a falakon három sorban is díszes sulykolók, egy mángorló henger és tizenkét ösi, szenes vasaló.

Ha csak a színpadra, szövegre, rendezők szokásaira és tévedéseire figyelnek, megfutamodnék, mondta egyszer a színész. Most nem tudok megfutamodni, mert sajnálnám ezt a kócerájt. Meg ha ezekkel, meg fával, fémmel foglalkozom, nem jut időm színházra itthon is.

– Családod és egyéb állatfajták legnagyobb öröme – mondta akkor Szilvia.

És most, ahogy becsöngetett a kapun, mely távirányítású, a kinyíló udvar végeiben ott látta a barátját kétrét gornyedve, úgy figyelt az érkezőre.

– Ezt a megérzést! – kiáltotta folegyenesedve. – Ketten ebédünk ezek szerint. Föztem valami csudálatos lucskos káposztát. Gyere csak. Mi újság a világban?

– Közelebb, közelebb.

– A magyar késő középkorban.

– Melegedik, melegedik. Azt olvastam a múlt századi, tehát tegnapi költőtől, hogy négy-öt száz esztendő vissza kell butulnunk. Már hogy elfogadjunk olyan-ilyen bután a sorsunkat. Ebédeltem, de akkor még nem tudtam, hogy ide is jövök.

– Nem tesz semmit. Eszel még velem is. És a lányka? A lány? Buba holgy? Jaj, olyan kíváncsi vagyok. Mond meg neki, nem kell félnie, nem mondom föl Rómeót, sem Vörösmartyt, csak látni...

Dénes leült a diófa alá, fáradt is volt valamelyest, ám kedve is volt tödítani a „cselekményt”. Ha már él az a lány, éljen igazából.

– Valami okos foglalatossága van ebben a földi életben, inkább annak a civilszervezetnek a kezeiben, ahol valami vezető.

Azt mondja például, hogy egyetlen tenyérben elférhet a mindenség istenestül, emberestül.

– Mit markolt föl, amikor ezt mondta?

– Nem is az anyagi mindenség, vagyis azt mondta, hogy nemcsak az, hanem amit a lélek össze tud ölelni, markolni, és amit meglát a fölfoghatóban. Érted? Szerinte, vagy szerintünk, szóval... arról beszélt a minap, hogy az embernek van egy fölfogó intelligenciája, fölfogó képessége, amellyel a maga világát összemarkolhatja. De van egy másik képessége is, és az már a hittel és akarati vonásokkal ötvöződik, és amellyel megközelítheti a fölfoghatatlant, azt a régiót, amelyben egy göröngy magát az univerzumot is jelentheti, nem csak a mi szűk kis naprendszerünket.

Sajnáljam, vagy tiszteljem? Mindenképpen tiszteltem kis szerelmedet, Dini. Esetleg téged sajnáljalak? Inkább. Mi lesz veled, s vele, veletek?

– Dini, bizonyosan érthette valamilyen megrázkódtatás, hogy ennyire elvonatkoztat... szóval, hogy ilyen ivben él, áll, jár. És veled? Ágyban, párnák között? Emberke ő, vagy hittérítő?

– Emberke... Az. Semmiből nem hagyja ki a földi embert, nem gyűlöli, á, dehogyan is, nagyon is szereti a földi világot, emberestül. Kérdezem tőle: és a háború? És a mostani világhírség szanaszét? Azt mondja, ez nem az a bizonyos isteni penitencia, mert rosszak voltunk s vagyunk Jézushoz, egymáshoz, mindenhez, amivel megajándékozott. Ő azt mondja, a nagy egységben jelentős az emberiség gyarlósága, ám a mindenség szelleméhez nem viszonyítható. Ugyanis nincs viszonyítási alap, tehát elenyésző kétféle ember étlen-szomjan való élése és meghalása.

– Hol jár, te jó ég, hol jár! – sóhajtott Béla, mint aki megfáradt és nem követheti a szellemet. – Gyere, éhes vagyok, megmelegítem az ebédet. Egytálétel, de tényleg sikerült.

Már a szünyogok is megfáradtak, alig lézengnek, mondta Dénes a nagy diófa alatt, és arra gondolt, míg összekönyökölve várta az asszonyt, meg a naplementét, tényleg meg kellene tudni, mire is ez a nagy menetelés kitaróan az élet irányában, a nagy végtelenségben, hogy aztán a véges foglyai legyünk. Kevesebbek a semminél. Annyi, akár egy naplemente.

– Nem várom meg nálatok a holnapi naplementét. Ha lesz holnap is, majd szóljatok. Nagyon sok a munkám. És ez a bírósági operett is foglalkoztat.

– Ne tedd. Ne tegye veled. Jó? Tényleg az lehet belőle, egy dalmentes operett. Mindenképpen vigyázz.

– Tudod, az egészben mi izgat? Mi érdekel? Hogyan viselik el Lánoszok. Kicsit szégyellem is hamvas hazám nevében, de aggódok is értük. Hiszed? Olyan édes pofák. Olyan nagyon tudnak boldogok lenni. És akarnak is. Szép ez. Unokáik vannak, gyerkőcök. Visítás lesz azon a domboldalon. Na, Isten megáldjon benneteket. Szilvániát nyalabólok.

– Szilvânia mindig szomorú, amikor nem tudod megvárni. Szilvânia azt mondta egyszer nekem, hogy egyszer volt türelmetlen, akkor, amikor megismert. Gyere, lekiérlek. Szóval azt mondta, addig mindig türelmes volt az életéhez, de amikor megismert, nem tudta, mihez kezd velem. Érted? Egyszerűen nem akart férjhez menni, viszont nem akarta, hogy megugorjak. Ez abban a kisvárosi cukrászdában tisztázódott, ahol kezdő orvoska volt, és ismerte mindenki. Megkérdezte, akarok-e a közeljövőben nőül. Mondtam, nem nagyon, de miért érdekl. Akkor jó, mondta ő, akkor ne siessünk, de ha rájön a kétség rohamszerűen, akkor keress meg. Két nap múlva folajlottam másfél szobás lakásomat, a konyhaasztalom, meg ami volt köröttem. És tudod, mit mondott? Félelmetes volt, azt mondta, ette fene, most az egyszer kihúzta a csávból, és megcsókolt ügyesen, azzal elment. Lekísértem a kapuig, marasztaltam, ő ment, visszafordult, úgy intett kis fehér tenyerével, mintha egy karon ülő babának. És álltam a ronda, százeves zöld kapuban, az emberek rám se néztek, és ő csak ment szép futóművein. Ezt még nem mondtam neked az utóbbi negyven évben. És akkor folrohantam a kis lakásba, telefonáltam a rendezőnek: Jóska úr, mennyibe kerül nekem, ha ma nem megyek be próbára? Kérdezte: mi történt? Mondtam, személyesen jött el hozzám a Végzet, és nem tudok kitérni. Kérdezte, hány éves, mondtam, valami huszonhét, kérdezte milyen magas, mondtam, ha megölel, pontosan fölér az orromig. Jóska úr akkor azt mondta, arra vigyázzak, nekem ne kerüljön sokba, és abnormális színészekkel amúgy sem szokott próbálni, mehetek az anyakönyvvezetőhöz. Érted? Én csak a házasságomban, valamikor, annak idején tanultam meg udvarolni ennek a Szilviának. Képzeld el! Két ember összeházasodik és elkezd udvarolni egymásnak. Igen, persze, mindenki másképp csinálja, és mindenkinek az és úgy szép, ahogy. De ez nekem annyira tetszett, ahogy mondta: most az egyszer kihúz a csávból. Pedig nem ittam, sosem volt adósságom, nem jártam a Rákóczi térre, és teljesen őszintén le tudtam ülni a hajléktalanok közé öt üveg sörrel, mert úgy volt kedvem. Istenem, miért mondom ezt neked? Lett volna alkalmunk az elmúlt negyven évben erről is beszélni, sőt az elmúlt tizenhat direkt erre való volt, de olyan jó, hogy van neked Buba, és látom, hogy remekül alakultok, na. Boldogan élünk, míg meg nem halok. Azután éljetelek sokat, sokat ti boldogul. Nekem még itt van kezűben ez a hatvan év, néhány úkunokával, de akkor nem fogok legyinteni. Búbat hozd el, ha hazajön. Hol van? Olaszországban? Érdekes, ott él az apja, nem olasz, hanem hódmezővásárhelyi magyar ember, valami kurva gazdag lehet. Mindegy, Dini, Buba a fontos. Meg te. Soha ennyit nem beszéltem neked, csak színpadon. Szedtél diót? Mondta Szilvia, adjak neked, sok lett az idén.

A félelmetlen négy tárgyalóterem volt. Kísérteties hely, gondolta a mérnök, hát ilyen ez itt?

Itt osztogatják az éveket, milliókat rónak ki a csalókra? Szag van. De ez szerintem nem az igazság szaga. Ez valami kaszárnya-szag. Nem is hivatal-szag, hanem valami közönséges szag. Mert ilyen közönségesek vagyunk, akik ide járunk? Így lehet. Ez a mi szagunk, bélszag, koszos ruha szaga, hivatali legyintés szag: ezeknek ez is jó. Koszlott padok, azokon koszlott emberek. Az is lehet, hogy az elit nem ilyen bíróságokra jár. Lehet, hogy az elit tolvajok, csalók, sikkasztók számára külön és tisztább bíróság jár. A bűnben is lehet kasztrendszer ezek szerint. És tyúkperes bíróságokat bizony nem mutat a tévé. Oda csak elit ügyeket szereznek be, hogy legyenek. Van hetven esztendő ez a néne, figyeld csak Béla, az a lány lehet, vagy másvalakije. Ki vétett közülük? És mit tudnak véteni ezek? Vagy ellenuk vétett az a hajléktalan stílus férfi a másik padon, ki két térdére roskadt fel-sötettel várja a sorsát? Na, hová ülünk, uram? Íme, itt a 202-es tárgyalóterem. Ez lesz a mienk. Ni csak, itt van két férfi, urak ám ezek. Lehet, hogy ők a felperesek? Én felperesnek születtem.

– Béla, tudod, én felperesnek születtem, mert annak is születni kell. Elégedetlen vagyok ezzel a világi renddel, és állandóan feljelentéseket fogalmazok, de legtöbbször nem tudom, hová is kellene küldenem.

– Nevetett, kínosan, ahogy szokás ilyen helyeken, zavartan, mint aki nem találja föl magát az adott helyzetben.

– Itt meg lásd, alperes vagyok. Azt sem tudom, ki perel, csak annyit tudok, hogy itt kell lennem, és nem Pusztaludason. Ni csak, a laposok, a laposok is megjöttek.

– Ne idegeskedj, viszont az jó, ha beszélgetsz, mert odabenn nem fogsz megjedni a saját hangodtól. Én előadások előtt rengeteget beszélek. Szilvia ismeri ezt a szokásomat, a gyerekek még nem tudják. Nem kell mindent kikiabálni. Hopp, mérnök úr, le vagy fotózva. És jön az újságíró.

– Nem hívtam senkit, bizony isten. Pedig első dühömben arra gondoltam, idecsődítem őket. Minek? Rájöttem, hogy tyúkper.

– Bocsánat, elnézést, a Távirati Irodától jöttem, szeretném, ha szólna pár szót erről az ügyről. De ha zavarja most, akkor elnézést.

– Na, ilyen hírnökkel sem találkozom. Hallod, Béla? Uram, ha maga ilyen figyelmes ebben a percben, akkor azt mondom, kupa bor mellett is beszélgethetünk óráig. Tényleg. És még azt mondják, toladok az újságírók.

– Kösönöm, nem vagyok újságíró. És ha már ilyen megértően fogadott, el kell mondanom azonnal, hogy engem maga az igazgató küldött ide, és azzal, nehogy valaki más is jöjjön. És a lelkemre kötötte, vigyázzak önre.

Hát ez jó. Üdvözlöm az igazgató urat. Ki is ő? Nem ismerem.

A fiatal férfi elmosolyodott, mondta: – Úgy tudom, most az a fontos, hogy ő ismeri a mérnök urat. A bort megihatjuk a torok utcában Emmácskánál, de most kérem, mondja meg, mi ez az egész per.

– Tudja, hogyan került Pilátus a Hiszekegybe? Na, ő maga sem gondolta akkor, amikor mosta kezét. Valakinek gondja volt arra az udvarházra, amelyet Lánoszok visszakaptak a kommunista harácsból. Egyébként nem tudom, ki és mi áll mögötte, illetve áll szemben velem.

Szólították a tereméből. Bementek, odabenn vagy tízen szorongtak a kis teremben, Dénes arra gondolt, még jó, hogy nincs felhajtás. A bírót intett, hová álljon, Béla beült a „nézőtérre”. Szürke zakó és nyakkendő volt rajta, egészen szokatlan, nézett végig rajta onnan a mérnök. Ez kiöltözött, ahogy illik a jog előtt.

– A kerületi bíróság közli a vádlottal, hogy a felperes hivatal képviselője nem jelent meg a bíróság előtt, illetve küldötte azzal a szándékkal érkezett, hogy a keresetet visszavonja a felperes. Egy lány ült, valószínű a jegyző lehetett. Határozottan nézte vagy, babám, gondolta Dénes, amint nézte, a lány belemosolygott a férfi arcába. Te jó ég. Itt mindenki többet tud az én ügyemről, mint én magam. Ez a lány, ez a tekintet. Ez valósággal biztató, megértő. Ez a lány velem van a buliban, azért mosolyog. Mit tud?

– Egyetért a kereset törlesztésével? Na tessék! Erre mit tudjak válaszolni? Azt, hogy fizessék meg a munkanapomat? Erre azt mondaná a bíró, hogy az igazságszolgáltatásért megtehetek ennyit, például. És ha nem egyezem bele a kereset ejtésébe? Mert én is keresem az igazságot? Akkor mi van, és mi lesz? Az igazságkeresést csak úgy fölvenni és ejteni, lehetséges ez? Vagy most ez a szokás, mármint itt? Mégis csak lépni kellene előbbre, bíró úr. Én nem vagyok utca rongya, hogy csak úgy becitálnak, oszt' hazaküldenek.

– Tisztelt bíró úr, én most úgy érzem magam, mint egy vádlott, nem úgy, mint egy alperes. Noha nem tudom, az alperesek, illetve a vádlottak hogyan is szokták érezni magukat itt. Én nem vagyok utcarongya, akit csak úgy be lehet cibálni ide, aztán hazaereszteni, menjjen, igyék meg egy kupa bort, avval annyi. Szeretném, ha segítene engem ön, bíró úr, hogy együtt keressék meg ezt a ránk hagyott igazságot ebben az udvarház ügyben.

A lány, ez a lány. Ez meg fog simogatni, te jó ég! Talán azt gondolja, hogy kabátlopások után üditő ez az ügy? Nem, edesem, és ha jól-jól megszorítanálak, akkor is azt mondanám utána, hogy nem ennyi. Nem ennyi.

– Nem ennyi, bíró úr.

A bíró határozottan zavart arccal hallgatta, azt hallgatta, ami túl volt es idegen az ügyviteltől. Béla nézte kettejüket, a mérnök, ahogy rápillantott, biztatást és megértést látott a szemében. Ne félj Béla, nem papolok sokat. Kosz, a szemedbe belefér az egész magyar ég.

– Fölosleges lenne a kérdésem: miért lépett vissza az alperes? Az már nem fölosleges fontolgatás, vajon miért lépett bele? Hogy van mersze a hivatalnak belém lépni? És fellebbezhetek

itt, igen tisztelt bíró úr? Hová fellebbezhetek? Franz Kafkához, Prágába?

Az újságíró, az MTL hírnöke pillanat alatt kazzettát cserélt a zsebmagnón, tekintetében bocsánatkérés.

– Én a magam személyes ügyeiben, kabátlopások, kis csalások esetén, a parlagfű kaszálásának elmulasztásakor igyekszem szerényen viselkedni. A börtönökben nem késelek és nem eszem el más fejadagját. Ám a falum, a városom, a hazám dolgaiban hangos vagyok. És most hazám ügye bizony, hogy az eldülőzőtt Lánzos testvérek vissza akarnak házasodni. Itt fáj nekem valami, de cudarul. Ők fájnak bennem, a hetvenen túli két ember. A vén betyár fokosát forgatva ordít a csárdában, száz icce bort kér az asztalra rögvést. Mert sikerült meglógnia a pandúrok elől, élheti hát a maga kőbori sorsát tovább. Hát száz icce bort, száz szál gyertyát! Ám ha azt mondaná, hogy kedves korcsomárosné asszony, szabad kérem kegyedtől kilencvenkilenc icce bort és esetleg ugyanannyi gyertyácskát, ne vegye rossz néven, lehet esetleg száz is az az icce, usse kö, minek is nevezem kegyedet... Ha így követeli ki a jussát, akkor fél óra után esetleg megkapja azt a moslékot, amit tisztességes betyár elé nem tenne soha az asszony. Nos, köszönöm a türelmet, bíró úr, őszintén köszönöm, hogy meghallgatott. Mert én a mások igazát ugyanúgy, mint a magamét, fokosomat forgatva keresem.

A bíró intett valamit a kis hölgynek, aki rajongva tekintett vissza a vádló vádlottra. Talán szünetet intett a bíró, mert a hangosbomló nem mondott új nevet, a bíró fölállott, ellépett a mérnök is a maga asztalától, elindult a bíró az ajtó felé, de megállott Béla színész és a vádlott között, intett, Dénes kilépett az ajtón távolán, ott várta meg őket. A bíró bajszos, barna homlokú, idős ember volt, lám, én jutottam neki. Pillanatig megállott a bíró, akkor kezet nyújtott a mérnöknek.

– Ma minden rendhagyó. Remek volt a vádbeszéde – mondta bizalmasan, és ahogy beletekintett a mérnök szemébe, mosolygott is. – Én nem szoktam azzal búcsúzni az ügyfeleimtől, hogy a viszontlátásra. Minden jót, uram.

Azzal elment, a lány utána, most már nevetett a mérnöknek a szemébe: viszontlátásra.

– Nagy vagy Cézár. Figyelnek rád az istenek – jutott szóhoz a színművész Béla. – Kár, hogy nem csödittem ide a sajátot.

– Mérnök úr, ha akar még mondani valamit ebben az ügyben – szólta tájékoztató iroda munkatársa.

– Tudja a jó ég. Üdvözlöm az igazgatóját. Itt van a névjegykártyám. Adom, csak úgy. Ha van kedvük, keressenek fel, megnézhetik az udvarházat, a csapatomat, remek társaság. Kár, hogy nem engedtem ide őket. Na de emberek – kiáltott föl –, hiszen ott ulnek, ni, Lánzosok, ő Istenem. Látják, az ember ilyen helyeken elfelejt tisztességesen viselkedni. Gyerünk. Bozsi kedves, mi van a szemében, csak nem sírdogálsz, drága nagymama.

– Lehet, hogy az volt, akart lenni. Nagyon félttem. Igen, tudtam, hogy nem szabad félni akkor, amikor nincs mitől félni, de nagyon félttem és féltettek. Sajnos későn jöttünk, egy picit később, mint kellett volna. Nehezen igazodtunk el a városban, pedig annyira szeretem Szekesfehérvárt.

Lánzos László állt, mint akit megbántottak. Kezet nyújtott a színésznek, Béla közölte, örül, hogy ismét találkoztak, sajnos nem a „tanyán”, de hát...

Visszajött a jegyző lány. Megállott mellettük, várta, amíg észreveszi a mérnök, akkor szólta hozzá.

– Kérdezhetek valamit?

– Parancsoljon. Örülök, hogy most civilben van.

– Igaz, hogy megírta valaki a beszédét?

– Nem tudom a nevét. Az nem volt rajta a periraton, az idézésen, minek nevezem, és minek nevezem magát.

– Anna vagyok, Vitályos Anna.

– Csak nem totóznak a börtönön?!

– Olyasmi. A bíró úr nem hiszi, hogy megírta valaki mindazt...

– Anna, maga hiszi-e?

– Nem.

– Na látja?! Vannak jogász ismerőseim, barátaim, de hát ők nem sokkal okosabbak, mint én. Ha nem is ilyen buták. Akkor meg miért zavartam volna őket a pénzkeresetben.

– Szólhatok valamit? – kérdezte Béla, és boldog volt, hogy a két Lánzos testvér is fölengedett. – Azt hiszem, nincs Magyarországon, de még az Európai Unióban sem olyan jogász, aki betyárdalt mondott volna a tárgyalóteremben, miközben akasztására készülnek.

Negyvenezer dolláros regénypályázat

Különdíj

KABDEBÓ TAMÁS

1934-ben született, Arany János- József Attila-díjas író, jelenleg Írországból él. Eddig megjelent, negyven kötete közül a legjelentősebbek a *Danubius Danubia*, *Érettségi*, *Magyar Odüsszeuszok*, *Minden Idők*, *Az Istenek*, *Róma szülő leánya*.

Blackwell és a magyarok

(részlet)

Szeptember 26-án egy laposfenekű bárka áll mellénk, átrakjuk csomagjainkat, gőzhajónk áldásosan felemelkedik a fenékről, folytathatjuk az utat. A negyedik napon elhagyjuk Vukovárt, tornyai idelátszanak, egy csónakrakománynyi papját megtáncoltatják gőzönsük hullámai. Pétervárad előtt megélenkül a táj: dombok hullámszerűen, megművelt földek, piros fedelű házak, tempolmettek váltakoznak. Délután kettőkor kötünk ki Újvidéken, szemben az eróddel. Hajóhíd kapcsolja össze a Duna két partját. Kibontásához idő kell, kellemesen rostokolunk, kiszállunk. Újvidék azért új, mert Mária Terézia, császár- és királynő alapította. Hosszú egyenes utcáin boltok sokasága: fűszerüzlet, játékereskedés, vaskereskedés, agyagedény-üzlet. Az újvidéki cserépedény inkább érdekes, mint szép. A Duna-tájon a legjobbakat Bohémiában gyártják. Az itteni vásárlóközönség a polgárok és a módosabb parasztok egyvelege. Csodálatos, hogy bár meleg van, minden férfi kalppal, minden nő kendőben, mindenkiük hosszabb-rövidebb kabátjában, csizmában, topánkában. Egyetlen ingujjast vagy egypár szandált sem látok a városban. Jártam már egyszer ezen a tájon, Dél-Bácskában, fogattal. Jó barátom, Fidelis Mayer, Esterházy Pál herceg titkára küldetett értem akkor. A főnemes nem volt otthon, a cigánybanda igen, s bár Mayer – egyébként papi ember –, nem ivott, csak egy kiscsupor misebort hajnalonta, én a számadókkal, kurtanemesekkel átmutattam magyarosan egy éjszakát. Indultunkban Gáspár a pétervárad erődre mutat: „Itt volt kiképző parancsnok az apám.”

Jó lett volna Belgrádban is megállni, megnézni, vajh mindenki alszik-e? A kikötőből fehér minaretek és dzsámik megannyi pöffeteg és kucsmárgomba-kupolás házak és egy távolabbi palota nagy udvarral: a pasáé. Benne hárem, „Nem irigylem öfényességét”, mondom Gáspárnak. „Én igen”, feleli barátom, dús bajsza alatt.

Estefelé kikötünk Semendriánál, amit a magyarok Szendrőnek, a szerbek Smederevonak neveznek. Gáspár megjegyzi: „Ez volt tán legelső pátriám.” Megkérdelem, mit értek ez alatt.

Elmondja, tömönatokban, hogy Szendrő várának 15. századi bástyáit egy ponton Hunyadi, majd fia, Mátyás uralta. A Szendrő-ös volt a vár alkapitánya, a család, a hagyomány szerint, a városban lakott, feje a Szent György rend tagja volt. Azt is megtudtam tőle, hogy a Szendrők minden generációban katonák – katonák is – voltak, a hazát szolgálták. Szendrő Gáspár apja, Szendrő Márton ifjú korában Mária Terézia testőre volt Bécsben, majd kitüntette magát a porosz háborúban. Manapság Szendrő várának hétöles bástyáin fű

zöldül a magasban, a Dunához legközelebb állón utazni készül, már elkésett gólyapár kelep. Megcsalhatta vándorérzéküket a kitarító meleg.

A vár előtt, lehorgonyozva, Milos herceg és tartományfőnök két hadihajója vesztegel. Ágyus, háromboccos vitorlások.

Szeptember 29. Vivalánkánál az utasok java kiszáll. A grófnőt fogat várja, Erdélybe kocsizik. Társaságunk: Quin kapitány, Gáspár, egy szerb-zsidó kereskedő és magam. A lassan lefelé pöfögő hajóról bámuljuk a tengeribúza mezőket. A Gőzhajózási Társaság terve szerint a gőzhajónak innen vissza kellett volna térnie Pozsonyba, utasait pedig egy kisebb, vitorlával és evezőkkel felszerelt fregatt szállította volna a mintegy 24 mérföldre fekvő Orsovaig. Ám a vízállás változatlanul alacsony volt az aszályos nyár után, és a fregattnak is kétszer kellett fordulnia: először az utasokat – bennünket hármunkat –, majd a tekintélyes málhát szállította Orsovaig az olykor csak két-három lábnyi vízen, amely alatt sziklatűk fenyegették a fahajócska megvasalt fenekét. A két part egyre magasabban meredezett fölöttünk, a folyó beszűkült és rohant az éles sziklafogor fölött. Csomagjainkat fél nappal későbbre vártuk, de leszállt az éj, és sehol nem jött semmi. Orsova fölött Swinichnél egy rogyant fogadóban szálltunk meg. A bal part egy kis kanyarulatot tesz itt, ami egy csendesebb öblöt képez. Estebéd után egy, a kedvesével ott időző moldovai költő csatlakozott hozzánk, aki hölgyének gitárkíséretével magyar, német, olasz dalokat énekelt. A „di tanti palpiti”-t olyan szépen és szakértelemmel intonálta, hogy megálta volna a helyét a bécsi operában is, melynek egyik előadását a nászutunkon láttuk feleségemmel, 1827-ben.

„Hogy van a kedves felesége?” kérdezte Szendrő inkább udvariasságból másnap reggel, mintsem valódi érdeklődésből. Az övét nem ismertem, három esztendeje, hogy elvitte egy belső kór, fiatal gazdaasszonya neveli. A mohácsi csárdás leánya.

„Jó erőben, egészségben”, felelem, és madonna arcú asszonyomra gondolok. „Együtt töltöttük a nyarat Grazban.” Tudott dolog, hogy 1827-ben tönkrement a Blackwell Cég, a fazekas városok egyik büszkesége, s azóta árak közvetítésével, valamint tollammal keresem a kenyerem. A Murray kiadó közép-európai útikönyveit én írom, szerkesztem.

Nyílik a fogadó ajtaja, s belép rajta egy honfitársam, George Dewar vízimérnök. Bricseszt visel, csizmát és borkabátot, széles, lapos orra fölött kerek szemüveget, alighihető, hogy kiváló bűvár. A dél-amerikai part mentén elsüllyedt *Thetis* kincseit ő hozta föl, bűvárharangban. Széchenyi

Londonban találkozott Dewarral, és rögtön fölfogadta al-dunai munkálatainak felügyeletére. Dewar még ez este el is mondja: keze alatt dolgoznak az utépítők, ő működteti a dunai bűvárharangot, látja el robbantó anyaggal a sziklabontókat. Quin kapitány éles füle idehallja a szerb part felől a kalapácsok és csákányok döngését. Az innenső parton pedig, Orsova irányában, nagyban folyik a sziklabontás. A robbantások apró forrásoknak adtak új utat, miniatűr vízések, alább: csobogók keletkeztek, a széttemulált szürke óriás sziklák némelyike vörös és kék belsőt mutatott, pirit- és bazaltkő-leletek, mészke torzalok és felettük újonnan felgomolygót felhőcsapatok kísérték az utépítés első szakaszát.

Három nap késéssel megérkeztek a málhák, és most már két vízi járművel indultunk Orsova felé. A kikötőben Popovitz Mihály fogadott bennünket, a Gőzhajó Társaság helybeli ügynöke, Széchenyi gróf jó embere. A főnemesel ebédeltünk, annak városi szállásán. Széchenyi más volt, mint amilyennek vártam, nyájásabb, napszittább, sárgásabb bőrű. Arca olyan színű volt, mint könnyű angol csizmája. Széles napkalapot viselt, pipát szívott, mit ritkán töltött meg dohánnal. Domború mellkasán kockás skót mellényt hordott, bajsza, szakállja busásra nőtt, mint egy afrikai utazónak, ki nem lát borbélyt.

A bemutatás tisztjét Gáspár végezte el, németül. „Egyszer egy estélyen már találkoztunk”, mondtam.

„Óh, hogyne, jól emlékszem”, így a gróf. A két magyar úr fobólintással üdvözölte egymást, kezét rázták. „Megvan-e még a Pimpernel?” kérdezte István gróf Szendrő Gáspárt.

„Az ki?” ütötte bele az orrát kíváncsian Quin kapitány.

„Nem ki, mi – vetette oda foghegyről Gáspár. – Lovam, a waterlooi ütőzetben.”

„Futár voltam Blücher mellett – magyarázta Széchenyi. – A vége felé elkölcsonöztem Gazsi lovát.”

„Csatákosan, kimerülten, de épen kaptam vissza – emlékezett Gáspár. – Pimpernel hazakerült, kiérdemesült, s még öt évet legelt a Csele hegy alatt, az egykori mohácsi csatamezőn.”

„Jó ló volt – bólogatott a gróf. De emlékszik-e Blücher generalissimo lovára, barátom?” Szendrő a fejét rázta, nem emlékezett.

Széchenyi kivillantotta két erős szemfogatát. „Hát az aztán fel volt cicomázva, mint egy cirkuszi paripa! Mecklenburgi herélten ült Blücher, kifent bajusszal, pomádés hajjal, lakkozott csizmában. *Nemde csatába készül tábornok úr?* – kockáztattam meg a kérdést.

„Egy vezérnek a csata olyan, mint egy völgynek a menyegző. Az ünnepi köntösét kell hogy viselje.”

A gróf enyhe kuncogással adott jelt rá, hogy történelmi adomáján ne vessünk. Széchenyi remek kedvvel szórakoztatta vendégeit.

Ebédeltünk. Egy nagy fehér tálon sült malacot szolgáltak föl. „Erről jut eszembe” – szölt a gróf, és előkészítésül ismét kuncogni kezdett, ezúttal hangosan, mint egy gyerek. „Szóval adva van egy kedves ismerősném, N. erdélyi grófnő. Kedveli a csipkegallért, és loknik borítják csinos fejét.” Összenézünk Quin kapitánnyal, hisz Moldavánál egy megszólalásig hasonlatos hölgy szállt ki hajónkból. „Tehát – szól a gróf nyomatekkel –, grófnőnk nagy utazó, tavaly Párizsban járt, és összevásárolt mindent, amit szem megkívánt. Többek között egy bidét is. Ő forsponttal, váltott fogatokkal hamar hazaért, aztán hetekkel később befutottak csomagjai is. Nosza a szolgák kipakoltak mindent, a bidét ide-oda forgatták, mire vélni nem tudták. Másnap nagy lakoma a környék nemes-ségének tiszteletére. És hogyan került a malacsült az asztalra: a bidében szervírozva!”

Szívből nevetett mindenki, Széchenyi csapkodta a térdét, úgy hahotázott adomáján. A rákövetkező nap áthajóztunk Gladovába az említett kishajók egyikén. Ott a gróf hintóján utaztunk – a lovakat is maga hajtotta – le és föl a vékony, széles Duna menti köves úton. Quint a nagy falu népe otthonára, Észak-Írországra emlékeztette. A gyerekek meztelen fenékekkel szaladgáltak, a házakból kecskék és csirkék, malacok és kutyák kóricáltak ki és be. Én a folyót bámultam felülről, hisz innen átlátja és belátja az ember azt a három mérföld hosszú, párszáz yard széles szakaszt, amit Vaskapunak neveznek. A fakirály szögei módjára felmeredő köcsipkés folyófeneket homokos sekélyvíz követi, helyel-közzel kivehetők Trajanus hídoszlopainak maradványai. Valamelyest áradt, és a kis árhullám emelte vízben a málháktól megkönnyebbült *Argos* is átlibeggett. Mindnyájan beszéltünk: tehát Széchenyi István, titkárával és háziszolgájával egyetemben, valamint mi hárman. Quin kapitány kormányzásával Viddinben kötöttünk ki. Nem akármilyen fogadtatásban volt részünk. Egy piros bugyogós, fehér inges, vörös fezes török puskás század sorakozott föl a kikötőben. A folyam tág öbleben jachtok és örnszázadok, háromvitorlás schoonerek, monitorok libegtek-lebegtek föl és alá a zsenge szélben. Husszein pasa, csúcson börpucssal a lábán, aranyóvval a derekán, diadém turbánnal a fején, ünnepi seregszemlélet tartott. Husszein, Sumla védője Szíriában vereséget szenvedett Ibrahimtól, s ezért a szultán az altábornagy rangban lévő, korosodó katonát a viddini pasaságra szándékozta. Széchenyi más véleményen volt. Először kellő és kölcsönös hajlongás után kezét fogott a nyolchüvelyk hosszú bajsuzt és lefeszített szakállt viselő török főméltsággal, aztán elvonult vele a pasa soktetejű palotájába. Estefelé a gróf visszajött, együtt vacsoráztunk a hajón, minusz Quin kapitány, kinek antrimi akcentusa „Széchenyi idegeire ment”.

A gróf: „A szultán azért nevezte ki Husszeint erre a posztra, mert a pasa orosz utalata őszinte, s így személyében a Nyugat megfelelő összekötőt nyert.”

Október 4. Három napig voltunk Viddinben, mi a hajón, Széchenyi és két embere a pasa palotájában elszállásolva. Tárgyalási menetéről nyíltan szólt kettőnknek – mintha csak általam az angol kormányt igyekezett volna tudatni a dolgok állásáról. „Kedves Blackwell úr, nyomós okom van arra következtetni, hogy ön az angol titkos szolgálat embere. Nono! Ne is rázogassa a fejét, mert mentől vérmesebben tagadja, antól jobban hiszem el az ellenkezőjét.”

Mentől? Antól? A gróf most történetesen magyarul beszélt, Gáspártól várva a németre fordítást, és tájszavakat font a mondandójába. Barátom küszködött.

„Non si preoccupi – folytatta Széchenyi olaszul. Majd világnyelven szölok, eccoli! Parliamo italiano.”

Ez jól feküdt nekem, mert az olaszt, németet, franciát jól bírom. „Állok elébe, my lord.”

„Don't stand, do sit down, my good friend, így a gróf, anyanyelvemen. I am flattered that His Majesty's government is interested in my schemes. And I'll be mightily pleased to appraise you of them.”

„As you wish.”

„Herr Blackwell”, váltotta a szót németre a gróf. Ugyebár meggyőztem az osztrák kormányt, hogy előnyükre szolgálna – nekünk magyaroknak, illetve a Duna menti birodalom minden népének – ha a kellő sziklák felrobbantásával vízi utat vághatnánk a biztonságos hajózás számára. Dobra kerülne a *Rasbinikés a Kralova Stenais*, az Alduna Scylla és Charybdis. Sőt, a szerb oldalon egy csatornát is vághatnánk. Ámde mindenhez kettős engedély kell: a tartományfőnök Milos hercegé és

a nagyfőnök Husszein pasáé. A herceg már előbb megadta kegyes beleegyezését, felismerve, hogy a hajózhatszág szerb érdekeket is szolgál. Az öreg pasával viszont nehezebb dolgom volt. Ragaszkodott ahhoz, hogy az osztrák kormány írásba adja, hogy a változások semmilyen tekintetben nem lehetnek az oszmán birodalom kárára. Ezt az írást meg kell szerezni még Metternichtől. (Később Szendrő a fülembe pusmogta: „A gróf benyaltos a hercegnél.”)

Figyeltem Széchenyi arcát. Megszoktam, hogy a főrendek, a magyarokat is beleértve, kifürkészhetetlen tekintettel, szenttelenül társalognak az emberrel. Pyrker érsek, Esterházy herceg akár hazámfiak is lehetnének az álarcviselettel. Széchenyi azonban olyan, mint egy jellemszínész. Nyeregszínű arca olykor nekikiprosodik a lendülettel, melyen ülő szemei kacagás közben eltűnnek szemgödreikben. Hangja is úgy modulál, mint a hangulata, hol bársnyos, hol gunyoros, hol dörren, mint az ágyú.

„És mit szólnak mindehhez az oroszok?” – dörmögött bele Széchenyi mondkájába Szendrő. „Nem kötjük az orrukra. Különb is, ebben a térségben nincs keresnivalójuk.”

„Ez nem egészen biztos”, batorkodtam megjegyezni. A Duna három ágra bomló legfelső szára a kezükben van. Orosz hajó egyelőre nem jut el a Vaskapuig, de a gőzhajózás ezt az állapotot is meg fogja változtatni.

„Nem hátrányunkra – szölt Széchenyi –, hacsak a Gyergyapp csobogó vízének elapadását nem kívánjuk. Persze Ghika Sándor román fejedelmet is meg kell nyerni ügyünknek, jövő héten megyek őt meglátogatni.” A gróf tapsolt, a szolgál behozta a török vízipipa-készletet. „Megpróbálják, uraim?”

Egymásra néztünk Szendrővel. Az igenlően vállalt vont, így én is bólintottam. Kényelmes fedélzeti nyugágyakban ültünk, háromszöget alkotván, a parázsló dohány egy agyagedényben a hajópadióra helyeztetett.

A narghilev szipkás végét szánkba vettük, a füst kigyóforma rugalmas csövön keresztül érkezett el szájpaddalunkig, de egy hideg vízzel töltött edényen át, ami a füstöt lehűtötte. Pipázás közben vettem észre, hogy Széchenyi díszes aranyszínű papucsot visel, a csücsök végén bojtjal. Észrevette a pillantásom. „A pasától kaptam”, mondja, és belerug egy fidibuszba, amit róptében elkap a szél, és a Dunába sodor. „Egy perc, uraim.” A gróf ellejt a hajó fara felé. Ott van a toalett fürke. Egy kis lukas szék, mely a vízbe vezető vastag kályhacsőben folytatódik.

Távollétét kihasználva szemügyre vettem Széchenyinek az asztalon heverő könyveit. *The Menai Bridge* angol nyelvű pamflet volt mellette, francia nyelvű kiadása *Voltaire Angolországi leveleinek*. Harmadiknak egy magyar szerző művét fedeztem fel: *Tövisek és Virágok* vala a könyvecské címe, Kazinczy Ferencről. Megszólított barátomat: „Gáspár, nem egyhangú önnek a gőzhajóutazás?”

„Az unalmat nem bánám, elvégre nem ténlenkedem – mondja Szendrő –, kidolgoztam egy vízámalom lendítőkerekének hatékonyabb változatát. Szomszédom, Dugó, mármint Dugonics István, ismeri? Nem. Szóval ő három egyhengeres vízimalmot bír Mohács alatt. A kompon is gondolkodtam, Dugó közpán, Szekcső alatt. Hat gúzszeves lassú, nehézkes. Kötél és csigák – ehhez túl széles nálunk a Duna. Mi lenne, Blackwell barátom, ha egy kis angol gőzhajóra tennénk szert? Ilyesmire, mint ez, csak kisebbre. Nos?”

„A tengeröbölben már működik gőzhajó ingajárat. A Dunán ez a készség ugyanúgy felhasználható lehetne.”

Visszatért a gróf. „Utazó uram – ez lennek én –, szíves tudomására hozom amit maga is tud, lát, hall, tapasztal, hogy utat vágtatok a parton Galambóctól az oláh határig.”

„Nehéz dolog, gróf úr. Vannak olasz tűzszerecsői? Ok a legjobb robbantók, útéptítők, alagút-vájók a középkor óta, sőt, azelőtt is, vissza Cézárig, Hadriánusig.”

„Van egy olasz hadmérnököm. Giovanni Po, a Dolomitokból. De hát végső soron ő is Dewar úr irányítása alatt áll. Az angol mérnök kipróbált ember, itt ő a főszereplő.”

Dewar olyan észrevétel nélkül tűnt el körünkől, mint az árnyék, amikor beborul az ég. És vele együtt a szerb zsidóember.

Gazsi megszólal: „Az olasz tűzszerecsék. Szolimán is talján pattantyúkat alkalmazott a mohácsi csatában. Dicséretesen ellőttek Tömoriék feje fölött, mert az érsek kémei megvesztegették őket. Mindez keveset használt Lajos királynak.”

„Három éve kúszkodunk a sziklás úttal, s tán egyharmada, ha elkészült”, mondja elkomorodva a gróf. Vastag szemöldökét összevonja, szörhatárt képezve két sötét bokor, a nyugtalan barna szemek fölött, hogy a domború homlok mély ráncai le ne futhassanak onnan. „Alagutakat és folyosókat

vájtunk robbantó anyaggal, csákánnyal szélesítettük, formálgattuk őket. Ha legalább egyenes volna az út, de a folyó kanyarog s vele hajlik a sziklás part.”

Meg kellett jegyezni, hogy a szerb oldal alkalmasabb lett volna egy Duna-parti út kiképzésére. Csak a rómaiakat kell követni. A szoros alsó részénél a légiók katonái, illetve a rendelkezésre álló dák rabszolgák ösvényt vágtak a kőfalban. Feljebb lukakat fúrtak a mészkőben, azokra gerendákat helyeztek, a gerendák közét fával rakták ki. Lám, Trajánus feliratához, mely ma is jól olvasható, ilyen út vezetett.

Széchenyi megvakarta az üstökét. „Milos herceg ellenezte, hogy mi építsünk utat a szerb parton. Azt hiszem, arra vár, hogy a törökök feladják, vagy elvesztik a Duna-vonalat, mint birodalomhatárt, és akkor ok, szerbek folytathatják azt a munkát, amit Apollodoros hidász Trajánus császár alatt kezdett.”

Sötét estebe hajlott beszélgetésünk, Széchenyi kezdődő migrénre panaszkodva elköszönt és elment aludni. A százegegyhárom személy szállítására tervezett gőzhajó harminc kabint is tartalmazott, melyekből a személyzet tizenegyet, az utasok tizenhatot foglaltak el. Lévén mindössze öt utas: Széchenyi, a titkára és a legénye, valamint Szendrő Gáspár és jómagam, a férőhelyeket kényelmesen felosztottuk egymás közt. A grófnak jutott tíz, nekünk kettőnknek hat fülkenyi hely. Én kettőt foglaltam el, az egyik volt a nappalim, a másik a hálószobám, illetve a harmadikban utazott a málmám. Gazsi ugyanígy, azaz hogy ő alvásra egy, műszerei számára két kabinot foglalt el. A gróf után elbúcsúzott ő is. „Aludni megy?”, kérdeztem.

Válasz helyett kivillantotta foga fehérjét és egy dalt dudorászott, morzsolgatva a szövegét.

„Nem értem”, mondtam.

Most kiénekelte. Valahogy így: *alla kochi kresztbe, ksiandjauln eressbe kutyából nemless, nemless szalonna.*

Magyar dal volt, nem értettem, nem ismertem. Megszólalt: „Szép élet ez a hajóélet, de még a szakács is férfi. Meddig bírja az ember híján?”

Gondolom, szónoki kérdés volt ez, talán a nőtársaságot kedvelő férfiember panasza. A több-eves özvegé. Így feleltem:

„Gáspár, ami azt illeti, holnap és még két napig három fehérszínű lesz bejáratos a hajóra. Quin, a visszafele ut előtt, nagytakarítást rendez. A nők majd lemosnak, letisztítanak, kitarítanak mindent. És kimossák a lepedőket.”

„Fiatalkor?”, kérdezte középkorú barátom éles baritonhangján. „Bolgárok. Fiatalok-e vagy öregek, nem tudom. Kérdezze meg Quin kapitányt.”

A következő napon Széchenyit hintó várta a parton, ismét a pasához hajtattott. Amíg érte, hogy estére visszatér. Mi begyalogoltunk Viddinbe.

A bazárban egy nyakéket vettem hatyúnyakú nejemnek, Agnesnek. A Garabonciás egy jókora rezést vásárolt és két arasz hosszú, öbve dugható török pisztolyt magának, cifra kőszötyűt gazdasszonyának, akit történetesen ugyancsak Agnesnek hívnak. Mirtse Agnesnek. Tűzrólpattant vászoncseléd. Az én életem párja Warmuth Agnes, Freiherr von Warmuth nyugalmazott osztrák vértess ezredes egyetlen leánya. Hét esztendeje a nejem. Boldogságunkból elvesz-e, hozzájárul-e az a tény, hogy én állandóan utazom, és évente csupán pár hetet tölthetünk egymással – nem tudom. Ha kupolás kontyával, selyemkrinolinban, napernyővel a kézben szelkaraként fordulnak utánunk. Utálom ezt a közép-európai szokást. Egy angol úriember csak akkor fordul meg egy nő után, ha az illető hölgy utána szól. Úri nő ezt nem teszi.

A kashában ebédeltünk, én húsos piláfot, Gáspár lepényt. Bolgárok szolgálnak ki, szűrés, barátágtalan szemekkel mérgetnek bennünket, mintha mi is az elnyomó török uraságokhoz tartoznánk, holott ruházatunkról, viselkedésünkről és német beszédünkről észlelhetők: külföldiek vagyunk.

A gróf jó kedvében volt. Esti öltözékének egy új kaftán lett a fénypontja: lila, mint a püspöké, arany gombokkal, vastag bordó selyem övvel a derekán. Jobb kezét még a Liegestuhlban elhelyezkedve is egy kosfejű fokoson nyugtatta. Holdvilágos éjszaka volt, a hold bújócskázott a felhőkkel, az enyhe szellő bőrbekecsbe bújította a Garabonciást, én pedig főlhúztam az Arán wool jumperemet. Az árbochoz erősített kötéletzen petroleumlámpák lógtak, és ahogy a szél nekibuzdult, a lehorogonyzott hajótest lágyan ringani kezdett. Megcsikordult a hajót a stéggel összekötő palló. Felnéztem, egy asszonyformájú árnyalak szaladt ki meztől a stégre, onnan egy szökéssel a parton temett és eliramodott, mint egy szarvasúró. Fekete szoknyája alatt kivillant fehér bokája.

„Hah – mondám – tán egy tolvaj?”

A Garabonciás megszorította a karomat. „Psz. Nem tolvaj. – Majd sügva: áldott fehérszín.”

Nem vagyok moralista. Am nekem más nő nem kell, csak a feleségem. Monogám vagyok immáron hét éve, s harmincnyolc évesen már az is maradok. Szendrő ötvennégy esztendő és hm. Is he just lonely, or is he a rake? Mi britek, szigetlakó hajósnepek, hozzászoktunk az időszakos asszonytalansághoz.

A gróf elemében volt. „The third business, perfectly distinct from the other two we talked about yesterday, is the application of steam to the navigation of the Danube” – kezdte angolul. („A harmadik dolog, amelyik tegnap szóba került, a másik kettőtől tökéletesen különbözik: a dunai gőzhajózás kérdése ez.”) Aztán, talán Szendrő Gáspár kedvéért, aki a németet szinte anyanyelvi fokon kezelte – míg az angolban botladozott –, a gróf németül folytatta. „Itt van a négy évvel ezelőtt, 1830-ban alakított társaság, melyet a császár, a nádor és Metternich is ellenjegyzett, valójában a bécsi bankok tulajdona – ők a főreszvényesek. Érdekelve vannak tehát abban, hogy megállapítsuk, meddig hajózható a Duna komplikációk nélkül. Tudjuk azt, hogy Győr és Galambóc között hatalmas birkák közlekednek – visszafele menet a pinkások lovai húzzák ezeket. Azt is tudjuk, hogy vannak olyan hajók, melyek Ulmtól indulva eljutnak a Fekete-tengerig – csak az apróbbja vagy a keskenyebb birkák férnek el a regensburgi híd alatt –, szállítván a kelmét, lent az erdélyi bányák sóját; mi több, közülük néhány felmegy a Drávan és a Szávan is, melynek felső folyásától háromnapos kocsit az Adria. A vitorlás korszakra érvényes volt ez a mondas: az ügyes hajós, aki célt érni akar változva használja az ár folyamát, a szelek negédeit: majd kovályog, majd vesztegel. A gőzhajózás dikuma: az ügyes hajós soha nem fogy ki fűtőanyagából.”

„A mi hajónkat hol fával, hol szénnel fűtötték – szólt meg Szendrő. Bölcs dolog volna szén- és falerakatokat létesíteni minden nagyobb hajóállomás mellett.”

„Igaz van”, mondta a gróf. (Kicsit meglepett, hogy ezek ketten, bár régi ismerősök, a Sie formát használják. A pozsonyi országgyűlést megfigyelőben azt tapasztaltam, hogy a magyar urak, a rangkülönbségeket felretéve, legtöbbször tegeztek egymást. Mármint az ülés szünetében.)

A gróf folytatta: „Mindössze négy gőzhajó közlekedik a Dunán, részben a fűtőanyag-nehézség miatt. Rendszeresen feltöltött raktárakkal a forgalmat egyszerűen megőszörözhetnénk. És nem lehet messze az idő, amikor Pest és Bécs között napi ingajárat közlekedik, amikor a Balatonon keresztül-kasul lehet sétahajóval libegni, és amikor a dunai uszályok, dereglyék, ordinarik garmadáját gőzerővel vontatják hegymenet, völgyment.”

En is belekötögtam: „A Duna távolabbi lehetőségei úgyszólván kimeríthetetlenek. Egy negyven mérföldes csatorna összeköthetné a Visztulával, egy tizenöt mérföldes vágat az Elbével, és egy harmadik csatorna a Rajnára.”

„Az olvastam – szölt Szendrő töle szokatlanul hosszabb mondatba öntve mondandóját –, hogy már a frankok királya, Nagy Károly fontolóra vette, hogy összekösse-e a két vízi utat, a Rajnát és a Dunát, holott erre manapság aligha kerül sor, mivel vasutat építenek már a Neckar völgyében.”

A szakács, aki pincérkedett is, Széchenyi kérésére fedélzeti asztalunkra tette a gőzölögő török kávé. Én a késői időpontra való tekintettel nem kértem belőle, széchenyi és Szendrő viszont vidáman kortyolgatták. Teára vágyva, a szakács után mentem a konyhába. Tea volt, de a tej estére elfogyott. Az erős, fekete tea ugyancsak ébren tart. Bánati bor! Felhoztam egy demizsonnal. Vigan kvaterkázunk éjfélig. Szendrőnek van egy zsebőrája, melybe icipici csengettyűt szerelt. Déli és éjféli 12-kor az órácska belső felelet tizenkétszer megkonganatja egy parányi gong. Berekesztvén az éjszakába nyúló fedélzeti estét – még jóval a zsebőrára várt csilingelése előtt –, Szendrő ismét megfogta a karomat:

„Jöjjen be a lakosztályomba, most beszélés kedvében vagyok. Elmondok önnek a grófról egyet és más.” Csupa jót mondott. Azzal kezdte, hogy Széchenyi úgy szereti a hazáját, mintha legelső szerelme lenne az. Mivel nincs asszony körülötte – noha van a szíve közepében –, a gróf teljes erővel beleveti magát terveinek kivitelezésébe. Klubot alapított Pesten, a londoni Atheneum mintájára, egy állandó Duna-híd építését proponálta Pest és Buda között, megalapította az országos Akadémiát – francia mintára –, könyvet írt a hitelről, hogy a földbirtokosok és a bankosok szót érthessenek egymással, és most minden erejével azon van, hogy az országgyűlés megreformálja az adórendszerét.

„Itt van a kutya elásva”, mondtam.

Másnap reggel rajtam a sor, hogy Szendrő barátomat útbaigazítsam – helyesebb szó a felvilágosítás? – Oroszország készülődéseit és kikövetkeztethető terveit illetőleg. (Egyébként

gyönyörű, meleg októberi napunk van, Szendrő Gáspár alsóneműre vetkezik, és a hajó faráról beleveti magát a Dunába. Nem aggódom. Vendége voltam, amikor egyszer Mohácsnál oda-vissza átúsztam a Dunát. Hamarosan kímászik a vízből. Bele a hajó farához kötött ladikba. Onnan, a kötélhárcsón, fel a hajóra. Nő nincs a közelben. Azaz... A három takarítónő közül egy visszatért. Fialat, erőtelj, izmuktól, keblektől duzzadó teremtés. „Szetka – szól Gáspár –, dörgöld meg a hátam. Tapos meg alaposan, mert az izmaimnak ez kell.” Már megy is befelé a kabinjába, dúdolvva az a bizonyos magyar népdalt. Felóra múlva bújik elő, addig elszívok egy pipa dohányt, majd megtömöm tobakkal az orrom, jobbról-balról.

„Úgy látom Gáspár, maga ezzel a menyecskével ugyancsak szót értett.”

„Hát szót nem, mert Szetka csak bolgáruul ért, de olykor szavak nélkül is megérteti magát az ember. Egyébként nem menyecske, hanem leányzó.”

„Tudja a teljes nevét is?”

„Hogyne. Megnéztem Quin kapitány fizetőlístején: Svetlana Matzankieva. De térjünk vissza a maga vesszőparipájához. Oroszországról beszélt.”

Igen, Az Adrianopolisban kötött 1829-es béke gyakorlatilag orosz fennhatóság alá helyezte Moldáviát. A Duna-deltában folyik a Silistra körzet megerősítése. Sulinánál egy hajóhíd áll az odaig merészkedő osztrák és török kereskedelmi hajók útjában. Vámat kell fizetni az átjárásért. Ha az orosz befolyás egyszer eljut a Dardanelláig, lezárják azt is, hogy vámhatár legyen a szabad szorosból.”

„Maguk, angolok ettől félnek.”

„Nem tagadom. Ezért szövetségeseink a törökök. Oroszhoz nagysága, temérdek lakossága elijeszti. A civilizált nemzetek két reménybe kapaszkodhatnak. Az egyik, hogy az orosz hatalom kisebb szomszédai ellenséges gyűrűt alakíthatnak körülötte. A másik, hogy a cárokat mindenkor jobban érdekli saját alattvalóiknak sárba tapodása, mint bizonyos európai területek bekebelezése.”

„Érthető, hogy a szomszédok egymás idegeire mennek. Az oroszok a lengyelekre, az osztrákok a miénkre. De miért fáj Britannának a messzi Oroszföld?”

„Szónoki kérdés ez, barátom, vagy csakugyan nem érti? Az európai egyensúly Anglia békéjét jelenti. Az a jó, ha a hatalmak sakkban tartják egymást. Az oroszok azok, akik az egyensúlyt fölboríthatják. És mert veszélyes szomszédok, nem akarjuk, hogy tengereink az ő partjukat mossák.”

(...)

P. S. Utóirat az államszövetségről, Szendrő Gáspárnak

Most egy pamfleten dolgozom, melyet rövidesen benyújtok a brit külügyminisztérium illetékeseinek. Magának Lord Aberdeennek küldöm el, öccse, Sir Robert Gordon közvetítésével.

Széchenyi előtt, aki aulikus főúr, nem lehet ezekről a dolgokról nyíltan beszélni. Maga viszont, Gáspár, kedves barátom, bár kiabándult ifjúkorának magyar jakobinus idealjaiból, ma is hazája függetlenségének híve. Akárcsak a pozsonyi országgyűlésébe. Szalay Lászlóval disputáltam ezekről a kérdésekről. Mi több, ismerem Wesselényi báró nézeteit is. Egyszóval, szerintem, a brit egyensúlypolitikának új súlyozásra lesz szüksége. A Habsburg birodalmat nem a császári cement, csupán a gyarmati malter tartja össze. A tartományok közül csak egy van, mely erőteljes, mivel évszázadokig független állam volt, és a közeljövőben ismét az lehet. Igen, eltalálta: Hungáriára gondolok. Felmerül egy, a jövőbeni államszövetség szükségessége, a Duna menti népeké. S a szövetség központja, mert geográfiai az, Pest-Buda kell, hogy legyen. Ausztriát azonban nem szabad elidegeníteni vagy tőle leválasztva magára hagyni, mert akkor ő az ugyancsak egyesült kereső német fejedelemségek, illetve királyságok felé orientálódik. Egyébiránt sem tanácsos meglenni az osztrák ipar és kézművesség nélkül. Magyarhon természeti kincsei, virágzó mezőgazdasága viszont akkora erőt képeznek, melyhez a többiek – a szlovákok, a horvátok, a wallachok – természetesen csatlakoznának. A török napjai meg vannak számlálva a Duna jobb partján, de a szerbek, amint teljesen felszabadulnak, ugyancsak külön államot fognak alkotni.

Tehát: a Habsburg birodalom romjain virágozék egy új államszövetség, magyar központtal, Habsburg uralkodóval. Egy új, ütöképes konföderációra van szükség, mely képes lesz megállítani az orosz, a Kárpátok keleti hegyláncolatánál.

Ezt az utóiratot tulajdonképpen csak 1836-ban foglaltam írásba. Ekkor lettem igazán magyar-osztrák párti, vagyis olyasvalaki, aki mindkét fél javát keresi.

És még egy generációváltást kellett megérnem, hogy kívánságom egy olyan szerződésben egyesüljön, melyben a két ország egymásra talált.

Egy „emblematis” sor

Kedves Zoltán!

Mellékletben is küldöm a Helyesbítés szövegét. Örülnék, ha a következő számban megjelenhetne. Nagyon keserves percekert szerzett nekem ez az eltulajdonított verssor. Én elutasítom a posztmodern idézet-lopás gyakorlatát. Gondolom, te is egyetértesz velem.

Üdvözlettel, köszönettel
Zsófi

HELYESBÍTÉS

Az Irodalmi Jelen 2006. októberi számában Ekler Andrea tollából könyvismertető jelent meg Szöcs Géza *Liberté 1956* című könyvéről. A recensens cikkének címe „Ahogy élek, az a hazám”. A recenzió utolsó előtti mondata is erre a versorra utal.

Sajnálattal közöljük, hogy az idézett cím, valamint az említett (és helytelenül idézett) mondat Balla Zsófia *Ahogy élek* című versének zárósora, a költő egyik legtöbbet elemzett, emblematis sor: *Ahogy élek, az a hazám*. Ez a verssor néhány évvel ezelőtt jelent meg Szöcs Géza *Születésnapomra* című versében, némileg megváltoztatott formában. Radnóti Sándor esztéta akkor rövid cikkben hívta fel a figyelmet arra, hogy egy interjúban a riporter és Szöcs Géza úgy beszélgetnek erről a versorról, mintha az az interjúalany sajátja volna.

A mostani közlés ezt a hibát látszik megismételni.

A recenzió gondatlanságáért, a forrás-megjelölés elmulasztásáért Balla Zsófia és olvasóink elnézését kérjük.

Záradék

Balla Zsófia a mellékelt levéllel és az általa megfogalmazott helyesbítési szöveggel fordult lapunk főszerkesztőjéhez.

A kritikarovat szerkesztőjeként én úgy látom, sem mi (a lap), sem a recenzió írója nem követett el semmilyen hibát, így a mi részünkről egy Balla Zsófia által fogalmazott szöveggel nincs mit helyesbíteni, helyreigazítani.

Nekünk semmi közünk ahhoz, hogy Szöcs Géza a *Születésnapomra* című 1985-ben írott versében Balla Zsófia egyik versének (*Ahogy élek*) egyik sorát átalakítva felhasználta. Az elmúlt évtizedekben ez egyébként az egyik legáltalánosabban használt írói eljárásá vált, függetlenül attól, hogy tetszik-e nekünk, egyet-értünk-e vele vagy sem, posztmodern lopásnak minősítjük vagy másnak. Szöcs versebe mellesleg máshonnan is kerültek szavak, sorok... Ez nem törvénytelen, és az írói etika szempontjából sem igen ítéhető el (lásd Esterházy és társai réges-régi gondolatmeneteit ez ügyben!).

A fentiekkel ellentétben közünk van ahhoz az íráshoz, amit Szöcs Géza kötetéről közöltünk a lapban. Szöcs kötetének utolsó része, egy esszé (de a kritikusa szerint a mű egésze is), azt a kérdést járja körül, hogy hol is az én hazám, mi is az stb. A kritikus írásának címével és egyik sorával is utal Szöcs régi versére, amiben hasonló gondolat fogalmazódott meg. Bizonyára ismeri Balla Zsófia versét is, de egy ilyen rövid recenzióban túl bonyolult lenne az egykori vers szövegelőzményeinek, hátterének felfejtése, és nem is igazán lenne a helyén, hiszen mégsem a versről ír, s mivel nem is szó szerint használja, azaz nem idézi Balla Zsófia sorát, ahogy Szöcs

sem tette versében, így nem is említi meg Ballát. Elvileg az is előfordulhatott volna, hogy nem emlékszik már rá, honnan is ugrik be neki ez a sor a Szöcs Géza versen kívül, ezért eszébe sem jut Balla Zsófia. Vannak verssorok, melyek szinte szállóigészerűen élnek a tudatunkban, nem emlékszünk már a forrásukra, ezért nem is hivatkozunk rájuk úton-útfélen, egyszerűen csak együtt élünk velük. Nem is szoktak reklamálni sem a holt, sem az élő alkotók miatt, az élők talán még örülnek is neki, ha egy-egy soruk, mondatuk ilyen sorsra jut.

Mindezek miatt nem is akartuk eredetileg közölni azt a szöveget, amit Balla Zsófia a mi szánkba akart adni önmagunk és szerzőnk ostromozására. Ugyanakkor a költővel való többszöri levélváltásom kezdetén elnézést kértem tőle, ha véletlenül és akaratlanul rossz pillanatokat okoztunk, hiszen nem állt szándékunkban (sem lapunknak, sem a recenzió írójának) megbántani, valamiféle régi sebeket feltépni. Legvégül pedig felajánlottam neki, ha a saját nevében megírja, hogy miért kifogásolja a címadást, kifejtje a posztmodern idézetlopással szembeni véleményét stb., azt, természetesen, közölni fogjuk, ahogy más esetben is megtettük és megteesszük (lásd e számunkban például Falcsik Mari levelét!). Sajnos ezzel a lehetőséggel nem kívánt élni, ezért mi, megbecsülésünk jeléül, mégiscsak élünk azon beleegyezésével, hogy a főszerkesztőnek írott kísérőlevelével hozzuk szövegét, legalább így jelezve, hogy azok nem a mi soraink, de kénytelen voltam jelezni azt is, hogy nem is értünk vele egyet.

ELEK TIBOR

Kedves Irodalmi Jelen Szerkesztőség, kedves Bedecs László,

nem szokásom semmiféle velem kapcsolatos cikkekre, fórumra, pletykára, butaságra stb. reagálni, de most az egyszer – tán mert egy tartalmas kritikát olvastam mögöttem – mégis szeretném, ha az Irodalmi Jelen helyesbítene az általa tévesen közölt információt.

Amúgy is nagyon nem szerencsés torzításokkal szokták pályakezdésemet idézni, s legnagyobb... bánatomra ezeket a kis csúsztatásokat immár a komoly irodalmi sajtó is átveszi (mint a nevem körüli gúnyos komolykodást is – vajon Parti Nagy Lajosnak ki róná föl művésznevéből a „Parti”-t ily átható iróniával?).

Tehát, ha már legenda, akkor itt a valóság hozzá: Én egyáltalán nem a már-már hírhedtté váló (2003. novemberi) téves versfelolvasás után lettem neves irodalmi lapok – Jelenkor, Holmi, ÉS – rendszeresen közölt költője, hanem 2001 decemberétől folyamatosan ritka nagy versszámmal, lelkes szerkesztői visszajelzésekkel kísérve publikáltam a lapokban. Éppen a Jelenkor versszerkesztője volt kötetem szerkesztője is. A kötet pedig a – lassan már bűnökként felrótt – téves felolvasás idején már rég elfogadott kézirat volt a Magvetőnél. A Verebes véletlen produkciójától egészen függetlenül, már hónapokkal előtte felhívott telefonon Morcsányi Géza, hogy gratulál a verseimhez és ki akarja adni a kötetemet egy az egyben úgy, ahogy kéziratban megkapta.

Ennyit az indulás legendájáról és azokról a pontatlanságokról, amikbe – tisztelet a kivételnek – egy csöppnyi malícia azért mindig keveredik.

Megköszönöm, ha leveletem közlik lapjokban.

Üdvözlettel
Falcsik Mari

SZÖCS GÉZA

Kérés olvasóimhoz

1. Születésnapomra. Idézetek. Kosztolányi.

Mindazokhoz fordulok most, akik *Születésnapomra* című versemet fogják a továbbiakban, bár mikor ezután, olvasni, újraolvasni, előadni, idézni, elemezni, értelmezni, lefordítani, megzenésíteni.

E vers két sorát kívánom megváltoztatni.

A szóban forgó rész így hangzik:

az volt hazám
ahogyan éltem
haza a magasban
s a mélyben

E vers lábjegyzete (lásd *Az uniformis látogatása*, valamint *A sirálybőr cipő*, később *A vendégszerető* című köteteimben) a következőképp szól:

Megjegyzés. Az ismert utalások mellett (József Attila; 3 sor Petőfitől, 3 szó Illyéstől; távolabbról a Horatiust idéző Radnóti: élni se, meghalni se nélküléd immár), e szöveg egy Balla Zsófia-idézetet is tartalmaz. A költőnő egyik versében találkozunk ezzel: *Ahogy élek, az a hazám*. Koszmutza Flóra visszaemlékezése alapján valószínű, hogy József Attila verse nem tekinthető teljesen függetlennek a Kosztolányiétól:

Most harminckét éves vagyok.
Nyár van.
lehet, hogy tán ez, amire
vártam.

(Utólag hadd tegyem hozzá, azoknak a mikrofilológusoknak a kedvéért, akik a költői képek genezisével foglalkoznak az áthallások, képzettársítások és kölcsönzések mentén, amelyek mint háttérbeszéd szövődnek bele az inspirációba: Kosztolányinak van egy másik verse is, amelyben 32. születésnapjáról beszél. *A nagyvárosban éltem, hol a bőrzék... kezűsorú bús férőpanaszában írja:*

...alázatos vagyok, mivelhogy élek.
Harminckét éve járok hóbe-hóba
s az életnek kedve már hunyóba,
szeretnék el-kivándorolni innen,
hogy még lehetne az életbe hinnem.

Innen, honnan? Kivándorolni honnan is? Első hallásra: magából az életből, mint valami hátunk mögött hagyott hazából, amelyre, mint az Amerikába áttáncgók, nem gyűlölettel, hanem nosztalgiával gondolunk vissza. De ha nem a szűkebb szövegkörnyezetet nézzük, hanem a vers egészét, a kivándorlás gondolatát a városra kell vonatkoztatnunk, amelyben a költő él, a nagyvárosra, melynek konkrét neve is van: neve Pest. Ó, én szeretem a bús pesti népet. Az átkozott, szegény népet: „...bánatkövel van utcád kirakva, / szemed a bánat végtelen patakja / s jaj, ez a föld, e bús föld a hazám.”)

Arról, hogy „hogyan születik a vers”, soha nem írtam, nem beszéltem, sem általában, sem saját verseimmel kapcsolatban. Most kivételt teszek.

Az írásbeliség első évezredei s a nyomtatott írásbeliség első félezer éve után az előttünk élt tolforgatók és gondolkodók (nem mindenikük volt tolforgató, pl. Szókratész nem volt az) olyan mennyiségű eszmét, szöveget, bölcsességet, tanítást és emlékezetesen fogalmazott szóképet hagyományoztak ránk, hogy ez a mennyiség kicsapott a könyvek oldalairól, életünk tényeivé változva. Oly módon, mint az élet bennünket körülvevő bármely tárgya, élőlénye vagy eseménye. Villon egy strófája éppolyan „valóság”, mint egy naplemente vagy egy autóbaleset.

Ez magyarázza az irodalomban egy ideje elharapózott szokást, hogy egyes szerzők ismert vagy kevésbé ismert gondolatokat már nem is citálunkként kezelnek, hanem közvagyongként. Ahogy egy fal köveire sem írjuk rá, melyik honnan került oda, úgy a szöveget sem terhelik agyon precíz forrásmegjelölésekkel. Ahogy egy szoba bútoraira sem akasztunk cédulákat, hogy hol és ki készítette őket, a szöveget sem darabolják szét – ezek az említett szerzők – eredethivatkozásokkal.

Én magam, noha érteni véltem e szempontokat – olykor egy célzás mögé egy egész regényt kellene citálni – nem föltétlenül osztottam őket. Aggályosnak éreztem azt, hogy egy szerző teljesen átadja magát a „bármit leírhatok, ami eszembe jut” kontroll nélküli mámorának.

Folytatása a 11. oldalon

kálváriája

Folytatás a 10. oldalról

Azt gondoltam, azt, „ami eszembe jut”, mégiscsak akkor korrekt publikálni, ha megjelöltem, honnan jutott eszembe.

1985 nyarán igen sötét körülmények között kísérleteztem az életbenmaradással Kolozsvárott. Egy delután tollat ragadtam, s közelgő születésnapomra verset írtam magamnak, részben egy József Attilás számvetés, részben Tóth Árpád „Magam vagyok nagyon” hangulatában.

Tényleg roppant magányos voltam, és egyre erősebbé vált bennem egy olyan érzés, amit akkoriban így fogalmaztam: *Senkim sincs magamon kívül, és én is magamon kívül vagyok.* Kézenfekvő szójáték, csodálkozni, ha másoknak nem jutott volna eszébe.

2. András Sándor. Balla Zsófia

Gyakran töprengtem akkoriban azon is, amiről *Liberté* c. kötetem utolsó oldalain írok: vajon van-e nekem hazám, s ha igen, hol és mikor kerül el? Hogy szülőföldem Erdély, ez vitathatatlan tény volt ugyan: de hazám-e az a Románia, amelyből éppen távozni kényszerítenek – s hazám-e az a Magyarország, amely nem kíván befogadni – nos, ilyen szerű dilemmák foglalkoztattak. Ezenközben pedig többször is eszembe jutott András Sándor verse, az *András Sándor Autonóm Köztársaság* – mely vers tömören arról szól, hogy a költő önmagát kiáltja ki egy személyes köztársasággá, ily módon ő saját maga hazája. Saját országom én vagyok.

Hogy ezt az üzenetet – Az, aki vagyok, az a hazám – ismerte-e Balla Zsófia vagy sem, ezt nem tudhatom. Mikor a *Születésnapomra* idézetekkel teli belső monológjában addig a gondolati értem, hogy „hazátlan vagyok, csak magamra számíthatok”, átvillant a fejemen András Sándor verse. Frappáns üzenete (olvasatomban: Aki én vagyok, az a hazám) még frappánsabbnak tűnt Balla Zsófia változatában: Ahogyan élek, az a hazám. Emblematikusnak nem éreztem ugyan, de úgy gondoltam, nagyjából fedi azt, amit mondani szeretnék. Így hát, miután még morális tartalmakat is bele véltem hallani, ezt a fülemből csengő verssort építettem bele a készülő költeménybe, annyi változtatással, hogy múlt időbe tettem. Ugyanígy jártam volna el, ha A. S. verséből emelem át ezt a szóban forgó gondolatot, vagyis: Az, aki voltam, az volt hazám – kb. így hangozhatott volna abban az (eredetibb) változatban.

Akkoriban azzal, hogy egy verssorát saját költeményemben idézem, nagy erkölcsi szolgálatot véltem tenni a költőnek. Mint az *Előre* című bukaresti napilap riportere ugyanis, igencsak agitprop ízü termelési riportokkal rombolgatta saját renomméját (s ha jól emlékszem, egy-egy írásában még Ceaușescu elvtárs nevének hódolatteljes emlegetése is borzolgatta az olvasók idegeit). Ha valaki egy-egy ilyen cikket tett az orrom elé, hogy mit szólnak hozzá, így mentegtem Ballát: dehiszen ezeket nem is ő írja, ezeket csak beleírják a cikkeibe.

És akkor miért ír egyre újabbakat, egyre több alkalmat szolgáltatva a beleírásokra? – reklamáltak barátaim, akiknek legtöbbször állástalan, perifériára szorított, marginalizált, de becsületet a hermellinnél kényesebben őrző értelmiségi volt. De ezt a kérdést már nem tudtam megválaszolni.

3. Alexa, Czako, Esterházy. Sertő Kálmán. Marius

Aztán megérkezett Kolozsvárra Esterházy Péter, Alexa Karcsi és a két Czako-fiú: Czako Gábor és a bátyja. (Alexa később írt is erről az útjukról.) Látogatásukat demonstrációnak szánták: a zaklatás, üldöztetés, házkutatások és kihallgatások, egyszerűen a folyamatos titkosrendőri durvázás körülményei között mint az anyaország, mint a magyar irodalom, mint a távoli Európa nagykövetői hozták el nekem a „tudunk rólad, figyelünk rád, kedves vagy nekünk” bátorító üzenetét.

A látogatók nem tudták, merre keressenek, de Czakoék tudták, hol lakik Balla Zsófia. Fölkeresték hát, igazítanák útba őket, hogyan találkozhathának az ellenálló költővel, a földalatti emberrel.

Balla elmondta, merre lakik volt férje, Marius Tabacu, aki, ha akar, értesíteni tud engem. És

még hozzáfűzte: De ha Gézával találkoztok, hozzáam aztán többet ne gyertek. Nincs kedvem a szekusoknak magyarázni, hogy vajon mit kerestek nála s hogy miket nyilatkoztok nektek.

Még hozzáfűzte, hogy néhány éve gyalázatos verset írtam Sertő Kálmánról, majd elbocsátotta az éjszakába a budapesti vendégeket.

Később is, másoknak is panaszkodott arra a versemre. Egy költőnek azt mondta: Szócs Gézára nagyon haragszanak Amerikában egy nyilas-verse miatt. Azóta, hogy megírta, nem állnak vele szóba. Nem is utazhat Amerikába.

4. A nyilaspártról. A Pöcsörő.

Tényleg van ilyen versem, amelyben szó van nyilasokról. Az a címe: *Amikor Bartók belépett a nyilaspártba.* Akkor írtam, amikor ultimátumot kaptam, hogy vagy belépek a Román Kommunista Pártba, vagy kidobnak a kolozsvári napilaptól, ahol a fiatal írók és költők oldalát szerkesztettem. És hát persze kidobtak, a lábam sem érte a földet.

A vers arról szól, hogy Bartók nem lépett be a nyilaspártba. Sertő Kálmán viszont, az ifjú és korán elzúllott magyar Jeszenyin, belépett, és ezzel erkölcsi halottá lett. (A vershez lábjegyzetet is írtam, akkoriban ezt gyakran megtettem. A jegyzet így kezdődött: „Amikor virtschologi Rupprecht Olivér lekommunizálta Szálasi Ferencet, világossá vált, hogy...” stb. Ha valakinek nem lett volna világos, miről szól a vers. Arról, hogy ez a kommunista párt valójában egy fasiszta párt, nem adjuk hozzá a nevünket és a becsületünket, ma így mondanók: az arcunkat. Ez természetesen elsősorban az írástudókra vonatkozott, azon belül is főleg korosztályunk tollforgatóira. Egyáltalán nem volt mindegy, hogy valaki 1948-ban, 1968-ban vagy 1978-ban lépett be oda, s nem volt mindegy, hogy ősz vasöntöként-e vagy huszonöt éves költőként.)

Én pedig Bartók példáját kívántam követni, nem a Sertőét. Vagyis, hogy nem lépek be abba a fasiszta, nemzeti kommunista állampártba, amelynek alig titkolt célja az erdélyi magyarokat kiirtani, általában a románokat pedig elnyomni, eltaposni, tönkretenni.

Nem kérkedni akarok, távolról sem voltam egyedül ezzel az elhatározással, legtöbb barátom inkább amputáltatta volna az ujjait, semhogy aláírja a pártfelveletel kérelmet vagy a belépési nyilatkozatot ebbe a pártba.

Sajnálatos kivétel csak Balla Zsófia volt. Ő belépett az RKP-ba (P.C.R., ejtsd Pé Csé Ré, mi csak pöcsörőnek emlegettük.) És bár ezt a verset nem róla és nem neki írtam, rossz lelkiismerettel magára vette és azóta nem tudja nekem megbocsátani.

Néhány évvel később ezért is idéztem ötle az azt a verssort, egyfajta vigasztalásként, baráti gesztusként: jól van Zsófi, beléptél oda, ahova nem kellett volna, de nem haragszunk rád.

(Ami pedig Amerikát illeti: nem tartom kizártnak, hogy néhány otáni egykori kasszakeresztes meg nyilaskeresztes és öreg hungarista valóban rossz néven vehette, hogy bálványuknak, Sertő Kálmának az alakját a román nemzeti fasizmusról szóló metaforámhoz használtam fel. De nem merem arra gondolni, hogy Balla Zsófi e körök mértékadó nyilvánosságának tartja.)

5. Kieli on Kotimaani

Újabb néhány év telt el. Az élet úgy hozta, hogy a finnugor írók Helsinkiben tartott világkongresszusán – magam sem tudom, hogyan kerültem oda, azóta sem hívtak semmilyen hasonló rendezvényre, apám megszállott anti-finnugrista s ezt nem felejtik el nekem –, egy szóval ezen a találkozóan előadást tartottam, amely a nyelvi hazákról szólt. Ennek az esszének mintegy egyharmada Balla Zsófia szóban forgó verssorát tagítja ki, elemzi és emeli a magasba. Bárki elolvashatja mint *A kisberek bőszerűség* címmel írott színdarabom függelékét, a dráma mindegyik kiadásában (1. Erdélyi Híradó, Kolozsvár; 2. Erdélyi Híradó és Pesti Szalon (közösen) Budapest; 3. Kortárs kiadó, Budapest).

Úgy gondolom, ennél korrektebb már nem lehettem a költővel szembeni túljelentésével szemben. Később mégis sérelmezte, hogy egy interjúban nem hangsúlyoztam kellően

az ő szerzőségét. Némán eltértem ezt is, bár nem esett jól, hogy föl sem merült: ha a legszélesebb nyilvánosságot többször is legrészletesebben tájékoztattam a verssorral és szerzőjével kapcsolatban, vajon mi okom lett volna egy szűk nyilvánosság előtt másként tenni? Hátha csak a riporter vonta össze, kurtította meg a szavaimat? Ez ugyanúgy föl sem merült, mint ahogyan annak sem próbált meg soha senki utána járni, mi a háttérre az ellenem rendszeres időközönként felröppentett rágalmaknak, amelyekkel személyemet igyekeznek lejáratni Balla egykori elvtársai a Pöcsörőből.

6. Recenzió az Irodalmi Jelenben

A költő mindenestre legújában már igen különös szavakat enged meg magának egy sérelmesnek érzett kritika miatt, amely *Liberté* című könyvemmel foglalkozik az *Irodalmi Jelen* októberi számában, s amelynek szerzője elmulasztotta felhívni a figyelmet arra, hogy ki az írása címében idézett ominózus színtagma szerzője. (Kb. mintha azt írta volna: „A sebész pontosan, szépen dolgozik, ahogy a csillag megy az égen” – és erre kikelt volna a sírból – és önmagából – József Attila, hogy ez a kép az ő szellemi tulajdona. Vagy mintha mondjuk a *Haza a magasban s a mélyben sorok* címmé emlések esetén az Illyés-örökösök kezdenének fenyegetőzni. Vagy Horatius orokosei Radnóti Miklós özvegyénél. Vagy mintha a címben a *Piros a vér a pesti utcán* verssor szerepelne, Tamási Lajos neve nélkül – hadd ne folytassam. A költőnőben munkáló feszültség azért is érthetetlen, mert, mint töle magától tudjuk, a verssorát szelvében-hosszában idézik és elemzik. Nyilván olyanok, akik nem mulasztották el megnevezni a szerzőjét. Pl. alulírott.) Nem tudom, e szöveg megjelenésében milyen ármányban, vagy akár csak milyen felelősségben marasztal el Balla Zsófia – aki pontosan tudja, hogy e lapnak nem vagyok szerkesztője, de még korrektora sem: a benne megjelenő írásokat csak utólag, nyomtatott formában van szerencsém olvasni.

A finom érzésű költőnő valójában nem a kritika szerzője ellen és nem a lap szerkesztői ellen fortyog. Az igazi ellenség én vagyok, amiért nem akadályoztam meg (de az is lehet, hogy én szerveztem) a szellemi tulajdona elleni merényletet. Ám irántam érzett gyűlöletét még palástolni igyekszik valamelyest, és ezért nagy nyilvánosság előtt expressis verbis nem írja le, hogy én állok a dolog mögött, akit pedig figyelmeztetett, hogy nagyon vigyázzak, mit írok le. (De hogyan vigyázzak arra, amit más ír le?)

Csak hát – és igazából ezt érzem bántónak – ő maga enélőtem soha nem tette szóvá, hogy sérelmesnek érezné verssora átvételét. Sőt, az ellenkezője történt: egy kilenc évvel később írott költeményébe Balla Zsófia beépítette egy teljes verssoromat. Annak rendje s módja szerint, jegyzetben feltüntetve a szerző nevét, vagyis csekélységemet. Azt sem vettem volna rossz néven, ha lemarad a nevem az idézet mellől – az idézőjelet bőven elegendőnek találtam volna. Mirdenesetre, e viszontkölcsonzés tényéből mint baráti gesztusból bármire inkább gondolhattam, csak arra nem, hogy Balla rossz néven vette tölem sorának átvételét. (E szóban forgó vers a hozzá tartozó lábjegyzettel olvasható a költőnő válogatott verseinek legelső oldalán: *Levél egy ifjú költőhöz*. – *Ahogyan élsz*. Balla Zsófia válogatott versei. Jelenkor kiadó, Pécs, 1995.)

7. Lenuca

Közel ötven évvel ezelőtt a házban, amelyben éltünk Kolozsvárott, lakott egy Lenuca nevű kislány. Zseniális stratégia volt. Az volt a szokása, hogy váratlánul belemarkolt játszópajtásai hájába és erősen megrántotta: lehetett az nála kisebb vagy nagyobb, lehetett fiú vagy lány, magyar vagy román, mindenki megjárta vele.

Ha sikerült a támadás, diadalmasan vihogott. Ha a másik gyerek visszautott, éktelen visításba kezdett s a percekben belül érkező szülői segítség védelmében kiélvezte az őt ért agresszió megtorlását.

A játszma, amelybe Balla Zsófia kezdett, betrappolva az Irodalmi Jelen porcelánke-

rekedésébe, és törve-zúzva benne, nem azért visszatartó, mert igazságtalan, nem azért, mert helyreigazítást kér (mit is igazítsunk helyre? ki állította, hogy az nem az ő sora? ki állította, hogy az másvalakinek a verssora?), de helyreigazítás ürügyén valójában buntetni akar, és egy öt mindenkor kivételesen megbecsülő, róla mindig a legnagyobb elismerés hangján író pályatársat hamis színben kíván feltüntetni. (Lám-lám, a múltkor is abban az interjúban... Abban is az Irodalmi Jelen volt a vetkes? Nem? Hanem ki? Na ugye mondom!) Hanem azért kétszínű ez a fortisszimós túlereagálás, ez a „fellármázom az egész világot, minden írónak megmondalak” aránytvesztés, mert vagy sikerül megtépzni néhány nemszeretem figurának a haját – vagy, ha a dolog a visszajára fordul, ő lesz (s ez borítékolható) az ártatlan áldozat, a szipogó hóvirág, a szende megtámadott, „El a kezekkel Balla Zsófiától!”

Ennyi stratégiai érzékel azon csodálkozom, miért a költői pályát választotta, miért nem a hadvezéret.

Vajon miért nem fordult hozzám a sérelmével? Vajon miért nem engem kért meg arra, hogy találjak méltányos megoldást ebben az ügyben? Amelyből csak azért lett úgy, mert a mérhetetlen dolyf, a „most megbüntettek” hübrisze felülke-rekedett a korrekt tájékoztatás természetes igényén és elvárásán. „Azon olvasóinkat, akik nem emlékeznek arra, hogy múlt havi számunkban Ekler Andrea írásának címe Balla Zsófia jól ismert, sokat idézett, emblematikus sorát idézi, tájékoztatjuk arról, hogy...” Ennyivel meg lehetett volna úszni, úgy gondolom. (Egyébként azt is gondolom, az ügy érdemi részét tekintve, hogy a recenzió kétségtelenül okos és jó tollú szerzője nem követett el nagyobb hibát, mint ha mondjuk szegény kisgyermeknek vagy a Halál rokonának nevezett volna engem, anélkül, hogy odaírta volna Kosztolányi meg Ady nevét.)

Ami pedig a legfontosabb. Ha Balla Zsófia bármit ír ebben az ügyben, azt az Irodalmi Jelennek természetesen kötelessége lehozni. De Balla Zsófia nem dikálhat abban a kérdésben, hogy az Irodalmi Jelen mit írjon saját magáról, saját (mégoly komolytalan, zavaros stb.) nézeteiről és szerkesztési elveiről.

Végső fokon e mondvacsinált viharok sem volt egyéb célja és értelme, mint hogy „tessék beszélni rólam”. Sokat. Még. Még többet.

8. Születésnapomra

Azt hiszem, bármily sokat ígért is a költőnőnek e szép sora: *Ahogyan élek, az a hazám* – mi, egykori barátai legfőbb hümmöghetünk: vajon ma mennyire büszke az ahogyanra a kommunista párt bizalmát élvező életművész, a Ceaușescu-féle aranykor krónikása. Igaz, mostanában egyre élesebben el szokás választani a lírai ént a valóságos entől.

Bárhogy is, ezennel olvasóimhoz azzal a kéréssel fordulok: torolják *Születésnapomra* c. verssem szóban forgó két sorát és ezzel helyettesítsék be:

*Haza a magasban
s a mélyben.*

*Lábnymom a vizekben
s a szelben.*

*Én vagyok önön
köztársaságom.
Senki sincs otthon
csak ez a lábnymom.*

A vers végi jegyzet vonatkozó sorait pedig így változtatom meg:

...e szöveg, azon kívül, hogy az András Sándor-köztársaságra is céloz, egy Robinson-utalást is tartalmaz. Emlékszünk arra, amikor Daniel Defoe hőse (de lehet, hogy Selkirk matróz) megpillantja a lakatlan, csak általa lakott szigetet, amely szűk kis hazájává lett, az ismeretlen lábnymot. – Kozmutza Flóra... stb.

Kérnék mindenkit, akinek birtokában olyan kötetem is van, amelyben e vers olvasható, javítsa át e sorokat. Akivel személyesen is találkozom majd, könyvében aláírással hitelesítem a változtatást.

KARÁCSONYI ZSOLT

Ámor háborúi

(a férfi)

Olyan hatalmas tetteket vitt véghez...
ahogy a semmi simulhat az egészhez
oly mozdulat kélt benne,
ő a Mámor, hogy kiszakadt
az újszülött hiányból,
azonnal már – elindult megkeresni,
hogyan lehet sereget fegyverezni,
hogyan merre kell a zászlót rúdhoz varrni,
csikasz időkben csodás csermelyt kavarni,
hogyan zavarosban sétáló időtlen
is rádöbbenjen: a férfi immár nőtlen
nem bírhatja sokáig, mert erőtlenné
a lassú kedv, és fundamentumáig
hiába ás a lélek, mert a szellem
nem osztódik, de tovább él az egyben,
bár kettőhöz hajaz, és félrelebben
a fátyol is egy nyári langymelegben...

(a nő)

A férfi fény elindult az időben,
és szólt a nő: a tér se tarthat távol tőlem,
a puszta tény se tarthat vissza többé,
hogyan pillanat csak nekünk az örökké,
ó jér, két combom dőre oszlopához,
ahogy a tinta tapad tollvonáshoz,
én úgy jövök, símára gyűrt papíron,
nyomasd belém a lírád és papírom
legyél, melyet örömmel zörgetek,
mint labda ha a másik térfelet
célozza meg – én úgy jövök feléd,
miközben épp egy férfiszó a Szép.

Georg Brandner (Ausztria)

ÁRMOS LÓRÁND

Jelentés

Kiürültem, vagy beértem, lehet.
Nem írok többet jelentéseket
semmiről. Az ügyse érdekel
senkit, engem se, de játszani kell.

Kiváncsi fejemet nem tartom magasra,
nem forgolódom, mint lelkes szélkakaska,
elvégezem magamban, amennyit lehet,
könnyűségekből nem tartok készletet

hajtani barátoknak, szürkülő rokonnak,
én se, ők se azok, amik egyszer voltak;
Nem leszek senkivel többet óvatos:
anyám szült, minden más viszonylagos.

Nem írok többet jelentéseket.
Kiürültem, vagy beértem, lehet,
ha nem voltam úton, mindig útba voltam,
boldog voltam kicsit, ahol megnyugodtam;

Tovább kellett lépnem, most is, most se bánom,
aki ma velem jön, az lesz a családom,
aki velem tart, számíthat ma rám,
övé a figyelmem, és minden ruhám.

Nem hajtok többet eredményeket:
ott leszek boldog, ahol holnap lehet,
egy átforgolódtott éjjel után.
Ahol rámvirrad, ott a hazám.

HOLLÓSVÖLGYI
IVÁN

A magántáncos

Ez a tánc kissé félszegre sikeredett,
ha így folytatod, félek, később még
ennyire se viheted.
Félmeztelenre vetköznöd talán
nem kellett volna, ott,
az „Árpád híd” metróállomáson.

De mindez már így esett meg,
a bőröd pedig, nos, nem volt
épp puha bársony. Néhány
tetoválás is villant, ott,
az „Árpád híd” metróállomáson.

És az a tánc! Mintha az utolsó
lett volna, mintha nem is
akarnál fölszállni a metróra.
Ezer ördög és sok pokol,
ha tánc lépésben is, de az ember
egy helyben rostokol.

Mozdulataid nem voltak összehangolva,
nem indultál táncórára soha, se angolra.
A kellenél több bor nehezítette a dolgod,
de az ember szinte családtag a metrón,
lehet ingetlen is épp idelelni boldog.

MUSZKA SÁNDOR

Egy éj alatt

Míg ájult magányuk a házsorok
Te is vetközhetsz bátran
Látod a Szamos elcsobog
S e tetők fölötti nyárban

Kigyúl s ha jön majd jobbra jobb
Egy éj alatt Kolozsvárt
Mígnem szerelmem elcsobog
Vetközz te is hát

Míg arcot cserél mind

Míg arcot cserél mind a tegnap szememben
A sarkon egy felest vagy többet ha tudsz
Aztán a sok nincs-t ha végigbeszéltem
Egy újabb üveggel s ha fordulna úgy

Meg se kérdezed tán s ágyadra dölve
Kedved vetközni s csak alig hogy épp
Intesz szemeddel bújnom melleddhez
S ha mégis mennem kell nem kérdezed miért

TÓTH IMRE

Oppozíció

Nem tudni, honnan jön, az időnek, térnek melyik
sarkából tekereg elő, de egyszer csak itt van megint.
Már vártam, hogy lássam újból szemtől-szemben.
Az angyalok börtöne előtt állok. Én, aki sajnálok
minden létezőt, irántuk nem tudok szánalmat érezni.
A semmi felett lebegnek, örökké egy helyben, soha nem
mozdulva, ők, akik elhagyták pályájukat, az egyetlent,
amely nekik rendeltetett. És remegve róják az egy pontra
szűkült teret, a pályátlan pályát, kitágulva és összehúzódva újra.
Mert az is bűnös, aki bár nem pártolja, de elnézi a gonoszt.
Miért történik meg mindig ugyanaz, újra? Ugyanannak az örök
visszatérése. Jön, hogy elhitesse megint a népeket, a többit már
tudjuk. Ismerjük minden lépését. És mégis. Nem elég tudni.

SZŐCS GÉZA

Az első tizennégy gondolat Sütő András halálakor

Tamási Áron halála óta nem érte ekkora veszteség az erdélyieket. Egy hónap sem telt el Faludy György temetése óta, s a Kerepesi temető és a marosvásárhelyi református temető – de legalábbis a két temetési menet – most összeérni látszik.

Soha többé akkora rangja, tisztelete, becsülete írói szónak magyarul nem lesz, mint amennyinek a Sütő András tolla alól kikerülő szavak örvendtek: soha többé annyi bizalommal, figyelemmel és lélekkel nem fogják magyar író szavait sem olvasni, sem nézőtevékenen hallgatni, mint amennyivel Sütőt olvasták és hallgatták huszonöt-harminc éve Erdélyben.

Erre a mérhetetlen, gyermeki szeretetre és bizalomra nem is Sütőnek volt nagyobb szüksége, hanem erdélyi olvasóinak és nézőinek.

A gyermeki jelző kulcsszó Sütő életében. Nemcsak órá néztek föl gyermeki áhítattal hívei, hanem ő maga is, egész lényé lefegyverzően, meghatóan, olykor felkavaróan, anakronisztikusan, régi korokból idetevetett gyermeki volt.

Orgonajátéka is elbűvölően egyszerű, tünődően naiv volt. Nagyenyeden tanult zsolnárait szerette játszani, kis templomok csendjében, jó barátainak.

Ezért is nem volt politikusként való: míg mások, akik jobban tudták, hogy hogyan helyezkedjenek, hogy merre biztosabb, védettebb és kifizetődőbb, és akik azóta is az istenadta magyar talpasból élnek és szakítják le zsiros milliárdjaikat, addig Sütő egyik szemének a világával – s vélhetően az ebből a sérülésből kilépő és szervezetében szétterjedő halálos kórral – fizetett azért, mert ezekkel a fordulékony csapatvezérekkel szemben nem jó pillanatban jó helyet, hanem rossz pillanatban rossz helyet választott magának.

Ki ne vált volna ebben a helyzetben a szemét szemért, fogat fogért politika foglyává és hadvezérévé? Sütő mindenesetre felülemelkedett minden alantas (vagy akár nemes) bosszúsomjon, és nemhogy az erdélyi magyar politika héjamadarává nem kívánt lenni, de még szomorú, csenevész radikalizmusunk sem tudta megnyerni magának.

Vajon, amikor halálhírért hallotta, mire gondolt az író megsebesítő szekercés ember, akit a Maros mente román falvaiból csődítettek be teherkocsi- és autóbussz-számra „megvédeni Marosvásárhelyt” a horthystáktól, az RMDSZ-től, általában véve a magyaroktól. Mert el akarják foglalni. A magyarok. Marosvásárhelyt.

És vajon, amikor az író halálának hírért hallotta, mit gondolt a felbujtó, a háta mögül vezénylő, sötétből dirigáló, az ország békebontóit fedező miniszterelnök? A velejéig hazug, Franciaországban képzett, francia simaságú világfi, aki a vásárhelyi polgárháború kitörésének estéjén olyan álságos

mosollyal jelentette az ország népének, amely lélegzetét visszafojtva várta a hivatalos magyarázatot: mi az ördög történi Vásárhelyen?! Megvannak a tettesek – kacérkodott a bábjúnár a képernyőn –, mindent tudunk róluk, azonosítottuk őket.

A legősibb, legvérforralóbb orcátlansággal tett ügy, mintha Sütő András és társai teherkocsikra ültek volna, és végigüvöltözték és handabandázták volna a Maros mentét, ahol az egyik román faluban még a Nemzeti Egységpárt székházát is megtámadták volna... Igen, éppen úgy, mintha valamilyen Wass Albert könyvben olvasnók. Kinek ne jutna eszébe az *Elvásik a veres csillag* című regény egy-két jelenete? „Kint az utcán lármát támadt. Egy jókora csapat kunpojáni ember jött a község háza felől az utca közepén, nagyokat kurjongatva, részegen, s katonapuszkákat lóbálva a kezükben.

– Nici o brazdă! Egyetlen barátát sem! – üvöltöttek, ahogy a torkukon kifért, és csúnya káromkodások között szidták a magyarokat.” Mindezt huszonöt évvel Temesvár és Marosvásárhely előtt írja a szerző, Floridában. A látogatók belőnek a templomba, az érkező papot is lelövik, a gondnokot is, és néhány szekelyt. Hivatalos közeg érkezik, egy örmester. Mi történt itt? „...a magyarok ránk támadtak itt a templom előtt! A papjuk vezette őket!” Igen, igen. „Mi jöttünk békésen az utcán, amikor ez a magyar pap kiszaladt ide, s elkezdett kiabálni, hogy bűdös oláh így, bűdös oláh úgy, majd megmutatjuk most nektek! Aztán jöttek a többi magyarok is, karókkal meg mindenfélével! Valóságos forradalom volt, mint Budapesten! Az emberek megijedtek, s belelöttek a magyarok közé. Így volt ugye, emberek?

– Úgy hát! – ordítottak a kunpojániak –, fellázdak a magyarok Nagyrománia ellen.”

Amit Ceaușescunak nem sikerült Temesvárral kapcsolatban legyűrnie a nyilvánosság torkán, amit nem sikerült eladnia, elhíttatni, arra a forgatókönyvre az új román hatalom Marosvásárhelyen kerített sort. És ha a papot nem lehetett már lelőni, legalább az író sikerült megnyomorítani.

Igen, az írónak most már, halálában, sok hűséges és vitéz barátja fog jelentkezni. (Meg Sütő-kereskedők is: körülbelül olyanok, mint akik Tamási Áron sírját változtatták turistalátványossággá, szuvenírcentrummá és perzsavásárrá.) Barátok és hívek, akik sejt, de megmutatták volna azoknak a... akikre az író olyannyira számíthatott volna, ha... akik mind-mind megvédték volna őt, ha...

De nem védték meg.

Most legalább imádkozhatnának az író lelki üdvéért.

A sok hős, akik nem ott voltak, ahol baj volt. A szekercés falusiak, s akik becsődítették őket a városba. A hazug miniszterelnök, s csendes cinkosa, az államelnök.

Vagy ha ők nem, legalább mi, olvasók.

Elment a tűzfelelős. Elhunyt Sütő András, a kortárs magyar szépirodalom legnagyobb mestere.

A nagyenyedi Bethlen Kollégiumban kezdte el középiskolai tanulmányait, itt formálódott művészi egyénisége, itt figyelte fel Vita Zsigmond a mezőségi szegénységből sarjadt ifjú kivételes írói tehetségére. Pusztakamarásról indult, Kemény Zsigmond sírhelyének tözsomszédságából, hogy hozzá hasonlóan, a magyar sorskérdések harapófogójában dagadt szájával, vérbe göngyölt szavakkal is mondja, azért is mondja egy elnyomott nép igazságát. Mondta úgy, hogy új hullámverést keltett a nemzeti nyelvművelésben. Szegényparaszti sarjadékként indult – amint maga írja a *Nagyenyedi fügevirág*-ban – lószekérrel, könnycsordulásig szorongással telve, és – báróként persze.

Vesszőkosarában ugyanis a Kemény Belánétól kapott koronás-monogramos ágynemű volt, ingén és harisnyáján viszont családi címerével, édesanyja stoppolásának csillagrajzával ékes

darabjai. Az öccsétől rátestált bakancsban, megdagadt lábbal pillantott a kollégium udvarán az égre, majd megindult új otthonának falaira, így vette észre a bejárat fölött magát a Fejedelmet. A kőarcú embert a vállá közé behúzott nyakkal, védekező, okos tartással. Azt, aki lehetővé tette, hogy jobbágyfiakból akár püspök is lehessen.

Ekkor kezdődött Sütő Andrásnak az az instanciája, melyet gondolatban haláláig intézett a rövid életű erdélyi tündérvilág megeremlítőjéhez. Ki másnak panaszkodhatna volna el, hogy népe fiait gyűjtőtáborokba arasztják, hogy iskoláink tetemes részének csengettyűszavát elnémították, hogy ájtatosan meghirdetett jogaink, mint akasztott emberek lógnak szederjes orcával az útmenti fákra. A Fejedelem ugyan reánk hagykozta a testvériség ügyét, és a Bibliának román nyelvre való lefordításával szorgalmazta, hogy az Igtét a

A tűzfelelős

magok saját érthető nyelvén hirdethessék, ma viszont az eszmét, a nemeset, amilyen a Fejedelmé volt a tolerancia dolgában, gyakorta élve temetik el. Ez a panasz tört fel a tanítóképezde első osztályának tanulóijából, abban a kollégiumban, ahol az ott töltött négy esztendő olyan volt, mint a füge, mely virágját sohasem hullatja el, hanem – mint a reménység magzatát – körülövi azt gyümölcsével. Erről vall a fent említett írásában.

Évek múltán, mint felnőtt és már nagynevű író, a Kollégium 350 éves fennállásának ünnepén ismét a régi szoborra emelve tekintetét szólította meg a nagyságos Fejedelmet. Nem volt akkor sem az erdélyi magyarság egyre áruló tornyai felett felhőtlen az ég. A Ceaușescu-önkényuralom nacionalista-kommunista politikája ekkor kezdte növeszteni fojtogató csápjait. Sütő András, parlamenti képviselőként is bátran kimondta

a maga metaforikus nyelvén az igazságot. Azt, amelynek kimondására édesanyja, a könnyű álom ígéretével kérte. A volt diák emlékeztetett a régi kollégiumi hagyományra, amikor tűzfelelősök gondoskodtak a hűvös szobák fűtéséről. Arra utalva, hogy a hírek szerint nemsokára központi fűtést vezetnek be a kollégiumba, reményét fejezte ki, hogy ez nem lesz átvitt értelemben is „központi”, és a régi falak közül új tűzfelelősök rajzanak ki a nemere fűvásában didergő hazába.

Sütő András egész életében megmaradt Erdély tűzfelelősének. Írásai – megannyi láng – világítanak és melengetnek. Maga volt a máglya és azon a csillag. A vértanú. Egy személyben volt a szavak varázslója, az erdélyi hegyi beszéd Mestere és közösségének önfeláldozó végvári kapitánya. Gondolatban nem koszorút, hanem egy könyvön égő gyertyát helyezek fejfája elé. Ez a gyertya jelkép, világít, mint írásainak múltból jövőbe kanyarodó fényköre és emberi példájának ki nem hunyó lángja.

CSÁVOSSY GYÖRGY

„Egy magyar író ne sírjon soha!”

Folytatás az 1. oldalról

A kérdésére visszatérve: nincs fontossági sorrend, azaz van, de a felsoroltak egyike sincs az első helyen, a legfontosabb számomra a betű, a szó, a mondat magyarul. Minden más ezután következik. Mondom ezt kövületként is, hogy az a kövület olvasóm is rohogja ki magát, ha rohogni való kedve támadna e sorokat olvasván.

– *A szakma dicséretét-fanyalgását mindig kérdőjelekkel kell fogadni. De hétköznapi olvasók le sem reagáltak?*

– Az interneten böklészva felfedeztem egy-egy olvasói véleményt a regény pályázat kimenetelével kapcsolatban, hogy például „Bunda volt biztosan, de nem baj, Sigmond megérdemli”, vagy: „Sigmond már egy kövület, de azért elmegy”, vagy: „Diákként csíptem, most már unalmas”. Én ezeket az olvasókat szeretem, kövületként is, unalmasként is. De az olyan újságírókat nem kedvelem különösképpen, akik – de beszéljek egyes számban, mert egyetlen kirívó esetnek voltam a szenvedő alanya –, szóval, aki a regény pályázati díj után feltett nekem hat kérdést, azzal a kéréssel, hogy válaszaim ne haladják meg a nyolcezer leütést.

S amikor az első két kérdésre adott válaszok kimerítik a megadott terjedelmet, de a válaszok tulajdonképpen az összes feltett kérdésre válaszoltak, vagy ha nem is merítették ki az újságíró elvárásait, de a szöveg egységes egésznek tekinthető interjúnak fogható fel, érkezik egy levél, amelyben közlik velem, hogy „ebben a formában nem áll módunkban közölni a szöveget”. Többek között azért, mert „Ön figyelmen kívül hagyja, milyen nyomot, benyomást hagyhatnak az írásai egy emberben”. Az illető összetévesztette egy jelenkori, erdélyi íróval készített interjú körülményeit egy észak-koreai interjú bizonyára kötelező, előírt, agyonszabályozott feltételeivel. Megalázó, mélyen sértő, pokhendi, nyegle és arrogáns újságírói magatartás. Merthogy nem azt a választ kapta, amit elvárt! Remélni merem, hogy egyedi esetként fogom számon tartani a velem történeteket.

– *Mi is reméljük, de írjuk annak számlájára, hogy a pályázat szakmában, újságírásban, olvasóban nyomot hagyott. Inkább avasson be bennünket, mi a magyarázata, hogy korábbi elbeszéléseiben, de a díjnyertes regényében is a helyszín, elképzelt erdélyi magyar falu, a szereplők zöme elesett, árva, tehetetlen vagy öreg – ezek mind pusztulástörténetek.*

– Nem értek az újságíráshoz, interjút sem készítettem soha senkivel, de ha a feltett kérdésre mélyenszántó gondolatokat próbálnék jól fésült mondatokba önteni, félo, hogy a második mondatom közepén az olvasó átlapozna, mondjuk a kilencedik oldalra, ahonnan megtudhatná, hogy hány méteres a világ leghosszabb bálnája. Ez bizonyára jobban lekotná az olvasói figyelmet, de nem hiszem, hogy valakit is érdekelne, hogy Sigmond István miért tölti a drága időt egy képzeltbeli falu pusztulástörténetének leírásával. Ha azt kérdezte volna, hogy milyen ruhában vettem át ezt a vagyonnak is beillő húszezer dollárt, farmernadrágban-e vagy csokornyakkendőben, az ilyesmi nagyobb érdeklődésre tarthatna számot, s akkor elmondhatnám, hogy van egy sötétszürke öltönyöm, amiben nősültem, amiben majd eltemetnek, s amiben majd átveszem, post mortem, a József Attila-díjat. S hogy ennek a mondatnak csak a fele érthető, azt is pontosítanám, hogy a József Attila-díjat már nem a szakma adja, hanem a politika, a határon túli írók esetében szinte rendszeresen, s ez gyakorlatilag úgy történik, gondolom, hogy a miniszter magához kéri az államtitkár, és megkérdezi, hogy mondja csak, államtitkár elvtár... na, szóval... úr, kik haldokolnak mostanában Erdélyben? Jelentem, miniszter elvtár... na, szóval... úr, hogy Ubul és Tohotom. József Attila-díjat mindkettőnek! Világos? Igenis, miniszter elvtár... na, szóval... úr. És nagyon-nagyon rossz állapotban vannak? Jelentem, miniszter elvtár... na, szóval... úr, Ubulról már levették a lélegeztető gépet, néhány órája – hála a jó Istennek –, már egyedül lélegzik. Akkor Ubul várhat még egy évet! Ubul törölve, világos? Felvidék? Ott most senki sem haldoklik, tisztelettel. Törölve. Tovább...

Ehhez képest Boszörményi Zoltán és csapata nem a politikát képviselik, hanem a szakmát. Az ilyen emberre mondták valamikor, hogy talpig úriember; itt nem bontották ki a szerzőt feltun-

tető, jelíges borítékokat, hanem csak a díjak megállapítása után azonosították a szerzőket. Boszörményit vastappsal kellene köszönteni nap mint nap. S ennek a pályázatnak többek között az volt a felmérhetetlen jelentősége, hogy született 283 új magyar regény, s ezek között feltételezhetően maradandó is. Aztán kérdezhetne volna azt is, hogy miként lehet elviselni egy ilyen horderejű eseményt, amikor egy számomra ismeretlen szakmai zsűri első díjra tartja érdemesnek a pályaművet? Azt hiszem, a nemrég

alomvilágban hagyja továbbra is elringatni magát, ahol az élet tele van katicabogarakkal, s az agyunkat-életünket marcangoló szörnyszülemények kitalációk, s akkor mi a teendő?

– *Írásaiban a világról alkotott képe nem éppen lelkesítő, sőt lehangoló, fölismerései végzetesen abszurdak. Tényleg ennyire fekete a helyzet?*

– Kérdésére némileg már válaszoltam, de a kérdésre adandó választ megközelíthetem a „mi akarsz lenni, kisfiam?” – időszakból kiindulva is. Merthogy én sem tűzoltó, sem katona nem

elhunytt Papp Ferenc mondta egykor, hogy írónak lenni nehezebb, mint a bálnavadászat és az ürutazás, tehát éppen nekünk való. Csakhogy felvászorogni a színpadra, és átvenni egy ilyen díjat, ehhez igen jó idegzetűnek kell lenni, én pedig kimondottan gyenge idegzetű vagyok.

– *Aki jelen volt láthatta, remekül viselte...*

– Igen, de képzelje el, ahogy ott állok a színpadon, és zokogok. Ez persze nem következett be, mert életem folyamán számtalanszor kizokogtam magam, könnyeimet magamba tudom fojtani. Egyébként is: egy magyar író ne sírjon soha! Egy magyar író legyen tartásos, fenkolt és mogorva, lehet gondterhelt, búskomor és kimerült, sőt, zsémbes és ripacs is, ha éppen úgy adódik, lehet méla és báva, de nem feltétlenül, viszont mindig legyen daliás lelketű és végzettségű. Remélem, hogy ezt a „végzettségű” értékeli. Ha lesz hozzá tér, majd azt is kifejtem, hogy miért nincs értelme az életnek, de ennek kénytelen vagyok máris ellentmondani, merthogy a pillanat is része az életünknek, s lám, vannak olyan pillanatok, amelyeknek értelmet ad egy szó, egy mondat, egy gondolat. Hogy a magyar író legyen végzettségű, ez igaz, nem igaz, teljesen mindegy, az a pillanat, amikor megfogalmazódott bennem ez a gondolat, az a pillanat értelmet kapott. Annál is inkább, mert kötődik a maga kérdéséhez, az elátkozott falu pusztulástörténetével kapcsolatos kérdéséhez.

De hadd idézek az elhangzott laudációból: „...ennek a könyvnek nemcsak hangulata, hanem öntörvényű világa van, nem lehet kihagyni egy sort sem, mert lehet, hogy éppen abban van az, amit alkalmas van végre megtudni”.

Szóval, lehet, jobban tenné az olvasó, magát is beleértve, ha nem tudná meg, „amit végre megtudhat”, de hiszen tudja, nagyon is tud mindent, csak hogy a szellem lehunyt szemekkel szebbnek látja a világot, jobban érzi magát, ha egy gügye

akartam lenni, én gyilkos akartam lenni. Nem állandó foglalkozásként akartam üzni a gyilkolást, csak két személyt akartam lehetőleg alaposan megkínozni, szemüket kikaparva, belüket kitépve átkodolni a másvilágra. Az első delikvenst 11 éves koromban, 1947-ben jelöltem ki, valamikori lakhelyem, a fiúgimnáziumi bentlakás szobafőnökének a személyében, aki a karácsonyra kapott, egész tepsinyi zserbó tésztaát teljes egészében és egy ültében felhabzsolta, aztán a morzsákat rászórta a fejemre, merthogy közben térdén állva fényesenem kellett a cipőjét. Nekem a karácsonyt, különösen az insége-sebb időkben, nem a Kiszjusz jelentette, sem az Angyal, vagy a Születés, hanem a zserbó. Úgy-hogy, amit én írok, a történetekhez képest messze van a feketétől, esetleg csak halványiszürke.

A másik jelölt három-négy évvel később került a listámra, törvényszéki bírót volt Kolozsváron, ő ítélkezett édesapám felett annak idején. Nem a kétéves börtönbüntetés fájt olyan nagyon, talán fel sem fogtam, hogy ez tulajdonképpen mit is jelent, hanem a látvány, a megalázó látvány, ahogy pionír nyakkendővel a nyakamban nézem, ahogy édesapám bilincsbe verve viszik végig a törvényszék előtti utcán, majd ötdmágával betelerelik a tárgyalóterembe. Az egész családom ott zokogott a padokban, s a bíróránk szolt, hogy hangoskodni nem lehet. Természetesen halálra ítéltém. Eltelhetett vagy harminc év, egyszer szembe mentem az utcán a bíróval, felismertem, pedig botalt járt, erősen sántított, s alig látott, azt hiszem, s ahogy elment mellettem, mintha egy mosoly fagyott volna az arcára, a halottak mosolya. A sarkon befordulva kisírtam magam, nem volt kit megölni, halott volt, úgy nézett ki, mintha már régen megölték volna előttem sokan. Ennyire fekete a helyzet, kérdezi. Nem, nem ilyen, ennél sokkal feketébb. Jogászhangzó koromban kezembe került egy-egy bűnügyi dosszié, mert a nyári szünidőben

gyakorlatra osztottak be bennünket az ügyészségekre, bíróságokra, az első oldal előtt egy-egy cetlivel, rajta az ítélet, tíz év, tizenöt év, húsz év börtön, miközben az ügyek tárgyalására még nem kerültek. Többek között ezért szakítottam a jogászsággal jóval az államvizsga előtt, s hogy a sorsom is kiröhögje magát – a sors iróniája, vagy minek nevezik az ilyet? –, 1959-ben kineveztek törvényszéki bírónak, persze nem fogadtam el. És én tényleg ettem döglöttlő-húst 1944–45-ben Budapesten. Azt a bizonyos „fekete helyzetet”, amiről beszélünk, nem a pillanat határozza meg, nem a pillanat festetegi sorsunkra a színeket – az a pillanat lehet az elmúlt 16 év is esetleg –, hanem a kor, amelyben élnem kellett az 1936-tól 2006-ig terjedő hetven évben. Hogy lelkesítő is lehetett? Egyeseket a hit lelkesít, irigylem őket nagyon, nekem csak annyi adatott meg, hogy hinnem kellett a hitben, ez valami onáltató szellemi-lelki cselekvés-folyam, amikor próbáljuk elhithetni magunkkal, hogy az árnyék is a fény része, és akkor: a jóságát neki, hogy mennyire minden rendben van!

– *Mennyire áll közel Önhöz a művekben szereplő elesett, tragikus világ?*

– Nagypapám egy valóságos erdélyi faluban élte le az életét, nem tartozott az elesettek, árvák, tehetetlenek közé, éppen ellenkezőleg, falusi nábob volt, nemesi sarj, nagybirtokos, akit lovasok, cselédek, gazdatisztek vettek körül, a falu egyetlen üzlete is az ő tulajdona volt; családi körben viszont, és nemcsak, szexuális tévelygéseivel, kicsapongó életmódjával szerzett „tekinthetlyt” magának, elkártyázott 800-1000 holdnyi területet egy-egy éjszaka, amit néha visszanyert, végül mindent elvesztett a ház körüli területeken kívül, sok minden fennmaradt a családi emlékezetben, de az őt kiszolgáló elesettekről, árvákról és tehetetlenekről semmit sem mond a fáma, azokat én próbáltam-próbálok feleléstenni, helyszínt keríték köréjük, gondolatokat jelentő életet adok nekik, és nem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy hihető történetek szereplőivé tegyem őket, néha ellenállnak, nem akarnak életem kelni semmiképpen, aztán bevonszolom őket a világot jelentő színpadra, amely egyelőre egy papírlapon lüktet, melyet a kezem nyomán születő szavak próbálnak hitelesíteni, majd az olvasót gyötrom velük unostalan. Vezeklés ez? Nem tudom. Talán nagypapám és a hozzá hasonlók bűneit akarom jóvátenni? Ezt sem tudom. Csak annyit tudok, hogy írni kell. És tragikusak a történetek, igen. Nevezheti igencsak humorosnak, amit mondok, de a mindennapok valóságában a tragikus történetek, a drámák viszik előre a világot. Tudok valakit, aki – ha megnyom rajta egy gombot – másfél órán keresztül tudna érvelni, hogy ez miért nem igaz, és tudok valakit, aki – ha megnyom rajta egy gombot – másfél órán keresztül tudna érvelni, hogy ez miért igaz.

De nehogy az istenért elteoretizáljam a dolgot, családom egyik történetével próbálok ecsetelni a drámák szerepét a világ előrehaladásának rögöktől sosem mentes útjain. Történt úgy, az 1890-es évek egyikén, hogy nagyanyám megelégette férjeura kicsapongó életmódját, melyet teljesen megvakulva is vidáman üzött nap mint nap, s noha három gyerek már megvolt, benyújtotta a válóperes keresetét. A tisztelt bíróság a tanúvallomások borzalmaival is meghallgatva, már-már kimondta az ítéletet, amikor nagypapám rövid üzenetet kért és kapott, odavezette magát nagyanyámhoz, és sügött valamit a fülébe. Nagyanyám erre felállt, és azt mondta: „Tisztelt bíróság, a válókeresetét visszavonom!” Utána szült még kilenc gyereket nagypapámnak, a kilencedik az én édesapám volt. Hogy mi köze a drámai helyzetnek a világ előrehaladásához? Ebben az esetben az talán, hogyha az a fülbe sügött mondat nem hangzik el – sosem derült ki, hogy mi volt az, pedig nagyon szeretném tudni, képzelhetik –, ezeket a sorokat nem vetette volna papírra senki sem.

Kicsit bugyután hangzik a konklúzió, de én magam lettem az a világ, aki a drámai helyzetnek köszönheti a létét, én meg továbbvittem a családi tradíciót, és tölem a gyermekem veszi át a stafétabotot, de már nem azt a tradíciót fogja továbbvinni, amire én gondoltam. Ezek a mai gyerekek nem is tudják, hogy mi a kövület, „kövület urat” kivéve, akit ezúton is üdvözlök szeretettel...

Fölösleges vers a fölöslegessé vált versről

(^aerban Foarþának)

Nem élek mindig vidáman
kis költői irodámban.
Mondták már: az irodalom
ha rossz – akkor iroda lom.
Nem kérdelem, mi a végtelen,
mindig másról elmélkedem.
Megzavarnak a nagy nevek,
állítva is csak kérdezek.

Kifaggatom... eljön a nap,
mikor tölem hajába kap
az a Rousseau János Jakab.
– Az életről miért törte
fejét Johann Wolfgang Goethe?
És nem tudom, hogy hol ír-e
az a tudós Voltaire, –
angol, norvég, dán vagy ír-e?
Az biztos, hogy nagy a híre.
S a nyomorult Hugo Victor,
csak mázoló volt vagy piktor?!
Templomra mért pazarol a
nöket jól kezelő Zola?
Hogy lehet mindig oly nyafka
az az érthetetlen Kafka?
Varázshegyét is megmásznám,
kezem ha fogná Thomas Mann.
És miért visel mindig tarka
kabátot az a Petrarca?
Honnan tudjam, kiket szánt-e
A POKOLRA a nagy Dante?
Szerelmekben – írja száz szó –
sem volt plátói PLÁTÓ.
Mint cselekszik, mindig jót-e
Cervantes vagy Don Kihóte?
Tollát mért hordozza hátsó
zsebében az a Bernát Só?
Mikor hozzá jön Krimhilde,
mért közömbös Oszkár Wilde?
S a bankjából mennyit vesz ki
az a kártyás Dosztojevicski?
Szebb világot hirdet Gorki, –
de ettől még jókedvedben
a bőrdőből ne ugorj ki!
A költészetből hány embert
ábrándított ki Heisenberg?
Rég megmondta Maimonides,
de te nem hitted, hogy így lesz!

Hitelt ma ki előlegez
a versnek ha fölösleges?
Végelgyengül a vers – ámde
mért tūri ezt Heinrich Heine?!
...Ők mondták – akárki lássa! –
Raszkolnyikov meg Natása:
gyengül a versek hatása,
a kompjuter aláasta.
Mikor hívja képernyője,
a kompjuter egérkéje
cincogva szalad feléje.
Kisajátítja – meglátod!
Saját kézaláírásod.

A versfény szürkébe olvad.
Költő lemondtak terőlád.
...Olvasó, tovább ne olvasd!
Versem, téled ellágyul a
Szívem.

Ölel: Gyanta Gyula

A hitelességért felel: **ANAVI ÁDÁM**

Marius Ierco^oan (Románia)

SOPOTNIK ZOLTÁN

Rekviem B. P.-ért

Kovács belépett a kávéházba.

– „Amit nálunk mostanában kávéháznak hívnak, az nem teljesen az” – gondolta, ahogy leült az asztalhoz és rendelt egy hosszúkávét meg egy konyakot. – „Amit nálunk mostanában konyaknak hívnak, az nem teljesen az” – gondolta újra, és rendelt még egyet. Hátha. A szigorú arcú pincérben egyik gimnáziumi osztálytársát ismerte fel, de mivel az nem adta jelét, hogy szintűgy felismerte volna, hagyta a fenébe az egészet. Talán szégyelli, vagy egyszerűen nincs kedve beszélgetni, nincs kedve felismerni senkit. Ahogy az arcába nézett, a „Kér még valamit esetleg?” kérdés után hangosan mondta: – És semmit – szerette hangosan befejezni a magában elkezdett mondatot, pláne, mikor ilyen szépen passzolt egy szituációhoz. A pincér nem hallotta meg az és-t. – Ez teljesen általános – mondta magának –, a rendszerváltás utáni kérdőjel-polgár (erre a kifejezésre büszke volt) jellemző vonása: nem szeret beszélni. Félt. Pláne egy régi osztálytárstól, aki esetleg emlékszik, mondjuk arra, volt-e KISZ-tag, hányszor verték meg az iskola előtt, vagy ő hány embert vert meg, melyik lánnyal járt az osztályból, vagy melyik fiatal tanárnőt nyomta oda a fizikaszer-tár falához. Jó esetben. És akkor még ott vannak a komolyabb dolgok. Mikor a tanárnő nem hagyja magát. A gondolattól bizsergés fogta el. Ott lenn. – Na, mi fene, már perverz is vagyok? – körbenézett, mintha valaki is belátna az asztal alá, pedig csak elvörösödött, lehet a konyaktól.

– „Azok a legrosszabbak – folytatta magában –, akik széles mosollyal udvozolnak, széttárják a karjukat, majd úgy ölelik át az embert, hogy a lehető legkisebb felületen érjenek hozzá. Hogy vagy? Gyerek van? Mennyi? Az asz-

szony? Váltak? A széles mosolyhoz szélesre tárt kar dukál, érdekes. Ilyenkor szinte hallja a gondolataikat: mért kellett pont ezzel találkoznom. Távozz tölem puzzle-ember!”

Néha egészen olyan, mintha az ujjait sutognának: Kapjuk el – mondta a pszichológusának a múltkor. A pszichológusnak felhökö vultak át a tekintetén, ezt konkrétan látta, felírt valami nyugtatót, és megadta egy másik orvos nevét.

– Ő foglalkozik a speciális esetekkel – közölte.

Nem volt jó passzban, elment, de amikor pár órák várakozás után belépett a rendelőbe, és a Szűcs nézett rá fehér köpenyben, egyszerűen elfutott. A Szűcs. Az a Szűcs, akivel együtt focizott a serdülőben, aki állandóan kigúnyolta, megalázta a lányok előtt. Neki mesélje el a legféltebb dolgait? Na nem! Biztos hülyén nézett a Szűcs, de nem érdekelte. Később azonban már kezdte zavarni a dolog, nem kellett volna megfutamodnia. Tőle. Megint. Le kellett volna ülnie lazán, és el kellett volna mondania mindent: a másik életét kulfoldon, a két feleséget, divatos alkohol- és könnyűdrog függőségét, az irodalmi sikertelenségét és az irracionális gondolatait. Rápakoltni, ha már lélekbuvár lett, cipelje csak tovább mások hülyeségeivel együtt, hátha összeroskad.

– „Rászarnék a fejfájára” – gondolta; rendelt még két konyakot. – „En se vagyok jobb, én is félek” – ránézett az aktatáskára, és eszébe jutott a baseballütő. Direkt neki esztergálták. Rövidre, hogy beférjen a táskába. Femből. A következő rendelésnél felszabadultan odaszólt a volt évfolyamtárs-pincérnek:

– Hogy magának milyen intelligens arca van! – spiccesen olyan jó magázódni.

– Sokk lesz! – jött rá a válasz azonnal.

– Micsoda nyelvi humor – jegyezte meg hal-
kan, hogy amaz ne hallja.

A kialakult helyzet és az elfogyasztott italok miatt kezdte furcsán érezni magát. Megvilágosodás érzése volt. Negatív megvilágosodás. Hat konyakon át nézve a pincér vonásai mintha enyhültek volna, kihozta még a hetediket, de közölte, többet nem fog. Ma már nem. Kovács lazított nyakkendőjén, kezdtek a fejében pörögni a dolgok, és ő pörgött velük. Régi, öreg álmok rohantak meg. Képeket látott sűrű váltakozásokban: látta anyját, amint őt fürdeti, majd egy tévét, aminek a képernyőjén csorog a vér. Katonatiszt apját lebegni az erdő felett. Kibelezett kutyát, és a szomszéd lányt, ahogy a kert végén épp átharapja legjobb barátja torkát.

– Félek minden nálam humorosabb, ironikusabb embertől! – üvöltött, mikor az aktatáska után nyúlt. – Félek a nálam okosabbaktól is! – és a baseballütő már a kezében volt. – Félek a nálam diszkrétebbektől! A józanabbaktól meg egyszerűen kiráz a hideg! A részegebbektől szintűgy!

– Kiktől még, kiktől még? – kérdezték a hamutartók; szétütötte őket.

– Félek a feleségemtől, mert elhagyott! – ekkorra már a vendégek kinn voltak az utcán, hívták a rendőroket, és a mentőt. – Félek a szomszédomtól, mert egyszerre több nője van!

– Olyan szánalmas vagy! – ásított a hatalmas üvegablak, széttörte azt is.

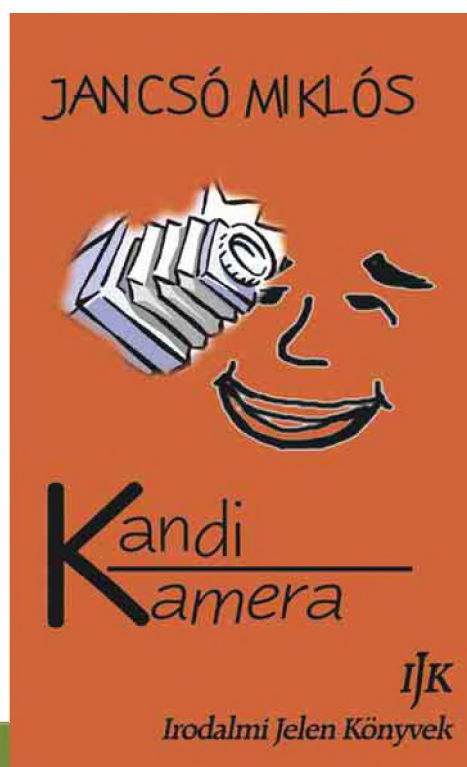
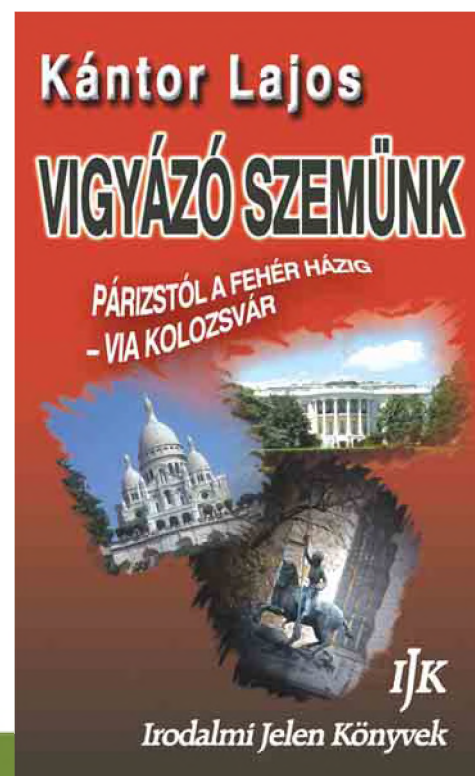
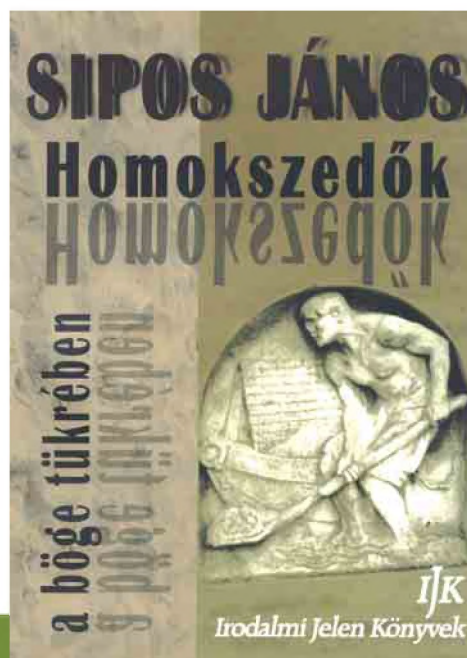
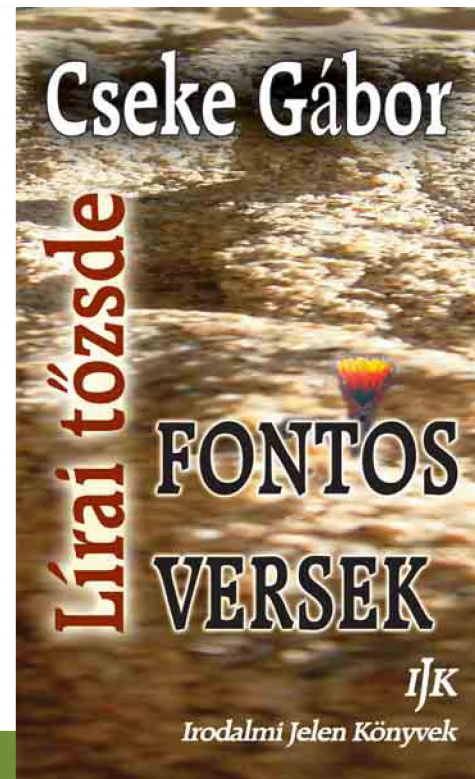
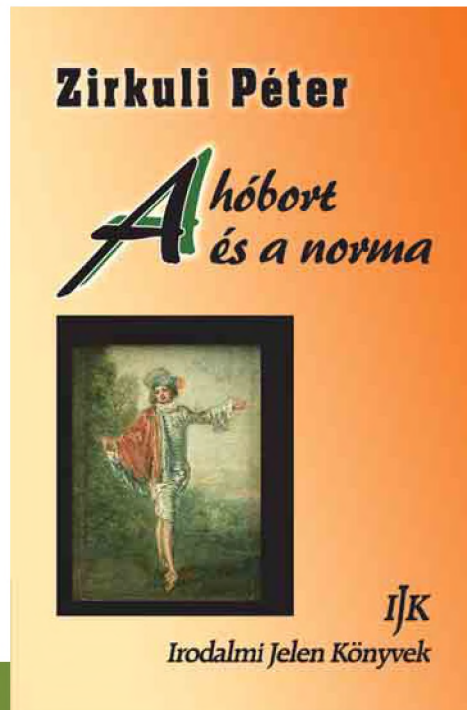
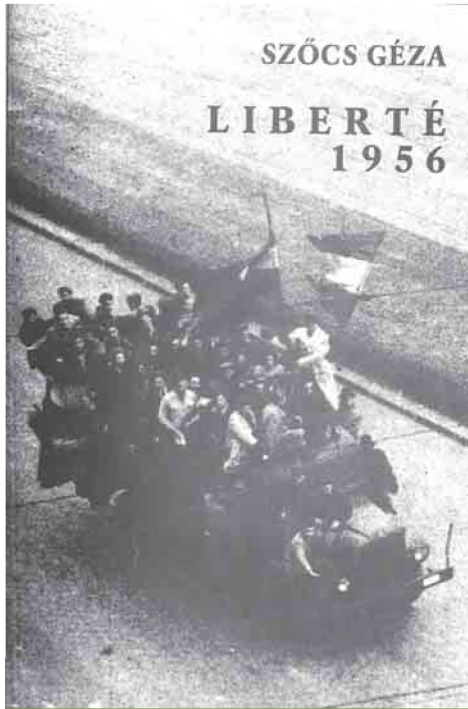
– Félek az íróktól, akik Nobel-díjat kapnak, helyettem! – asztal egy sem maradt épen. A pincér a mellékhelyiségben reszketett. – Félek töletek, emberek! Félek tőled, demokrácia! – ezek voltak utolsó mondatai. Amikor ki akarta törölni a könnyecskéket és az üvegszilánkokat a szeméből, négy kigyúrt fickó ugrott rá: két rendőr, két ápoló. Kicsavarták az ütőt a kezéből, és a hordágyra szíjazták.

– Ezért nem ismertelek meg, te köcsög! – sziszegte egy folé tornyosuló alak, s a véresnyalás számlát az arcába dobta.

IJK

Irodalmi Jelen Könyvek

Könyveinket megrendelheti a www.ijk.nyugatijelen.com honlapon

Pont Kiadó, Budapest
Ónagy Zoltán
Tavaszi iramlás ősszel

Ónagy Zoltán
Babits-szexregény
TAVASZI IRAMLÁS
ŐSZEL

Faludy György park Torontóban

Az október eleji verőfényes déli órában Toronto belvárosában több mint százhuszan voltak jelen a Faludy Györgyről elnevezett park felavatásán. Az ünnepségre a néhány hete elhunyt költő barátain, ismerősein, rajongóin és tisztelőin kívül politikusok, egyetemi tanárok, Kanada budapesti és Magyarország kanadai nagykövete jöttek el.

A költő jelenlévő özvegyét, Faludy Fannyt magyar nyelven köszöntő Grace Wescott asszony nyitó szavai után felszólalt David Miller, Toronto város polgármestere, Andrea Jarmai költő, műfordító – az ő átültetésében olvasható az egyik emléktáblán Faludy György Michelangelo utolsó imája című verse –, Dennis Lee egykori koszorús költő, Eddy Greenspan világhírű védőügyvéd, aki Jónás György, Faludy egyik legközelebbi barátjának írását olvasta fel. Az ünnepségre eljött

Conrad Black világhírű sajtómágnás és felesége, Barbara Amiel író, Jónás György író, publicista, Rékai Kati író, Kosaras Vilmos, a Torontói Magyar Képek televízióadás igazgatója, Dóra Peterdi Hunt képzőművész, aki a Faludy park emléktábláit tervezte, Bösörményi Zoltán, az Irodalmi Jelen főszerkesztője.

A torontói Faludy park létesítését még tavaly, a költő 95. születésnapján jelentették be. Egyedi eseménynek számított, hiszen élő magyar költő iránt érzett tisztelet és megbecsülés ilyen jelét eddig még nem tapasztaltuk. A parkkal szemben áll az az épület – St. Marys Street 25. szám –, amelynek tizenhatodik emeletén Faludy György tizenöt évig lakott. Az ünnepségen valaki azt mondta: ha Faludy most lenézne volt lakásának teraszáról, egyenesen a róla elnevezett parkra tekintene.

A parkavatók egy csoportja (balról a negyedik Faludy György özvegye, középen David Miller, Toronto polgármestere)

GEORGE FALUDY

Michelangelo's Last Prayer

Your anvil is the earth, and with your right arm
You span the arc of heaven like the sun.
Eight decades on this scaffolding – a lifetime –
I sought a sign of you, but there was none.

Under my chisel marble fell to stonedust,
But only torsos, idols would be born.
I found you not, elusive, radiant sunburst,
Who gloved there pulsing under every stone.

I have myself become an ancient stone block,
Split by vines, a still, curmudgeonly old rock,
But in my soul the old flame yet burns on.

How can I shed this flesh that holds me prisoner?
Strike me, if you can love a hoary sinner,
Divine Sculptor, My God. I am the stone.

FALUDY GYÖRGY

Michelangelo utolsó imája

Üllöd a föld s az égi boltra állván
oly ívet írsz karoddal, mint a nap.
Hetvenhat éve állok fenn az állvány
deszkázatán, de nem találalak.

Vésőm alatt porladva hullt a márvány
s oklomben torzó, vagy bálvány maradt.
Nem leltelek meg, illanó szívárvány,
ki ott ragyogtál minden kő alatt.

Magam lettem vén kötomb, száz bozótban
megszaggatott, mogorva, durva, szótlan,
de lelkemben még égi fény ragyog.

Hogy tudnám testem börtönét levetni?
Üss rám, ha tudsz vén bűnöst szeretni,
Istenszobrász! A márvány én vagyok.

A kővön a költő neve áll, tőle jobbra pedig a mester Michelangelo's Last Prayer című verse

JÁSZ ATTILA

A térrajzoló

(Részlet egy Xántus Jánosról szóló verses regényből)

Megfelelő politika

„Megítélésem szerint a megfelelő politika az lenne, hogy a télen csapatokat küldünk ellenük, minél előbb, annál jobb, és erőszakkal engedelmességre kényszerítjük őket.”

– Javasolta Ulysses S. Grant amerikai elnök a 44. Kongresszuson az indián-probléma megoldására. Ahogy végül mindig a háború marad az egyetlen

És megfelelő kiút a politika a hatalom számára. Hogy a gazdaság működőképes maradjon és a Válság megszűnjön azaz a figyelmet eltereljék

Az ellenállókat megölik a többiek táboraiba. Zárják a saját földükön mint az állatokat majd rezervátumnak nevezik el a szűkülő ketrecek.

Felfedezés

Elgondolkozom néha Anyám hogyan is gondolhattuk. Mi komolyan európaiak hogy felfedeztük Amerikát. Hisz előttünk rég felfedezték már néhányan és azóta év

Ezredek teltek el és nyilván mi lennénk a legjobban megérdemelve ha egy indián törzsfőnök betoppanna egy Szép nap a harcosaival harci színekben teljes pompával

Fegyverzetten és bejelentően „Európa fel van fedezve”*

*„Alig néhány éve történt: az egyik észak-amerikai indián törzsfőnök a New York–Róma járással Rómában landolt. Miután teljes harci díszben kiszállt a gépből, kijelentette, hogy Európát ezennel felfedeztetnek tekintik, és törzse nevében birtokba veszi.”

Indián asszonyok

Levetkőztetik és meggyalázzák a katonák holttesteit. A lehető legbrutálisabb módon az indián asszonyok. És gyerekek a csata végén már persze ha van rá lehe

Tőségük és nem kell hanyatt-homlok menekülniük. Otthonaikat elhagyva életüket mentve legalább mert. Ilyen is előfordul Anyám hogy az amerikai katonák

Ártatlan asszonyokat és gyerekeket gyilkolnak. Halálomra ám ezek az asszonyok nagyon kemények. És ha a férfiak meg is kegyelmeznének ellenfeleiknek

Ők nem saját szememmel láttam egy megcsönkített Férfi testét egy árulóé állítólag aki megsebesült de az Asszonyok végeztek vele sőt a nemi szervét levágták

És a szájába tették az indián asszonyok.

Őz tata mélyet sóhajtott, felpattintotta a bányászsisak elejére zsanérozott régi hőszemüveget, a foszladozó bőrrel bevont keretre drótozott óras lupék elejére még külön fel volt ragasztva két különböző színű optikai lencse.

Amíg az öreg a merevlemezt vizsgálta, Balázs végig azon gondolkodott, hogy hol látott ilyeneket, aztán, ahogy Őz tata eltekerte a sisak oldalára szigetelőszalagzott körkapcsolót, és elhalványult az üveglámpa lilás fénye, egyszerre eszébe jutott, hogy gyerekkorában volt egy keletnémet játékszettje, amiből mikroszkópot meg távcsövet lehetett összerakni, és abban voltak ilyen színes sokszögű műanyag keretbe fogott lencsék. Balázs akkor azt gondolta, hogy mégse kellett volna elhozni a szétvert notebookot, ide az isten háta mögé, ebbe a lakótelepi garázból átalakított benzinszagú műhelybe, ahol Őz tata állítólag kézi-rátétellel gyógyítja a számítógépeket.

Őz tata felnézett: – Fiam, te nem azért jöttél ide hozzám, hogy a gépedet tegyem rendbe. Hanem azért, hogy az életed – mondta, közben sokszögű vadászmellénye egyik oldalrekeszéből kihúzott egy gombnyalókat, leszedte róla a védőpapírt, aztán egy hirtelen mozdulattal felemelt a munkapadról egy lángvágót, bekapcsolta, egy pillanatra a láng kék hegyébe tartotta a nyalókat, elzárta és letette a lángvágót, lerázta a nyalókaról az égett cukorcseppeket, aztán a szájába vette, élvezettel ide-oda lökdöste a nyelvvel, hallatszott, hogy a nyalóka cukorgömbje a fogainak koccan. Balázs a lángvágóra nézett, aztán újra Őz tatára. – Jól van – mondta –, hagyjuk. Elmegyek.

Őz tata akkor kikapta a szájából a nyalókat, és olyan közel hajolt Balázshoz, hogy ahogy megszólalt, Balázs érezte az öreg eper- és kara-

DRAGOMÁN GYÖRGY

Adatmentés

mellszagú leheletét: – Várjál – mondta. – Vissza tudom hozni az egészet. Az egész disszertációd, a kutatási anyagokat, a jegyzőkönyveket, a laboreredményeket, ott van minden, láttam az adatokat.

Balázs a munkapad felé nézett, az üres akváriumba helyezte, kibelezett notebookra, a kígyózó rézszerű lapkákra, a zöld nyakokból kiálló fekete kondenzátorokra, s érezte, hogy kiszárad a szája. – Ezt nincs honnan tudnia – mondta –, nem is mondtam meg, hogy milyen adatokat akarok visszanyerni.

Őz tata feléje intett a nyalókával: – Hat év munkája van benne. És nem csináltál róla másolatot. Ez az egyetlen példány. Vagyis ez volt. De én mindent vissza tudok adni neked – mondta. – Épp csak az a kérdés, hogy mit érnek neked az adatok.

Balázs vállat vont, mintha nem számítana. – Nem tudom, mennyit gondolt, ösztöndíjból élek, túl sok pénzem sincsen, mondjon inkább maga egy árat.

Őz tata megrázta a fejét: – Ne sérts meg – mondta, felcsattant a hangja. – Én nem pénzt akarok. Azt akarom, hogy legyél őszinte hozzám. Tudni akarom, hogy ki verte szét a géped. És ne próbáld megint azt hazudni, hogy leejtetted és átment rajta a tréler. Az igazat mondd!

Balázs elvörösödött – A csajom volt – mondta aztán. – A fűszertörő rézmozsárral csinálta.

Őz tata átnyúlt az akvárium üvegebe vágott kerek lyukon, megérintette a notebook horpadt műanyag fedelét. – Igaz – mondta. – Jó, hogy nem a fejed verte be. Megérdemelted volna.

Balázs hangja felcsattant: – Semmi köze hozzá.

Őz tata áttolta a szája egyik sarkából a másikba a nyalókat, aztán odanyúlt, és hirtelen megfogta Balázs kezét, a másik tenyerét is rátette Balázs kézfejére, hideg és nedves érintése volt, Balázs épp el akarta rántani a kezét, amikor Őz tata megszólalt: – Azt ígérted neki, ha leadod a dolgozatot, akkor majd tényleg elveszed. Ehhez képest szakítottál vele.

– Ellenkezőleg. Ő rúgott ki engem. Én csak annyit mondtam, hogy nem érzem elég érettnek magam – Balázs megpróbálta elhúzni a kezét, de Őz tata keményen fogta.

Őz tata elmosolyodott: – Rendben – mondta. – Segítek rajtad. Vissza-hozom az adataidat, de csak ha megígéred, hogy visszamész a kislányhoz, bocsánatot kérsz tőle, és a jövő héten elveszed. Aztán ha fiad születik, rólam nevezed el – elhallgatott, elengedte Balázs kezét.

– Hagyjon ezzel a marhasággal. Mondjon szépen egy árat.

– Süket vagy, fiam? – Őz tata hirtelen a munkapadhoz lépett, felkapta a lángvágót, bekapcsolta, s a merevlemez fölé tartotta a lángot. – Döntés! Igen vagy nem.

Balázs a lángvágó sziszegő, surrogó, kékesfehér lobogását nézte, azt, ahogy a merevlemez horpadt, bemattult ezüstös borítása visszatükrözi a lángot, mélyen beszívta az olajos, karamellszagú, eperízű levegőt, nyelt egyet: – Jól van – mondta halkán, de ahogy kimondta, rögtön az jutott eszébe, hogy igazából nem is tudja, mi az öreg valódi neve.

Fredu Samethini (Hollandia)

A bőség zavara – november

5-én 29 éve halt meg **Alekszej Sztahanov** bányász. Nem tudni, a nagy SZU-ban ünnepelték-e. Magyarországon nyilván volt mit ünnepelni azon, hogy a szimbólumokat is eltették. Sztálin 70. születésnapja tiszteletére a Magyar Dolgozók Pártja

munkafelajánlási mozgalmat indított, ez jelentette a honi sztahanovista mozgalom kezdetét. 1950–53 között 115 ezer sztahanovista oklevelet osztottak ki. Megjegyzendő, a heroikus Sztahanov bányász 7 tonna helyett 102 tonna szemet termel ki egyetlen műszak alatt. És nem roppant bele. Ettől az eredménytől, jól belegondolva, falnak lehet menni. Jó volna fele sztahanovi energia, s a haza fényre derül. Írók, újságírók, akárcsak a kézi munkások, felajánlásokat tettek. Ki, hogy megtanul kirgizul, ki, hogy egy helyett hat szovjet termelési regényt fordít le x idő helyett x – y idő alatt. Nevek, írásos nyomok, nagyívű vallomások kultúra tárgykörben nem sűrűn maradtak hagyatékban, hasonlóan kellemetlen, mint a III/III-klub adatközlő tagjának lenni. De tudunk ezt-azt.

November másodikán (104 éve) született **Ilyés Gyula**. Nem teném mellé, hogy költő, író. Ami evidencia ugyebár. Nem kérdés. A kérdés az, amit egy „zavaros látású kezdő” újságíró tesz fel Lázár Ervinnek a Hargita népeben. Lázár Ervin Alsó-, Ilyés Felsőrácegrespusztán gyerekeskedik, innen a párhuzam. Nézzük: – [...] „hisz a XX. század egyik legjelentősebb magyar írójáról van szó. Sajnos, a rendszerváltozás után méltatlan bírálat is érte őt (Ilyést) zavaros látású, kezdő tollforgatók részéről. – Ismerem ezeket a kérdéseket. Az most a lényeg, és ez tény, hogy ő a diktatúra idején is az igazat írta. Olyan írói-szellemi magaslatra emelkedett, hogy a hatalom nem mert belekötni, mert annak nemzetközi visszhangja lett volna. Sok író társam segített. Az elvtársak őt nem tudták megnyerni maguknak! Bírálták nem ismerik a kort, és az is lehet, hogy egyszerűen nem szeretik Ilyést, és akkor sem szeretnék, ha börtönben ült volna néhány évet a vörös diktatúra idején. Nem kell ezzel törődni.” – válaszolja Lázár Ervin.

Hülye kor, annyi bizonyos. Bonyolult. Nem könnyű ismerni. A történészek is csak mostanában kerülgetik közelebről, mit tehet egy mezei érdeklődő, aki pletykák és szájhagyomány útján értesül a hatalomhoz-hatalmakhoz fűződő kapcsolatról? Ilyéssel nem tudnak mit kezdeni, az is bizonyos. Különösen aztán, hogy a Nobel közelebe kerül. Mégis, bizonyos szögből árnyékok a szent tehénen. De ez a rovat írószületésnapokról szól, nem politikuskos és szent tehének születésnapjáról, akiket éltükben folyamatosan körülölel valami elmaradhatatlan katyvasz, ezért csak annyit: ott a könyvespolc, ott a Magyar Elektronikus Könyvtár, bele kell nézni Ilyés *Petőfijébe*. Ha még eztán kétségei támadnának valakinek, netán vastagnak találna a Petőfi esszé-regényt, ott a karcsúbb *Puszták népe*, hogy legyen min megrendülni. De a verskedvelők megtalálják az *Egy mondat a zsarnokságról* című mondatot a zsarnokságról. Ebből a fiatalabbak is megérthetik a kor lényegét.

És máris itt van a kor másik nagy költője, a november 3-án 70. születésnapját ünneplő **Buda Ferenc**. 1955 óta jelennek

meg versei. 1957–58-i három verse miatt bebörtönzik. Ami alaposan megváltoztatja az életét. „Apámmal leültünk a konyhaasztal mellé, még gesztusaira is emlékszem, aki arra a következtetésre jutott, hogy nincs értelme a bujdosásnak, én ugyanis kihozlak onnét, jelentkezz – mondta. [...] Apám elkísért, a kihallgatás után megdöbbenve tapasztalta szegénykém, hogy ő a fiát nem tudja kihozni. Két nyomozó volt benn a kihallgató-szobában, később megtudtam, hogy sportállású rendőrök voltak, a hosszabbik kézilabdás, a zömökebb, barnahajú másik meg birkózó. Elibém rakták a verseimet (*Rend, Tizenöt-hűszéves halottak, Pesten esik a hó*), lehet, hogy saját kézírásommal, ezt már nem tudom, mert másolatokban terjedtek. Én magam is terjesztettem a verseimet, kijártam a Bessenyei Kolégiumba, nevem nem volt alájuk írva, ehelyett egy általam roppant költőinek vélt álnév szerepelt: Égető. A nyomozók megkérdezték: maga írta ezeket a verseket? Én – válaszoltam. [...] Előtte két-három pofont kaptam, nem, nem többet, mert amikor neveket emlegettek, hogy mit tudok róluk, Julow Viktor, Kertész Laci, Rózsa Bandi, Lázár, Székelyhídi, Dede Laci, ezekre emlékszem, elhallgattam. Akkoriban még elég idétlen voltam, nem tudtam kiterő választ adni, nem szóltam egy szót sem. Hátam mögött járkált a birkózó, pislogtam feléje, hogy mikor fog megagyalni. De nem ő, hanem a hosszúkezü, nagytenyerű kézilabdás vágott képen, akkor kezdett tegezni. Adott még egy-két pofont, aztán legyintett, lekörmölte a jegyzőkönyvet, aláírta velem, akkor megnyomott egy csengőgombot az íróasztalon. Két-három perc múlva kopogtattak, megjelent egy rendőrtizedes, attól megijedtem. Tőlem fél fejjel magasabb, legalább száz kilós, arca vörös, tenyere nagy. Én sem voltam cse-nevész, hiszen sportoltam, súlyzóztam, de a látvány megijesztett. [...] Egyes zárkába raktak egy hétig, az utolsó nap tettek be mellém egy nálam vagy két évvel fiatalabb gyereket, aki Debrecen környékén lakott egy faluban, őt azért zárták be, mert elvagdalta a telefondrótokat.” Így kezdődik egy hosszú távú futás. Szabadulása után az egyetemre nem mehet vissza, segédmunkás, 1963-tól Pusztavacson, Kecskeméten és Kerekegyháza tanít, 1970–86 között a Bács-Kiskun Megyei Levéltár munkatársa, 1986-tól a Forrás főmunkatársa. Harminc év telt el. Az egyébként is rövidre szabott életből harminc.

A komor, politikailag intonált irodalmárok közé eldugunk egy üdítő fiatal kortársat: **Balázs Eszter**, aki húsz évvel és egy nappal azt követően látta meg a napvilágot, mint hogy a tanácstalanul kivonuló Vörös hadsereg Kár-

pátalján megmondolja magát, és mégis lerombolja Budapestet: 1976. november 5-én. A budaiorsói Ilyés Gyula Gimnáziumba jár, hol mást? Aztán az ELTE-re. Angolul, franciául és spanyolul beszél. Első szemináriumán Babits Mihály Balassi Bálinthoz kapcsolódó munkáit kutatja. 2000-ig kutató-feltáró munkát végez a XIX. század folyóiratairól és különböző kiadványairól. Kritikáit az Alföld, az Élet és Irodalom, a Kritika és a Jelenkor közli. Írásai az elektronikus sajtóban a terasz.hu és a litera.hu oldalain olvashatók. (Mi itt dolgoztunk együtt.) Szakdolgozatát Arany János föltáratlan szeljegyzeteiből készítette. Esztétika államvizsga-szakdolgozatát a kortárs magyar irodalom és a latin-amerikai irodalom kapcsolatából írja Márton László legújabb regénye alapján. 2002–2003. Szépirok Társasága titkára. 2002 – JAK elnökségi tagság. 2006. július harmadikán pedig – hogy az élet és az irodalom összekapcsolódjon – megszületik fia, Máté. Balázs Eszter a bizo-

nyítékom, hogy az irodalom nem pusztá fájdalom, nem a belsőgyomorból öblögetve megszólaló heroizmus, ráadásul manapság egyre kevésbé az, minthogy helyel-közzel saját életünket éljük mi magyarok, hanem tudás, mosoly, intelligencia, szorgalom, tehetség.

Amikor pedig öblögető heroizmus, akkor sem ártana meg a felsoroltak közül néhány tulajdonság, mint a november 7-én 50 éve meghalt **Gérecz Attila** esetében.

Gérecz deklarálta ötvenhat költője. 1929. november 20-án született. 1944 őszétől hadapródiskolába jár, majd a németországi Friedrichshafenben esik francia fogságba. Hazatér, tanulmányait sorozatos magánvizsgákkal folytatja, pótolva az el nem ismert katonaiskolás éveket. 1950 decemberében letartóztatja a KATPOL volt hadapródiskolás barátaival együtt, összeesküvés, hazaárulás vádjával állítják bíróság elé. Ügyük négy halálos ítélettel végződik, három társát felakasztják. Gérecz 15 évet kap. A Gyűjtő után a váci börtön következik, ahol a „Füveskert” költői, írói (Béri Géza, Kárpáti Kamil, Szathmáry György, Tollas Tibor és Tóth Bálint) barátságukba fogadják, és verselésre biztatják. 1954. július 18-án megszökik Vácról. Az áradó Dunát átúszva, kalandosan bejut Budapestre. Ott fogják el. A szökéséért további 3 év szigorított börtön jár. A Kozma utcai Gyűjtőből az ötvenhatos börtönnyitással szabadul. A legenda szerint aznap találkozik író börtöntársaival az Írószövetség székházában, majd Tamási Áron íróval együtt megfogalmazzák a rabságból szabadult írók felhívását a Nemzethez. Ezután néhány napig a politikai foglyok napilapját, a Szózatot készíti elő. November 4-én csatlakozik az utcai szabadságharcosokhoz. Egy T34-es orosz tankról leadott gépfegyversorozat november 7-én megöli. 26 éves ekkor. A huszonhat évből hatot Rákosi börtöneiben, legkevesebb három háborúban, fogságban tölt, könyvtől, stúdiomoktól távol. Belátva, hogy egy forradalomnak kell legyen célja, zászlója és forradalmár költője, az nem lehet vitás, hogy százévenként egyetlen költő születik teljes vértetben, és az nem Gérecz Attila. Gyűjteményes kötete 1991-ben a Stádium kiadónál jelent meg először. 1995-ben a Füveskert, majd 2000-ben a Sorsod művészete c. verseskötet jelent meg szintén a Stádium kiadónál.

Ötven éve született **Kapecz Zsuzsa**, a lexikonok szerint 1956. november 19-én (bár a *Csudajó, gyönyörű az élet* című Schön Zsófi önéletrésében december ötödikét adja meg születési dátumának: „Amikor anyám szülni indult, Budapestet ellepték a tankok”). A *Csudajó*... nemzedéki regény. Belvárosi káderyerekek nemzedéki regénye: „Csupa káderyerek.” „Tenyészett példányok voltunk.” – mondja. Kapecz emlékezetes első kötete; verseskötete (Tükrös) a nyolcvanas évek legelején jelent meg. Azóta hol kilép a képből, hol visszatér egy-egy meghökkenő opussal. Az előre kalkulálható prózai pályakezds a Holmi pályázata '91-ben, ahol seregnyi kisprózával szerepelt. Az anyagot az Ab Ovo jelentette meg *Az anyalok a városban vannak* címen. Nem sok. „Talán többet fiúztam a kellenél. Tény, hogy volt olyan kapcsolat, ami helyett írhattam volna akár egy szép hosszú lovagregényt.” – mondja a Könyv7-nek adott interjúban fanyar humorral. Hát ez van. Az író sorsa. De közben mindent ír, ami irodalomnak számít. Hangjátékot, kritikát, dalszöveget, színházat. És nem melleleg, Kapecz Zsuzsa az a kortárs magyar író, akitől bármikor várható, hogy robbant.

November 27-én (85 éve) született **Pilinszky János**. A budapesti piarista gimnáziumban érettségizik; jogot, majd magyar irodalmat és művészettörténetet hallgat, de egyete-

mi tanulmányait nem fejezi be. Első verseit a Napkelet, az Élet és a Vigília közli. 1944 őszén bevonul katonának, így kerül el a németországi Harbach-ba, ahol találkozik a koncentrációs táborok borzalmaival, életműve fő toposzával. 1947-ben nyeri el a Baumgarten-díjat. 1949-től nem publikálhat, az irodalmi élet periferiájára szorul. Az 1960-as évek elejétől hosszabb időt tölt Párizsban, Amerikában. Nemzetközi elismerését olyan költőtársak segítették, mint az angol Ted Hughes és a francia Pierre Emmanuel. A ma negyvenes-ötvenes korosztály egyik legfontosabb költője. A lélek és a vallás, a bűntudat és a túlélés komponistája. Pilinszky tanulmányait, heti esszéit olvasva az Új Emberben, később kötetben, derült ki egy teljes korosztály számára, hogy léteznek más is, az élet nem pusztán a küzdelem ötvenhat zavaró emlékevel, küzdelem az öt éves tervekkel, egyáltalán: küzdelem az imperializmussal. Létezik más is. Költészete célja a Szent Ágoston-i alaptétel: ember vagyok, költő és katolikus. „Ami történik, ami a versből idegen szem számára látható, nem más, mint a magányos lélek diskurzusa Istennel.” Különös jelenség. Különös hang – kántálva olvasta verseit, mint Babits, és hasonlóan magas frekvencia-tartományban, mint Weöres Sándor. Aki hozzájutott a kalózkazettán terjedő, a teljes magyar nyelvterületet bejáró *Szálkák* című kötetének (1972) hangváltozatához, az első héten a furcsa, patetikus emelkedettséget szokta, csak utána kapcsolhatott át a szövegértelmezésre. Mostanában különös dolgokat hallani róla. De életében is különös dolgokat hallhattunk róla.

Bárdos Deák Ági

1956. november 27-én született Budapesten. „Életem dióhéjban, vagyis ami belőle publikus, nem túl izgalmas. Egyes részeit magyar anyam nemigen bírná hanyas nélkül, hogy a magyar apáról ne is beszéljünk. Voltam under-

ground zenész, tv-műsorvezető a múlt században, játszottam az *Ex-kódex* c. filmben, jelenleg organizálom a széthullóban lévő kultúrát. Persze csak darabkáját. Elmúlt két évem a kortárs irodalmi élővilággal való ismerkedés eufóriájában telt. Zenei pályafutásomnak senki ne higgye, hogy befellegzett a punk éra múltán.” Összefoglalva: nem énekesnő, de énekel. Nem pincér, de felszolgál. Nem író, de publikál, nem iszik, de alkoholist. A kitüntetés nem veszi át, mégis megkapja. A legendás *Kontroll csoport* és az *Ági és a fiúk* énekesnője többek között a csapatmunkáról, a testiségről, az alkoholról, az öngyilkosságról, a megtisztulásról, az ismeretségről.

„Iszonyatosan élvezetes az élet ivás nélkül” – mondja Bárdos Deák Ági egy *Alkohol és a nő* című eszmecsere. Tizenöt évesen kezdett beleszorogni az ivászatba. Kiváló menekülési útvonalnak látszott. Viszont pokoli volt az élete, és pokollá tette a gyereke életét is. Itál nélkül azonban: „Nem gyűlölöd magad, nem undorodsz magadtól, szabadság van helyette”. Tehát alapos tárgyismeretre tett szert az érintett években. Van mihez viszonyítania.

Este tizenegy körül jön az ötvenedik születésnapját élő Bárdos Deák Ágnes, aki Kontroll Csoport-számokat énekel. Ági öserő. Beáll az egyre erősödő szélbe és ellentmondást nem tűrve egymás után nyomja a kultikus dalokat. Hangja ércesebb, mint valaha. „Nem én vagyok, aki valamit akar, az te vagy és nem én. Nem én vagyok, aki valamire vár, az te vagy és nem én. Te vagy, aki csinálhat valamit, és nem én” – énekl hátborzongatóan. Történt volt Balatonfüreden 2006-ban egy júliusi éjszakán.

ONAGY ZOLTÁN

Huszonöt év korszakhatárnak számít. Ennek az időszaknak alkotásait egyetlen kötetbe gyűjteni olyan gesztust jelent, amelynek nyomán átalakul az olvasás módja is ahhoz képest, mint amikor az egyes köteteket egymás után, külön-külön vehettük kézbe. Nem csupán a lineáris idő egyirányú kitágulásáról van szó, hanem ez a bővülés – az olvasás és a megértés természetéből adódóan – oda-vissza is hat, vagyis nemcsak a később keletkezett alkotások nyomán válik újraértelmezhetővé a korábban olvasott mű, hanem az újraértelmezett régi fényben jelenhet meg ezután az újabb vers is. Rakovszky Zsuzsa alkotói pályájánál ráadásul még az is fontos tényező, hogy az elmúlt években két regényt is írt, és ennek az epikus fordulatnak a jelei (persze így utólag) visszakéreshetők költészetének vonatkozó szakaszában. Az ő esetében mindehhez hozzáadódik még – ami már irodalmi életünk, ezen belül az olvasói elvárások, szokások rendjét is érinti –, hogy bármennyire nyilvánvaló volt már indulásától kezdve Rakovszky Zsuzsa költészetének jelentősége a magyar irodalmon belül, úgy látszik, szélesebb körben ismertté és népszerűvé mégis regényei révén vált. Bármennyire is igazságtalannak tűnhet ez, rávilágít az irodalmi értékrend és az olvasói elvárás horizont utóbbi negyedszázadban történt jelentős átrendeződésére, melynek során a líra az elbeszélő művészettel szemben hátrébe szorult.

Amellett, hogy a korabeli és a gyűjteményes kötet kapcsán megjelent kritikák szinte egyhangzóan emelik ki és méltatják Rakovszky költészetének kezdettől fogva kiforrott hangvételét, el szokott hangzani erről a líráról még az is, hogy eredetét tekintve rokon a modern angol nyelvű költészet intellektuális, tárgyias vonulatával, melyet Rakovszky Zsuzsa fordítóként is ismer. Pedig talán kézenfekvőbb, legalábbis nem elvetendő egy olyan összefüggésnek a lehetősége, miszerint a költő eleve meglévő alkati, szemléleti rokonsága révén fordult ehhez a fajta lírához műfordítóként (is). A lehetséges irodalomtörténeti összefüggések latolgatása során arról sem szabad megfeledkezni – ahogy egy közel múltban megjelent kritikában is olvashattuk –, Rakovszkynál bizonyos költői eszközöknek, kifejezőmódoznak történeti előzményei lehetnek a magyar lírában is, elsősorban annak kora újkori szakaszá-

ból. Olyan szerzőkre, illetve alkotásmódokra gondolunk, akik többnyire az elmúlt évtizedek kánonjaiban és befogadói köztudatában kevésbé voltak jelen.

Hogy mik is ezek az eszközök, azok már a gyűjteményes kötet első ciklusából kitűnnek, mely a *Jóslatok és határ-idők* címet viseli 1981-ből. Az itt feltűnő metaforatípus eltérni látszik a magyar költészetben közismertebb, elterjedtebbnek vélt hagyománytól, amennyiben az alkotó nem a tetszetős felszíni megfelelésekre helyezi a hangsúlyt, hogy ennek képviselőként morális tapasztalatban oldja föl, hanem egy személytelen, tárgyias látványt jelenít meg, amely reflexív vonatkozást visz a lírai anyagra, annak létszituátságára. De a tárgyias képnek ez a létre vonatkoztatottsága mindig csak a rá következő szakaszban derül ki, visszamenőleg adva súlyt a személytelen látványnak: „... – mikor a kemény sugárban / az uszoda forró kővén megálltam / a szeplős, villámló tükör előtt –, mikor a hőség / remegő másvilágában vakító lehetőség: / nőtt a

Rakovszky Zsuzsa: *Visszaút az időben. Versek 1981–2005*, Magvető, Budapest, 2006

nap, a víz, a kö eksztázisában / a gyerekkor esetén, vak hűsában, / és szerelem volt a világ lelke – igen, ez / kifizetetlen számla, lejárt lemez". (*Lejárt lemez*)

Ez a ciklus valóban zárt és egységes, hiszen szinte minden darabja a lírai alany azonosságának, kiletének kérdésével foglalkozik. Pontosabban a lírai alany azonosságtudatának kérdésességé válását középpontba helyező költészet ez, amely éppen azáltal válik jelentőssé, hogy módszeresen számot vet a költői beszéd korábbi stabil vonatkoztatási pontjainak lassú, de folyamatos elenyészésével: „Nem könnyen túrom könnyűségemet. / A ki tudja hányféle bokron szedett, / szelfűtta elveken rögtönzött életet / a boldog és komor korlátoltság helyett. / Hiányolom, hogy semmilyen lázas tömeg nem zár magába, míg a tér fölött / zászilódszes hajóként száll az erkély...” (*Beismerés*). Mindez nem a lírai beszéd érvénytelenné válásának lehetőségét jelenti, hanem a problémátudat a hangra vonatkozik, mely éppen szól, vagy szólni készül. Mindemellett a finoman kimunkált, hosszú szölamokból építkező retorikus líra hagyományának újjáéledését is megfigyelhetjük Rakovszky verseiben: „Ha már sivatagban vonultam nem vezérlő / égő rögzeme, hogy mint csillagomat, kövessem, / száradjak el: merev haj, rúzsos pergamén bőr, / üvegkocsonyában úszó riadt szem...” (*Sírám*). Ennek a fajta modalitásnak a megszerkesztése a hosszabb, 12-15 szótagos verssorok és középen hosszú versek létrehozását kívánja meg (*Csillárlehetőségek, Házasságtöréseink, Kapcsolatok*), és véleményünk szerint egyben értetetővé teszi azt is, miért kevésbé illeszkednek ehhez a szölamhoz a 6-8 szótagos sorokból építkező darabok a *Tovább egy házzal 1987-es kötet-ciklusból (Allegória, Dal, Változás)*.

A változásában megtapasztalt lírai alany Rakovszky költészetének ebben a szakaszában formálja meg először azokat a szerepjátékokat, melyek aztán az 1994-es *Hangok* ciklus egészét átfogják. A lírai alany szabadsága és retorizált – tehát a kifejtő-elbeszélő jelleget kultiváló – hangja teszi lehetővé azoknak a szerepmaszkok-

nak a megformálását, amelyek egyfajta epikus jelleget adnak ebben a fázisban a költőnő lírájának. A különböző szerepekben egyes szám első személyben beszélő hang önmagáról való mindentudása és választékos modora időnként inkongruensnek tűnik azonban az elbeszélő karakterek valószínűsíthető kifejezőkészségéhez és tudásához képest, így tetszetős, találó, de az összhang valamifajta hiányát is magán hordó alkotásokról beszélhetünk ez esetekben (pl. *Öregasszony, Bukott diktátor, Az elhagyott lány, A csúf fodrászlány*).

Későbbi alkotásainak fényében mégsem jelent kitérőt, még kevésbé zsakutcat ez a fajta verstípus Rakovszkynál, hiszen a szerepszerű azonosságként felölthető karakterekkel való lírai játéknak a pillanatszerű kimerevítettségéből a számos történeti emlékreteget átfogó időfolyamatba való helyezése az *Egyirányú utca* (1998) ciklusától kezdődően a versbeszédnek is újabb kiterjedési lehetőséget ad. Talán ezzel összevethető élményről beszélt a közelmúltban maga a költő is, amikor ifjúkori emlékeinek helyszínein járva valami hasonlót tapasztalt meg: „hogya az ember olyan helyen él, ahol a gyermekkorát és a fiataliságát töltötte, olyan, mintha kétdimenziós háromdimenziósba váltana az élete.” És ahogy a gyűjteményes kötet címadó verse nyomán magunk is felismerhetjük, az idő összetettebb szerkezetének élménye egyidejűleg a beszéd tágasabbá válását is jelenti. Ez pedig a létezés olyasféle tapasztalatát nyújtja, amely a szükségszerű végességet is felfoghatóvá, ezáltal elviselhetővé teszi számunkra, így vigaszt nyújt az olvasás folyamán: „Mindig sűrűbb sötétekbe fűródtam. / Egész az idő pereméig estem / – mintha vonatból éjjel, nem láttam már, csak szórta / derengő létezőket, de még ott is kerestem // a célt, okot vagy bünt, ami miatt, de végül / ott sem volt semmi, csak valami fal. / Azon túl csak a semmi, azon innen a kék űr / lassan kiégett csillagaival.” (*Visszaút az időben*)

MÁRFAI MOLNÁR LASZLÓ

KAvAFisz: a szerzői név szétírása

Kovács András Ferenc *Hazatérés Hellászból* című verseskötete különösen izgalmas, összetett kérdéseket vet fel, sőt nem túlzás azt állítani, hogy irodalomról való gondolkodásunk határait feszegeti. Ezek a kérdések annyira lényegesnek tűnnek, hogy feltétlenül szükséges legalább röviden a magunk számára is megfogalmazni néhányat közülük.

Az utóbbi évtizedek magyar irodalmának egyik lényeges vonulata a szerzőséggel, szerzői nevekkel, fiktív költői imágókkal folytatott játék. Többek között Weöres Sándor Psycheje, Esterházy Péter Csokonai Lilije, Parti Nagy Lajos Sárbogárdi Jolánja, Hiznyai Zoltán Tsúszó Sándora, Baka István Sztjepan Pehotnija, Talamon Alfonz Samuel Borkopfja, illetve Kovács András Ferenc Lázary René Sándora, Jack Cole-ja jelzi ennek a játéknak a súlyát, fontos szerepét. Kovács András Ferenc új köteté, a *Hazatérés Hellászból* is hasonló, de – mint az alábbiakból kiderül – jóval összetettebb játékok tár elénk. Hiszen már a szerzői név elhelyezése is lényeges kérdéseket vet fel egy olyan kötet esetében, amely alcímében Kavafisz-átiratokként határozza meg önmagát. Ebben az esetben ugyanis nem egy kitalált, fiktív költői név maszkja által értelmezve jelennek meg a szövegek, hanem egy valóban létező szerző szövegeit és persze nevet használja fel a kései utód. Vagyis tulajdonképpen azt sem tudjuk, kinek a szövegei találhatók a kötetben, kinek a versei fekszenek előttünk, hiszen a könyv egyes verseit fordításokként is lehet olvasni. Bár az eljárás nagyon radikálisnak tűnik, ne feledkezzünk meg arról, hogy vannak példák hasonló esetekre a magyar irodalomban: Illyés Gyula például a *Bánk bánt* írta át 20. századi nyelvre, Nagy Ignác *Tiszújítását* pedig legutóbb Parti Nagy Lajos, illetve Parti Nagy felturbózt, megnyelvezett drámafordításait is inkább tekintetjük átírásoknak, sőt több esetben akár önálló Parti Nagy-szövegeknek is, mint fordításoknak. Ezekben az esetekben is feltehető a kérdés: kinek a szövegéről van szó, melyik név kerüljön a szerzői név helyére?

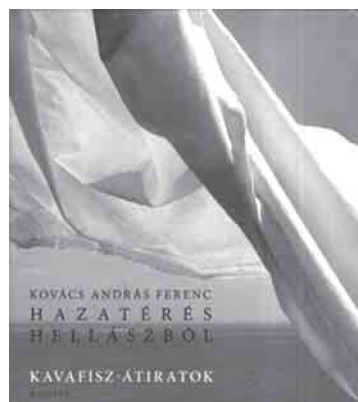
A 19. század végi, 20. századi műfordítói elvek, paradigmák szerint a fordító szerepe má-

sodlagos az „eredeti” szöveghez és költőhöz képest, s a fordítók hangsúlyozták is másodlagosságukat azzal, hogy nevük általában apró betűkkel a szöveg alatt, illetve a kötet belsejében volt található. Ráadásul ennek nyomán folyton az eredeti szöveghez való hűség hangsúlyozódott, a fordító a fordított Mester árnyékában maradt. Ezt a helyzetet látványosan „fordította” ki Cseh Zoltán, amikor *Hárman az ágyban* című fordításkötete fölé saját nevét mint szerzői nevet emelte, mintegy vállalva, hogy kilép a mesterek árnyékából, nem hivatkozik velük, s hogy vállalja saját fordításszövegének időhöz kötött esetlegességeit. Cseh szerint az „eredetiség” pusztán fikció, már az egykori kortárs olvasó számára is az volt, hiszen „eredeti” jelentése már akkor elveszett az egyéni értelmezések sokaságában. Hát még egy másik nyelv és kultúra erőterében! Nem marad más lehetőség tehát, mint saját érvényes nyelvet találni a fordítandó szöveghez, olyan nyelvet, amely úgy képes megszólítani a fordítandó szöveget, hogy az egyúttal saját kortársai, a kortárs irodalom erőterében is megszólaljon.

Kovács András Ferenc neve tehát innét nézve teljes joggal foglal helyet a *Hazatérés Hellászból* borítóján. Szövegeit tarthatjuk saját verseknek, átköltésnek éppúgy, mint fordításnak is. Számára Kavafisz az a pont, ahonnan képesnek érzi magát kimozdítani a kortárs költészet bolygóját. Ezzel azonban még mindig nem jutottunk semmilyen nyugópontra (nem is akarunk), hiszen a *Hazatérés Hellászból* olyan Kavafisz-verseket tartalmaz, amelyek valóban nem tartoznak az „eredeti” Kavafisz-ouvre-ba, hiszen a magyar költő „írta meg helyette”. Kovács András Ferenc játékos lírai enje kihagyhatatlannak érezte ezt a poént: Kavafisz modorában írt „saját” verseit csempészte a kötetbe, s ezeket a *Két athéni fűzet (1907–1933)* cikluscím alá rendezte el. Vajon szükséges elkülönítenünk ezeket a verseket a többi? Ismeretelméletileg és az értelmezés szempontjából más szinten állnak? Az valószínű, hogy a görög és más nyelvű Kavafisz-kötetek valószínűleg nem fogják tartalmazni a továbbiakban sem ezeket a Kovács András Ferenc által írt

verseket. Hogy hová helyezzük akkor a *Két athéni fűzet* szövegeit? Minden bizonnyal Kavafisz magyar recepciójának és a kortárs magyar irodalomnak válnak elválaszthatatlan részeivé, olyan költői párbeszéd, dialógus részévé, amely minden jelentős költő folytat elődeivel, még abban az esetben is, ha nem térje ennek a játéknak az előd szerzői neve.

A szerzői névvel folytatott játék mellett legalább ilyen fontos a verseskötet szerkezeti elemeivel és a nyelvvel folytatott játék. Az előbbi esetben legalább háromféle olvasásra buzdít a kötet. Egyféle olvasás lehet a lineáris, időrendi olvasás, amelyet maga a költő, Kovács András Ferenc is „szentségtörő”-nek nevez, hiszen Kavafisz verseit a nemzetközi szakirodalom más felbontásban tárgyalja (ez utóbbihoz tartja magát például a Kalligram Kiadónál szintén idén megjelent *Alexandria örök* című kötet is, Déri Balázs válogatásában). Ezt a sorrendet írja felül a *Hazatérés Hellászból* lineáris szerkezete. Viszont Kovács András Ferenc *A versek eredeti helye Kavafisz életművében* cím alatt a szakirodalom hagyománya szerint is elrendezi a Kavafisz-verseket (illetve saját fiktív Kavafisz-verseit): vagyis eszerint, ilyen sorrendben is olvasható a könyv. De olvasható egy harmadik stratégia szerint is:

Kovács András Ferenc: *Hazatérés Hellászból. Kavafisz-átiratok*, Magvető, Budapest, 2006

fordításként a *Megtagodott versek*, az *Elismert versek* és a *Hátrahagyott versek* ciklusa, KAF-versekként pedig a *Két athéni fűzet* darabjai.

Külön izgalom a nyelvvel folytatott játék. A modernista Kavafisz ismétléseken alapuló, redukáltnak tűnő, metaforátlantított, modernista versnyelve utközik a kötetben Kovács András Ferenc hajlékony, trükkös, formai bravúrokkal élő, játékos-ironikus, posztmodern nyelvvel: kétféle nyelvfelfogás tapasztalja meg a másik idegenségét. Rokon viszont a két líra a műveltségélmény, a különféle nyelvrétegek és intertextuális utalásrendszerek hangsúlyozott felhasználásában, illetve az identitás idegenségének nyelvi megjelenítésében. Alexandria ez utóbbi logikája szerint Marosvásárhely, az egyiptomi görög diaszpóra az erdélyi magyarság lenne, Kovács András Ferenc pedig a rejtőzködő életet élő Kavafisszal azonosítódik: már a névbeli hasonlóság által is, hiszen Kavafisz neve tartalmazza a magyar költő nevé: KAvAFisz.

Kavafisz identitás- és szövegjátékai közül leginkább a történelmi, kultúrtörténeti témák és a nyelv problematizálása hatottak Kovács András Ferencre, Kavafisz homoszexualitásával, a nemi identitás rejtett elemeivel pedig inkább titkos, visszafojtott játékokat folytat. Érdekes összehasonlítani a nyelvkezelés okonómiaja szempontjából a Kalligram és a Magvető által kiadott köteteket: Kovács András Ferenc fordításainak, átírásainak sorai szinte minden esetben hosszabbak az *Alexandria örök* sorainál, sőt: nem egy vers akár több sorral is hosszabb. Tehát Kovács András Ferenc nyelvtérmető ereje Kavafisz verseiben sem állt le, bár nem lehet nem észrevenni az igényt a váltásra: a klasszicizálódott, letisztult formák és archetipikus tartalmak felé, egy másfajta idegenség vonzásában. De: ami Kavafisszal egy egész életmű, az Kovács András Ferenc számára egyetlen verseskötet.

NÉMETH ZOLTÁN

Poós Zoltán *Az alkony fokozatai* című regénye folyóiratbeli megjelenések után az ideai könyvhétre látott kötetben napvilágot. A történelmi regényekkel, detektívregényekkel és szerelmi történetekkel bizonytalan rokonságban álló szöveg nem kevesebbre vállalkozik, mint egy elfeledettnek minősülő kor, a második világháború utáni évek szépirodalmi feltámasztása. Poós új könyve azonban nem történelmi regény, nem csavaros megoldást kínáló detektívtörténet, és még csak nem is lektűrként olvasható, ízigvérig szerelmi történet. *Az alkony fokozatai* az a mű, amely befejezetlenségével, gyakori felületeségével és könnyelműségével éri el, hogy lázasan kutatunk titkok, megoldások, újabb és újabb rejtélyek után – mert nem akarjuk hinni, hogy egy meghatározott célokkal induló kaland képes lenne zátonyra futni. *Az alkony fokozatai*-ban ott is keressük a választ, ahol nincs kérdés. Bár több helyen ellentmond önmagának, és felelőtlenül hagyja olvasóját megoldatlan helyzetekben, *Az alkony fokozatai* nem mondható üres vagy akár silány műnek. A benne rejlő különleges atmoszféra, a szokatlanul élénk regényvilág talányai feledtetik egyéb hiányosságait, és szívesen olvasott könyvvé tehetik a regényt.

Az alkony fokozatai egy elfeledett kor könyve, de nem a felejtésé. Az emlékezet, a görcsös emlékező vágyás szervezi minden pillanatát: szerelmet, utazást, lázadást a biztonság ellen. A főhős, az olimpikon Uden Gábor egyszerre nyomoz első emléke és egy, a Margitszigeten megpillantott nő, a védőangyalként megjelenő Malek Sophie után, aki bölcs egykedvűséggel keveredik Gábor életébe. Gábor Sophie iránti vágya sokkal inkább az ismeretlennek szól, és annak az érzésnek, amit az öntudatra ébredéssel azonosít, mint a szerelemnek. Titkokat emleget *Az alkony fokozatai*, régi és jelenvaló titkokat-emlékeket, a regény egyetlen titka azonban nem a múlttal és a regény jelenével kapcsolatos, de a jövőt jelző ígérekkel és fenyegetésekkel. Gábor kívánsága, hogy a titkoknak maga is részese lehessen, szükségyszerűen nem a szerelem útján valósul meg, hanem utolsó budapesti éjszakai robbantásában, mely a háborút elmulasztó férfi kárptólása és

Titkok könyve

egyben törlesztése a Dél-Afrikában élvezett békéért.

Az emlékezet és a felejtés egymást definiáló, egymást kerülgető jelenléte végigkíséri a regény cselekményét. „Az állandó emlékezés újabb és újabb logikai viszonyokat talál a régmúlt eseményei között” – áll Gábor többször idézett naplójában, és a regény megtetézi ezt a kijelentést azzal, hogy a régmúlt és a jelen eseményei között talál kapcsolatot: „azon gondolkodott, hogy miért juttatja eszébe oly gyakran a lány a balatoni élményt, miért az előhívás ingere”. Az emlékezet kortalanságát jelzi a Gábor korábbi naplóira való hivatkozás, különösen az *Emlékezés az emlékezésre* fejezet, mely mintha a regény lapjain folytatódna, és egy majdani Emlékezés az emlékezésre reményében spekulálna. „Egyszer meg fogja örjíteni, hogy mindenre emlékszik” – jellemzi a regény Gáborát, aki pedig gyakran az emlékezet elvesztésétől fél. A mindenre emlékezés és a felejtés közti ellentmondást nem oldja fel a regény, sőt a kettőt egyformán kezelve közös, negatív értelmezési tartományba sorolja.

Míg a kollektív emlékezetre az elmúlás, a korra a módszeres felejtés és felejtés elősegítése jellemző, Gábor minden gondolata az első emlékefoslány újraélése körül forog. A felejtés elleni küzdelem életcélt jelent: az emlékezet irányítja Gábor rejtélyes eredetkutatását. Az öndefiníció szolgálatába állított keresés egy elszaladt pillanatot kerget, rég elmúlt kulisszákat igyekszik rekonstruálni, ám nem tudni, mit remél ezek megtalálásától. „Az átmeneti korok vagy túl rövid, vagy túl jelentéktelenek, de mégis önállóan értelmezhetőek” – szól a „szökő korszakról” a regény. *Az alkony fokozatai* azonban épp az átmeneti korok önállóan értelmezhetőségét kérdőjelezi meg, amikor Gábor emlékein keresztül múltbeli referenciális pontokat jelöl ki. A folyamatosan egymás mellé állított két világ az átmenetiségtől szenvedő, kettőjük között élő Gábor gyötrelmeinek forrása, melyből a regény egyetlen lehetséges kiutat kínál: a menekülést.

Poós Zoltán: *Az alkony fokozatai*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2006

Hogy a menekülés megoldás-e az emlékezet megőrzésére, az öndefinícióra, vagy betelejesíti-e a szerelmet, nem árulja el a szöveg. Nem tudjuk meg azt sem, tér és idő változása miként befolyásolja az emlékezni akarást, hogy átmeneti korból lehet-e állandóba menekülni, hogy befolyásolják-e ott a felejtést-emlékezést újabb körülmények.

A fikció hitelesítésére való törekvést, a kronológiailag és topográfiai pontos képet ellentponozza, hogy a regény nem hagyja elfeledni, olyan szöveget olvasunk, melyet valaki mesél. Az első rész XIV. fejezetétől bukkan fel rendszeresen a narrátor, hogy közbevetéseivel befolyásolja a szöveg feldolgozását, és ezzel jelentősen megváltoztatja a regény korábban megszokott elbeszélésmódját. Az olvasó ettől kezdve végig társaságban van, a mindentudó elbeszélő afféle idegenvezetőként lábjegyzeteli hőse kalandjait. Krónikáink igyekezetétől nem idegen az öngazoló idézgetés, a kalandor lelkiület

szöveg ugyanis örömmel foglal magába ismeretlen eredetű betéteket. Találunk itt naplójegyzetet, falragaszt, interjúszöveget, előadás-szöveget, és gyakran a regény szövege is elváltozik, újsághír vagy rendőrségi akta hangján szól – így adva a történetnek mellékutakat, melyek jórészt lezáratlanul maradnak. Például a Mithrasz-kultusz regénybeli feltűnése, központi elemként szereplése, majd hirtelen érdeklenné válása olyan motívuma a regénynek, mely leginkább és a legbosszantóbb módon jelzi a következetes, valahová tartó cselekménybonyolítás hiányát. A cselekmény kiútlanságának felfedése a regény világának széthullásával párhuzamosan történik, amelynek éppúgy része a gyerekkori emlékek rekonstruálhatatlansága, mint a megoldásként kínált külföldre távozás elfogadása.

Az alkony fokozatai sűrű regényvilágának fel színén rendre feltűnik a komolytalanság, a játék, a tréfa. A Gábor által kiöltött új forradalmi célok (Magánügyi Minisztérium felállítás) nem vehetők komolyan, ahogy a margitszigeti szoborrobantás is inkább játék, mint elszánt cselekedet. Mintha a szorongások és félelmek ebben a játékban oldódnak fel, és válnának egyedülálló módon a regény hangulata szempontjából semleges alkotóelemmé. A kor abszurd megnyilvánulásait és a város állapotát így jellemzi a szöveg: „Úgy tűnt, mintha csak bohóctréfa vagy az érzelés csalfogása lett volna az egész”. A képzelenség, az abszurd Uden Gábor életének legfőbb alkotóeleme, és mint ilyen lépten-nyomon kiszínezi a regény fekete-fehér világát. Talán itt keresendő a regény igazi mondandója is: az átmeneti korok önálló értékeléséhez fontosnak tartott távolságtartást nem az idő és az emlékezet szűli, de a mindenhol fellelhető képtelenség megmutatása. Az ebből fakadó ironia és a vele járó többértelműség *Az alkony fokozatai* olyan sajátja, mely képes feledtetni minden bosszúságot.

KOCSIS LILLA

Versei mellett Nagy Gáspár pályakezdése óta rendszeresen ír rövidebb-hosszabb prózát: életrajzi vallomásokot, könyvismertetések, portrékat, esszéket, megnyitókát, előszókat, egyéb alkalom vagy felkérés szülte szövegeket, és ide sorolhatók a vele készített lírai interjúk is. A költő, aki jó néhány céhbelijével ellentétben nem tartja másodlagosnak ezen, a lírai életművéhez szervesen kötődő műveit, az utóbbi években két vaskos kötetben adta ki válogatott prózáját a szegedi Tiszatáj kiadónál. 2004-ben látott napvilágot a „személyes irodalomtörténet” tartalmazó *Szavak a rengetegből*, 2005-ben pedig a most bemutatni kívánt *Közelebb az életemhez*.

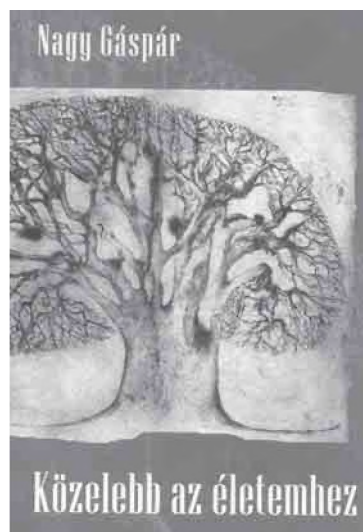
A könyvben megnyilatkozó színes és rokonszenves lírai személyiség, egy sokoldalúan tájékozódó, előítéletektől mentes, minden valódi érték iránt fogékony közép-európai humán értelmiségi, aki a világpolitikai hatalmi játszmák által ránk kényszerített történelem „szabadrabjaként” értelmezi az általa megélt („zóna”) időt. Teszi mindezt a magyar irodalom és szellemtörténet azon irányzatának (Illyés Gyula, Németh László, Csóóri Sándor) jeleként, amely a művészetet, az irodalmat mindig olyan fórumnak tartotta, ahol az örök emberi problémák és létkérdések mellett a magyarságot érintő sorskérdéseket, és a kádári puha diktatúra által tabuvá kényszerített témákat (pl.: 1956, 1968, a kisebbségi magyarság helyzete), közügyeket is fel lehet és fel kell vetni. Elég, ha csak a méltán híres, Görömbei András által „rendszerváltó”-nak nevezett verseire, az *Örök nyár, elmúltam 9 évesre* és *A Fiú naplójából...*-ra utalunk. Éppen ezért a személyes és erősen életrajzi hangvételű kötet – miként Nagy Gáspár eddigi életműve – jóval több, mint szimpla irodalmi vagy esztétikai kérdéseket és témákat boncolgató írásk gyűjteménye, hiszen a szerző életén keresztül közelebről bepillanthatunk az elmúlt évtizedek magyar és közép-európai viszonyai közé egy többfajta szemléletmódot ötvöző, értékörző, a korszerű katolikus hagyományt is erőteljesen képviselő, a rendszerváltás előtt a hatalom által „belső” vagy „ellenességes” ellenzékinek tartott értelmiségi szempontjából.

A több mint harminc évet felölelő, rendkívül sokrétű témákat érintő kötet írásait hét fejezetbe rendezte a szerző.

Közelebb az életemhez

A *Vallomásokban* a folyóiratokban, saját kötetekben és antológiákban megjelent rövid bemutatkozásai, fűlszövegei olvashatók.

Az *Otthonok és iskolák; közösségek és közösségteremtőkben* a gyermek- és ifjúkor színterei jelennek meg. Képet kapunk a költő személyiségének kialakulását meghatározóan formáló személyekről, a családról, a szülőföldről, Berbaltavárról és Nagytőlajról, az évezredek hagyományokat korszerűen közvetítő pannonhalmi bencés gimnáziumról, szombathelyi főiskolai éveiről, tanáiról és mentorairól: a költőkről, akiknek ösztönző és önzetlen barátsága felért több egyetemi kurzussal (elég csak a legendás „Kormos-egyetemet” megemlíteni, vagy Nagy László és Jékely Zoltán kitüntetett figyelmét). De nem maradhat ki a sorból Czine Mihály, a vajai múzeumalapító Molnár Mátyás és Ratkó József költő, olvasótábori kiscsoportvezető, miképpen a hetvenes években szinte első civil kezdeményezésként létrehozott jelentős kulturális és nevelői missziót betöltő olvasótábori mozgalom sem.

Nagy Gáspár: *Közelebb az életemhez*, Tiszatáj Kiadó, Szeged, 2005

Az Irodalom és politika című fejezet írásai azt mutatják be, hogy milyen küzdelmekben vett részt az 1980-as években Nagy Gáspár különböző irodalmi és kulturális egyesületek és szervezetek tagjaként – *Írószövetség*, *József Attila Kör*, *Bethlen Gábor Alapítvány* – annak érdekében, hogy a kimondhatóság határait és a hatalom szabta szűk kereteket tágítsák. Hogy ezek során miként próbálták a valódi demokrácia elemeit fokozatosan becsempészni egy magát demokratikusnak hirdető áldemokratikus korban. Mindez azért is érdekes, mert ma már tagadhatatlan történelmi tény, hogy az Írószövetség választmánya a társadalmi gondok egyfajta problémá felvető és „feszültségkiengedő szelepeként”, „előparlamentként” is működött az 1970-es, de főleg 1980-as években, és a mindent és mindenkit ellenőrző és irányítani akaró hatalom ellenében itt vitték véghez az első, valódi demokratikus szavazást, melynek következtében az Írószövetség önállóan választotta meg tisztviselőit. A költő a hetvenes évektől kezdve az irodalmi és az irodalompolitikai közélet sűrűjében élt, 1981 és 1985 között pedig az Írószövetség vidéki titkáráként dolgozott, tehát a folyamatokat átélő és átlátó, s gyakran személyesen cselekvő kortársként tud hiteles, forrásértékű képet adni az eseményekről és a korról. „Nem tudni mit hoz a múlt” – idézi többször Huszárik Zoltán közép-európai fanyarságú rezignált mondatát Nagy Gáspár, aki volt „F”(figyelő)-dossziésként (a III/III-as ügyosztály különleges megfigyeltjeként) maga is hozzászólt az 1990 után megnyitott belügyi archívumok vitájához és sürgeti a morális következtetések levonását, az erkölcsi megtisztulást, az „elmúltni nem akaró” múlt tisztázását.

A vidám hangulatú *Fociemlékekben* a futballrajongó és régebben sűrű meccslátogató költő a szurkoláshoz fűződő lírai látomásait és emlékeit villantja fel. Nagy Gáspár azonban nemcsak a futballpályáknak volt gyakori szakértő vendége, hanem a kiállítótermeknek is, s mindig nagy szeretettel nyitotta meg a számára kedves és fontos művészek tárlatait. *Az Amikor még láttam a szépet...* című fejezetben ezen szövegeit válogatta

össze. Az érzékeny befogadó értő, maradandó gondolatokkal ajánlotta megtekintésre a kiállított műveket és alkotójukat a közönségnek. Így lehetünk ott a költő kalauzolásával a sajnos mára letűnt magyar tradicionális kultúrában (a középkorban és parasztiban) alamerülő kiváló fotóművész és hermeneuta Móser Zoltán, továbbá festőművészek Orosz István, Keresztes Dóra, König Róbert, Somos Miklós és más képzőművészek kiállításán.

„...és én megkerültem érte a világot” – idézi fel József Attila töredékét (*Az Isten itt állt a háttam mögött...*) az utolsó előtti fejezet cím, de az írásokból kiderül, hogy a katolikus vallását mélyen megélt Nagy Gáspárnak nem a háta mögött, hanem a lelkeiben él az Isten. Ebben az eredendő alapállásban soha nem kételkedve vallja meg hitét, és több oldalról megközelítve fejtegeti a transzcendentális problémákat az Abszolútumról.

Végül a kötet legnagyobb terjedelmű fejezetében, a *Ha kérdeztek...*-ben, a költővel készített kisebb-nagyobb riportok és interjúk kaptak helyet, amelyek gazdagon – bőséges életrajzi adatokkal – és részletesen tárgyalják a költő eddigi életútját, irodalmi pályafutását, gondolkodását, vélekedését legkülönbözőbb kérdésekről.

A prózáiról Nagy Gáspár tollát természetesen mindenkor az alanyi költő mozgattja, bizonyítva Illyés Gyula sokat idézett mondását: jó költő könnyedén ír jó prózát. Nagy Gáspár művészi zanyelve – folytatva a Kosztolányi és Illyés teremtette prózáiról hagyományt – világos, pontos, gondolatgazdag, arányosan telített ihletett költői képekkel, metaforákkal, s teszi mindezt elegáns, finom ironiát és humort sem nélkülöző stílusban.

A jövődöbéli olvasót végezetül arra biztatjuk, hogy bátran lépjen közelebb Nagy Gáspár életéhez: mert többet fog megtudni egy jelentős lírikusról, múltunkról, irodalmunkról, önmagunkról – úgy véljük: gazdagodik majd általa.

BABOSI LÁSZLÓ

A *Vonalkód* novellái lehetőséget teremtenek rá, hogy egy viszonylag egységes, zárt kompozíció mozaikkockáiként tekintünk rájuk, miként arra is, hogy egy nyitott mű egymástól független, önálló részeként szemléljük őket. Ennek a kettősségnek az oka legfőképp a speciálisan kialakított narrátori pozíció(k)ban keresendő. Tóth Krisztina elbeszélője mindig nőnemű, ám az egyik helyen egy kislány, máskor egy egyetemista, aztán egy kisgyermekes anya életéről értekezik. És mivel az emberi identitás folyton változik (erről a kötet gazdagon, sokféle képp tudósít), nehéz megállapítani: egyetlen személy-közlesei-e az elhangzottak? De nem csupán a narráció bizonytalansága el a befogadót. A történetek helyszínei viszonylag távol esnek egymástól, nem feltétlenül tűnnek egyetlen élet állomáshelyeinek. Ha jól figyeltem, csupán két név fordul elő több (két) novellában is. A *Lakatlan ember* Robija egy hajléktalan, a *Langyos tej* egy iskolásfiú. A *tolltartó* Rolandja a narrátor osztálytársa, a *Melegpadló* azonos nevű szereplőjéről viszont csak annyit tudunk meg, hogy – Kis-tibi szerint – az elbeszélő megmutatta neki a „micsodáját”. A név önmagában még nem elég egy ember személyazonosságának a megállapításához. Így ezek a hiányos információk is kétélyt ébresztenek bennünk – lehet szó ugyanarról a két fiúról, meg nem is.

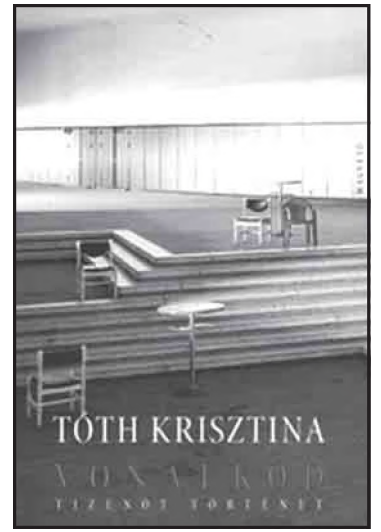
Ha az elején arról beszéltem, hogy a *Vonalkód* történetei egy zártabb struktúra hezagosan ugyan, de egymáshoz illeszkedő részeként is elképzelhetőek, úgy ezt az érzést leginkább a visszavisszatérő kérdésfelvetések, a végig egységes nyelvhasználat és a felismerhetően homogén prózatechnikai megoldások okozzák. A kötet címét a kötet írásai többszörösen is játékba hozzák (a vonal szó például – általában egy összetett szó valamely tagjaként – minden egyes írás alcímében szerepel). Az áruk, termékek azonosítására szolgáló kifejezés itt természetesen egészen más jelentéseket nyer. Míg a boltokban „leolvassák a kódot és abból mindent tudnak”, addig a könyvben elvontabb dolgokra vonatkozik ez a szó. A *Vonalkód* írásai arra keresik a választ, és persze nem találják, hogy az ember életében, kapcsolataiban, sorsában milyen, jól látható határvonalak vannak, vagy radikálisabban: vannak-e egyáltalán ilyenek, megkülönböztethető-e egymástól a fekete és a fehér, a jó és a rossz? A másik kérdés: milyen kódokat kellene megfejteni ahhoz, hogy megértsük a körülöttünk vagy éppen velünk történő eseményeket, vagy: léteznek-e egyáltalán ilyen kódok? Nem kortárs irodalomról lenne szó, ha ezekre a nagyon komoly problémákra sikerülne adekvát megoldást találnia a szerzőnek. Tóth Krisztina történetei épp arról tanúsíthatnak, hogy ezek a határvonalak és ezek a kódok nemcsak hogy nehezen fejthetőek meg, hanem még a létezésükben sem lehetünk bizonyosak.

Az emberre olyannyira jellemző sztereotíp, dichotomikus gondolkodás számos megnyilvánulási formáját szedi izeire az író, akinek a novellái a határozott kategóriák rekonstruálása vagy megteremtése helyett éppen hogy elmosás, érvénytelenné teszik a határokat. Az ellentétpárokban való gondolkodás számos szöveg kikezdi. A hagyományos felfogásban meglévő, élet és halál közötti éles különbségtételt a *Lakatlan ember* számolja fel, a bűn és az ártatlanság viszonya a *tolltartó*ban relativizálódik, a *kerítés*-ben és a *Miserere*-ben az állatokkal és az emberrel kapcsolatos történetek meglehetősen hasonlóságot mutatnak egymással, az ember és a természet radikális szétválaszthatóságának hitét pedig a *Hangyaterkép* „időjós” nagymamája hazudtolja meg. Közben egyes sztereotípiák jelentése önmagában (nem egy viszonyrendszer tagjaként) is megkérdőjeleződik: a *Langyos tej*-ben az az előítélet dől meg, hogy a nyugatról jött dolgok, emberek eleve csak jók lehetnek, az elithez tartozás csupa rosszat hoz magával a *kastélyban*, és Japán sem olyan kifogástalan ország, ahogyan az a *Hideg padló* elején álló David Scott-idézetből gondolható lenne. Fogalmaink konvenciókon alapulnak, jobban megéjük nézve nem is mindegyiknek van meg a létjogosultsága – mintha ez a tudás fogalmazódna meg Tóth Krisztina írásaiban. Ha a lényegét akarjuk látni, máshogyan, más nézőpontból kell rátekinteni, akár a *Langyos tej* narrátorának fellátára, amelyet, „hogy kibetűzd, más szögből kellett néz-

ned”. A kötetzáró *Miserere* szerint „azért mégiscsak törvények szövedéke a világ”, van rendszer a történetekben – a probléma csak az, hogy ezt mi nem mindig értjük.

Így nem csoda, ha ebben az eléggé kiismerhetetlen világban a narrátor(ok) alapélménye a szorongás és az idegenségtudat lesz. Ez utóbbit a legkomplexebben a *Take five* fejtí ki, ahol az egy párizsi albérletben lakó lány szinte mindentől idegenkedik: a fővárostól („rá kellett jönnie, hogy több mint egy éve él itt, de valójában egyáltalán nem ismeri Párizst”), a szexpartnerétől („A szomszéd férfi nem volt létező személy [...] Csak lépések zajából, ízéből, szagból, szagotott mozgulatokból összerótt névtelen jelenés...”), és pesti szerelmétől („Miklós nem volt több létező ember, csak egy személy, aki leveleket küldözgetett, melyek nem egy létező élet híradásai voltak, hanem valami fikció rafinált bizonyítékai...”), miközben még a bevándorlási hivatalba is járnia kell, ahol tényleg betolakodó jöttmentekként kezelik a külföldről érkezettek. Az egységes identitás létezését is megkérdőjelezi a *szövegek*. Az ember nem azonos önmagával a *Vonalkód* számos novellájában. Olyan cselekedetet kapcsolhat hozzá, amit ő meg sem tett, egy hazugság „segítségével” lecserélheti a saját sorsát egy másfajta (a *tolltartó*); olyan dolgok esnek meg vele, amelyek miatt az élete nem mesélhető el egy lineáris, kauzális rendszerben (*Vakterkép*); néha meg mintha előre megírt szerepek szerint élné meg a sorsát (*Egy boszorka van*).

Tóth Krisztina könyvének nagy erénye, hogy a túlzás nélkül filozófiai jellegűnek nevezhető problémákat sikerült egy teljességgel hétköznapi, egyszerű, a részleteken szívesen elidőző nyelven megszólaltatnia. (Csupán a *Langyos tej*-ben és a *tolltartó*-ban vannak olyan passzusok, ahol zavart okoz, hogy a – mindkét esetben diáklány – narrátor a korát meghazudtoló módon, túlságosan felnőttesen gondolkodik, s emiatt „nem hiszünk neki”). A novellák hátterét – a *Take five* francia és a *Hideg padló* japán helyszínét leszámítva – a közelmúlt és a jelen Magyarországa

Tóth Krisztina: *Vonalkód*, Magvető, Budapest, 2006

adja. Tóth Krisztina egy olyan, erősen referenciális prózanyelvet dolgozott ki, amelyet a tárgyilagos fogalmazásmód, az asszociációk és a különböző érzékterületekre ható dolgok gazdag, sokszínű megjelenítése jellemez alapvetően. Nem csupán a különböző novellák idéznek meg más és más időpontot, az asszociációk révén a történeteken belül is gyakori az idősíkváltás. A szerző legemlékezetesebb teljesítménye számomra az, ahogy újra meg újra játékba tudja hozni az egyes érzékterületeket. A *Vonalkód* világában az illatok, a szagok, a színek, az emlékek, a hangok és a fények izgalmas birodalmába kalauzol el minket.

A sikeres lírikusnak számító Tóth Krisztinának ez a debütáló prózakötete, a *Vonalkód* darabjai azonban máris gazdag eszköztárral rendelkező, teljesen kiforrott novellistának mutatják őt.

DARVASI FERENC

„Minden megismételhetetlen”

A jelenleg publikáló vajdasági magyar írók közül nem egy fölismerte, hogy „minden helyettesíthető, de semmi sem pótolható” (Szógi Csaba), másként fogalmazva: „minden megismételhetetlen” (Danyi Zoltán). Léttapasztalatuk a fölismert hiányoktól hemzseg, eszmélésük során szinte csupán a hiányosságok felismerésével gyarapodtak, a kirekesztettség és a kívülállóság bizonyosságára döbbsenek rá, arra, hogy nem volt módjuk – és már aligha lesz – megélni, megtapasztalni a pótolhatatlant, mert rossz helyen, rossz időben születtek, s ennek a ténynek a tudatosulása betölthetetlen űrt hagyott megismerési tapasztalatukban. A korábbi nemzedékeknek még a megismerés, náluk a fölismerés a kulcsszó, ami a ma művekkel jelentkező – és szóhoz is jutó – írókat szembesülésre kényszerítette a dolgok pótolhatatlanságának tudatával, és arra a hiányokat megfogalmazó (Szógi Csaba), a hiányokkal szembeállítható autentikus szövegvilágot létrehozó (Danyi Zoltán, Vérebcs Ernő, Samu János Vilmos, Nagy Abonyi Árpád, Sáfrány Attila, Beke Ottó), a két lehetőséget egybejáró (Sándor Zoltán) írásokkal válaszolnak, vagy pedig az irodalomnak a medialitás által kínált lehetőségekre való kiterjesztésével teszik érzékelhetővé és nem utolsósorban élvezetessé azt, amit irodalomnak és amit a közmegegyezés nyomán (irodalom)elméletnek nevezünk, végső soron azonban művészetnek tekintünk (DNS-kör).

A hiány poétikája, az idegenség, a kívülállóság (kirekesztettség), a *kivonulásmár* korábban megjelent Danyi Zoltán szűkszavú, metaforikus költészetében, akárcsak a valóság illúzióként való tételezésének tematizálása és problematizálása. Danyi szerint minden mozgás látszólagos – és ezt a megállapítását versvilágában a dinamizmus hiánya nyomatékosítja, sőt, ezen túlmenően – a szemlélődés során – a vers létrejöttének érdekében még a jelenvalóságokról is lemond: „Hiányzó faág / Őrzi / a cseresznye súlyát, illatát” – olvashatjuk az *Átszűszik kékbécimű*, 2003-as kötetből a *Gyümölcsversek* közé átemelt költeményben. A szemlélődés számára már nem létező

cseresznye súlyát és illatát őrző, hiányzó, vagyis a tapasztalat számára nem létező faág képzete teremt a verset: ez az ág már csak a költői, empatikus képzelet nyomán ringathatja természet, rebegetheti leveleit, táncolhat a szélben. Olyan szuggesztív kép, mint egy jól sikerült akvarell, és tömör, akár egy haiku. Danyi Zoltán verselésében jelentős szerepet játszik a keleti gondolkodás befogadása. Szemléletében, filozófiájában, a természethez való viszonyában, végső soron magában a kontemplációban is a nyugati világ kultúr-diktatúrájától való eltávolodás tapasztalható. Egyfelől a percepció illúzió-voltánának furkészése utal erre, másfelől pedig az a versalkotó módszer, amely a jelentést hordozó szavakkal a jelentésen túli, a megnevezhetetlent kívánja kimondani, a szavakat a szemantikai, a jelölt tárgyra utaló vonzatukon túlmenő értelemmel felruházva átlenyegíteni. Ilyen irányú gondolkodását jelzi az is, hogy mostani kötetébe felvette a tizennyolcadik században élt Ryōkan (eredeti nevén Yōmamoto Eizo) japán szerzetes és remete zen költő sorait, amelyek tipográfiailag elkülönülve, paratextusként igazítják az olvasó látószögét és alkotnak motívum-, illetve szemléleti hálót Danyi verseivel. A haikuszerző költő szerzetesi neve egybevág a hagyományos japán vendégfogadót, vagy inkább szálláshelyet jelölő köznévvvel, ami a japánok számára a hagyományok felé való lelki áthatolást, a nyugatiak számára a világ rohanásából való kivonulást jelent (het) i – valamiféle spirituális elmagányosodást, az egzisztenciális magánytól teljesen eltérőt, a világba vetett ember embertársai közonyéből és önzéséből eredően ugyanis eleve magányos, s ez a magasabb rendű magány, a spirituális magáraébredés előfeltétele a feleslegek levetése általi beavatásnak, a világot mozgató erőkkel való azonosulásnak. A Ryōkanra való utalás azért utbaigazító, hogy Danyi letisztult, egyszerű, képeket felvillantó lírájában ne a versbe szedett bölcséletet, a gondolkodásnak a világot látványba vagy látomásba zsugorító eredményét keressük, noha ilyen verseket is találunk a kötetben, pél-

dául az *Édeskeserű* címűt, hanem a költő mindennapjai során szerzett tapasztalatainak lírai megfogalmazását lássuk, átéljük, miként keresi magában és a világban a harmóniát, hogyan teremt egyensúlyt személye és környezete között. (Ez a módszer az előző verseskötetére visszavetítve is működik.)

Az egyensúly csak akkor áll be, ha az egyen harmóniába kerül a környezetével. Miként lehetséges ez, ha a világ szinte egyébről nem is szól, csupán a hiányról? A *Gyümölcsversek*ben valaki mintha hűrok nélküli csellón játszana és a nyomában keletkező csendben csak a levelek rezgése jelezne a világ létezését, ami bizonyára illúzió, ugyanis a képből még a zodiákus jelei is kiűsznek, amivel (világ)egyetemessé lesz a hiány, még semmisebbé a semmisség. A világegyetem ciklikus mozgása vagy körforgása mögött folyton jelen van a hiány, árnyékban vagy vakítóan: „a sötétséget fény rejti el / a fényt egy ág takarja” (Nap, éj). Fel életünket éjszaka tölti ki, személyiségünknek felét az óramutatóval el-

Danyi Zoltán: *Gyümölcsversek*, Zenta, Zenta, 2006

lentétes forgású, sötét jin határozza meg, a másikat a bőlcsőbb jang, de sohasem lehetünk biztosak benne, hogy melyik felünknek jobb, ha takarásban marad.

Igencsak beszédes a kötet egyik versének címe: „*Eltűnik ha megfogalmazod*”. Aminek nevet adtunk, az egynevűvé, egyértelművé lényegül, elveszíti a megnevezhetetlen állapotában birtokolt jelentésszöveget, emberi mértékű lesz, ennél fogva semmissé, halandóvá, ideiglenessé válik. A nyelvi megnevezés ily módon elszegényíti a világot, kilúgozza belőle a megújulás reményét, például az *Almacímű* versben („*Fiatal almafák nem / látszanak a vakító / fehérben, ami eltűnt*”), ahol a megnevezés nyomán nem csupán a jövő reményét hordozó *jel* bucskázik bele a hiányba, hanem az azt elnyelő közeg is. A névadás, az egyéniesítő, és ezáltal szimplifikáló és jelentésbeli szegényedést okozó megnevezés azonban nem vonható vissza, ami eltűnt, az nem pótolható, minden megismételhetetlen. A költő egyetlen gesztust tehet a megnevezés visszavonására, összegyűrheti a versét tartalmazó papírt, ebből eredően frekvenciált szókapcsolat Danyi Zoltán verseiben az „összegyűrt papírlap”. Az összegyűrés, az elvetés, a visszavonás gesztusa még nem azonos a megsemmisítéssel, az összegyűrt papírlapról valami még leolvasható, tehát még nem hiány, de már eldobásra, megsemmisítésre ítélt, ugyanakkor még rekonstruálható, még része a világnak, a megnevezés visszavonása nyomán talán éppen maga a világ. A költő belső harmóniáját – erről szólnak a *Gyümölcsversek* – mégsem a világ fölötti hatalma, a megnevezés és a megnevezés visszavonásának kiváltsága teremt meg, hanem a percepcióra épülő kontempláció, amely a versírás mimetikus folyamatát kijátszva világot *teremt*, még ha ennek a konstruktív folyamatnak az alappillérei éppen sárga hiányokként is nevezhetők meg.

FEKETE J. JÓZSEF

A *bozgor*ságminden romániai magyar elemi tapasztalata. Alig volt közöttünk valaki, aki így vagy úgy, ilyen vagy amolyan helyzetben ne hallotta volna a szót, s a helyzetet a *közvetlenségével*/hatott, a közvetlenségével tepert le a leginkább. „De ce-a° invăța ungure°te?! Suntem în România!” (Miért tanulnék meg magyarul?! Romániában élünk!?) Aztán a legyintés vagy a vicsgörgés: „Bozgor!” Ezek mind ismerős mondatok, ismerősen megalázó mondatok, melyek az embert idejekorán érzékenyvé teszik arra, hogy ő nagyon *más*, mint más, s hogy az észrevétlenség, tájbsimulás lehetőségként sem merül föl. Pedig már-már elhítte volna, hogy vele semmi baj nincs – hirtelen mégis végig kell néznie magán. Innen származik sokakban a gög, az „azért-is-odatarozom” gögje, másokban, jóval kevesebbekben pedig a bármiféle közösségtől való óvakodás.

A szépirodalomnak persze nem tesz jót, ha mondatai könnyen lefordíthatók egyértelmű mondatokra, helyzetei egyértelmű helyzetekre, s a szereplők úgy viselkednek, mint megannyi végzetbábú, amelyek szorgalmasan és mechanikusan darálják a tézisek száraz szövegét. Talán ezt a veszélyt érezte meg és tudatosította a középmezőnyhez tartozó, 1963-ban született Simó Márton, talán ez a veszély írta vele az önmagyarító-önértelmező passzusokat, talán emiatt próbált lejegyezni-végigkövetni négy történetet – négyféle elbeszélés megannyi fénytörése, gondolhatta, jótékonyan megbillenti, elbizonytalanítja az egyértelműséget, kiegyensúlyozza a határozottan egyfelé tartó megalázottságot.

A feltevést már a két kötetes mű alcíme is valószínűsíti: „kísérlet egy szó értelmezésére”. (És az alcím alcíme: „első próbálkozás”, „második próbálkozás.”) A *kísérlet* rokonszenves, mert sokféle küld, semmilyen irányba nem mutat, utakat ígér, nem célt követel. Az olvasó arra számít, a sok és sokféle mozaikdarabkából majd csak kialakul valami, ha más nem, egy új minőség, irodalmi homály. Mint egy Csehov- vagy Sarraute-darabban, ahol „semmi” sem történik, semmi nem „változik”, a szereplők és a nézők mégis bejárnak egy utat.

A 2003-ban a Fiala Írók Szövetsége gondozásában megjelent könnyed útinapló (*Madagaszkári napló*) lezárása után Pénzes Tímea (temáját tekintve) nagyszabású regényvállalkozásba kezdett. Saját családja, egy felvidéki magyar család idősebb tagjainak (valós?, kitalált?) visszaemlékezéseiből építette fel a huszadik század speciális, a falusi emberek felől, a hatalomtól és információktól elzárt néprétegek nézőpontjából láttatott krónikáját. A *Mesél a múlt*című kötetet e vállalkozás eredményét veheti kézbe az olvasó. Öt fejezetben a család öt tagjának (egy úkapa, egy dédanya, a két nagymama, illetve az édesanyjára emlékező szerző) szemszövegéből rajzolja meg Pénzes Tímea a vidéki Közép-Európa hagyományos életformáját, és mutatja be annak teljes felszámolódását az első világháborútól nagyjából a századfordulóig. A *nagy*történelem itt csak távoli háttér, a regény valódi kulisszái az udvaron csipegető tyúkok, a füstölön himbálózó szalonnák. A kötet egy paraszt-krónika. Az ösök nyelvén, a felmenők hangján előadva. Ők mesélnek. Az író a koncepció szerint (az édesanyját megidéző fejezetet kivéve) csupán lejegyez. Ha pedig a koncepció kívülről nézünk a szerzői szerepre: Pénzes a leg-egyszerűbb (egyenes vonalú és metonimikus) elbeszélésmódot egy korszerű (mozaikosan, mellérendelt mikrovilágokból építkező) regényformával ötvözi.

A huszadik század egészét átfogó cselekmény-idő és a kisebbségi magyar irodalmi forrás együttállása a nemzeti sorskérdésekre érzékeny irodalmat, küldetéses irodalmat sejtet, ilyen irányú várakozást ébreszthet az olvasóban. De ez nem az a könyv. A *Mesél a múlt* nem artikulálja sem a trianoni trauma megélését, sem a kisebbségi léthelyzetből adódó egzisztenciális és kulturális korlátozottságot. Kizárólag a személyes világok jelennek meg a regényben, a szereplők számára csak annyi létezik, amennyit látni, tapintani, szagolni képesek. Konfliktusaik az általános nincstelenségből, egyéni emberi gyengeségekből, esetleg a falusi közösség zárt szokásrendjéből adódnak – örömeik ugyanezekből. A könyv hősei nem látnak ki onnan, ahová mi, olvasók a szerző segítségével betekintést nyerünk.

Az ilyen szűk horizontú regényvilág úgy tud igazán működni, akkor képes végig fenntartani

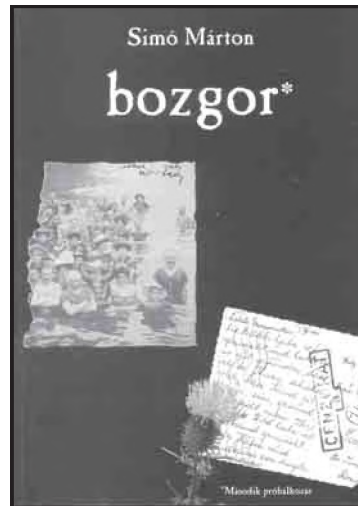
Kísérletaxiómák

A duplafedelűség olyan módon is benne rejlik az írói módszerben, hogy a sokféle tény, adat, kaland, történés miatt úgy tűnik, egy kifelé forduló, pszichológiai műszóval élve extrovertált szöveget olvasunk, miközben az elő- és utószók, a különféle elmélkedések a befelé fordulás, az introvertáltság hangulatát teremtik meg. S ez nem pusztán elmélet: egy párbeszéd közben ilyesféle megjegyzéseket olvashatunk: „azt már nem kérdezte meg...”, „nem firtatta” (I. 69.), nem sokkal később pedig a vonatkozások közötti különbségek elemzésében merülhetünk el (I. 71.).

Ennek ellenére végig az volt az érzésem, vázlatot vagy inkább munkanaplót olvasok. Nem abban az értelemben azonban, hogy a gondolatok nincsenek kialakulva (végleg kialakult dolgokat ritkán szokás kísérletnek nevezni); inkább talán abban, hogy maga a gondolkodás módszere sincs letaposva, az utakhoz vezető ösvények sincsenek bejárva. Mintha még a „neki-”, a „hozzáfogást” is kellene gyakorolni.

Ez a hiányosság a mondatok szövésén is érződik. „Ha nem készül elhagyni az országot, akkor jobban jár, ha arra figyel, hogy a legszűkebb környezetében rend legyen, s béke a magánéletében. Lakásban, ennivalóban ne szenvedjen hiányt, és a lelkét is nyugtatgassa meg a hétköznapi apróságokkal, terelje el a figyelmét valamivel, hogy ne bosszankodjék a borzalmas külső környezet miatt. Ez kispalotyi – vagy inkább proletár – magatartás, de ugyanakkor a legkézenfekvőbb lehetőség is. Ez a legjobb terápia. Utálatos helyzet ugyan, mert a radikális fiatal – hiszen mindenki annak képzeletét magáéig – így szép csendesen beilleszkedik, és eltűnik a nonkonformizmusa, pedig így van rendjén mindig az ifjúkor felső határán – az egyéb magatartás-minták deviánsak, és hozzájárulnak ahhoz, hogy az ember időnap előtt elpusztuljon...” (I. 232.)

Egyetlen kérdést érintenek csupán: a gondolatjelek sokaságának kérdését. Miért kell ennyi belőlük? Mielőtt bárki megfogalmazná a választ

Simó Márton: *bozgor*. I–II. kötet. Erdélyi Műhely Könyvek, Budapest, 2004–2005

(„a gondolkodás jelei, mint a nevük is mutatja”), hadd tegyem hozzá, nem erről beszélek. Úgy érzem, semmi értelme beékelni a gondolatmenetbe egy fiataliságról szóló közhelyet, s onnantól kezdve közhellyel folytatni. Ezek a mellékmondatok semmit nem tesznek hozzá a „fősodorhoz”, sem árnyalásnak, sem kiegészítésnek nem lehet nevezni őket. Zűrzavart okoznak csupán, furcsán szétfolyóvá teszik a művet. Mivel a beszédmód nem változik történetről történetre, s mivel az egyes történeteken belül viszont a narrátor hangját nem lehet világosan megkülönböztetni a szereplőktől, nem tudjuk, ezek az általánosságok kihez tartoznak. A nagyszámú gondolatjel szinte mindig a gondolkodás bizonytalanságát jelzi, de nem a kereső bizonytalanságát, hanem azt, aki még nem tanult meg keresni. Ezek az írásjelek megakasztják, méghozzá többnyire *terméketlenül* akasztják meg a szöveget, hiszen semmi szükség „például”-okat, „talán”-okat és „gyakorlatilag”-okat minduntalan gondolatjelek közé illesztetni, az olvasó figyelmét folyamatosan fel-

hívni valamire, amiről aztán kiderül, nem érdemli meg a figyelmet.

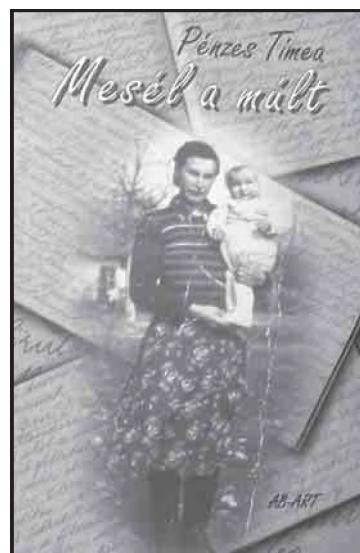
Ezt is könnyebben fogadnánk azonban, ha a *Bozgor*ban több lenne a *játék* és a *játékosság*. Ha a humor enyhítő nagyvonalúsága lebegné körül a mondatokat, a stílus felkész mivolta sem nyomasztana annyira, mert esetleg úgy lehetne fogadni, mint a humor eszközt vagy tartozékát.

Azt hiszem, mindannak nagy része, amit én hiányosságnak éreztem, abból a látásmódból fakad, amelynek egyik megnyilvánulása a 0. 4. rész (II. 282–286.) Ebben a szerző összefoglalja egy nyelvészprofesszor elméletét a „bozgor” szóról, s az eszmefuttatás azon része kapcsán, mely szerint Románia bizonyos területein a kifejezést egyszerűen egy népcsoport jelölésére, nem csúfolódásra használják, az értelmiségi és az elefántcsonttorony kapcsolatáról töpreng, arra a következtetésre jutva, hogy bizonyos helyzetekben „az élet sűrűjében”, „zömében” kell lenni. Én viszont úgy tapasztaltam, az életnek az ő sűrűjében soha nem derülnek ki egyértelmű dolgok: aki vadul bozgorozik, a következő pillanatban vidáman focizik veled, mert nem *téged* gyűlöli, hanem egy fogalmat, amelyet előzőleg éppen rád húzott, aki pedig soha semmivel meg nem sértett, arról váratlanul kiderül, évek óta a Nagy-Románia Párt tagja. Tapasztalataink persze különbözhetnek, de valahogy jobbnak, íróilag sikerültebbnek érzem a művet, ha nem minden történetet ezzel a keserű következtetéssel zárna le vagy inkább *be*; ha a stílus kidolgozását, funkcionálissá tételét követően megmaradna az a billegés, az az árnyalatosság, amelyben a keserű a váratlannal, a megdöbbentő a meglepővel ütökne, s így egy olyan szótár jönne létre, amelyből az irodalomnak köszönhetően olykor kiléphetünk; ha az elmélkedések *elfutnának* valahová, indításuk nem tartalmazná következtetésüket.

DEMÉNY PÉTER

Mese, halál, trallala

az érdeklődést, ha befelé viszont gazdag, mozgalmas, fordulatos. Itt kezdődnek a gondok Pénzes Tímea regényével. A *Mesél a múlt* autonóm fejezetei végtelenül lassú prózák, lényegtelen jelenetek részletező kibontásával, a civilizációs vívmányok nélküli élet nehézségeinek sablonos megjelenítésével. Talán a szerző szociografikus törekvései miatt, talán más miatt, mindenesetre a narratori szerepbe került elődök visszaemlékezéseiben rengeteg az ismert, közhelyes történet, a minden egyénit nélkülöző hétköznapi (a libát legeltető gyerekek játéka, a falusi lánykérés menete, a tuzelő behordásának fizikai fázisai, stb.). Érteni vélem, hogy árnyalt életképeket, faluszagot remélt a szerző a funkciótlan részletektől – csak épp nem az jön ki belőle. A közhelyek nem élénkítik, de fakítják a képet, mivel nem fűzhetők konkrét személyekhez. Ezeket tényleg bárki mesélhetné a Kárpát-medencében (ráadásul Illyés már összegyűjtötte őket a *Puszták népében*). Hosszú és fárasztó uresjáratok terhelik a regényt. Azért különösen bosszantó a do-

Pénzes Tímea: *Mesél a múlt*, AB-Art Kiadó, Pozsony, 2006

log, mert egy-egy helyen megmutatja Pénzes Tímea, hogy tud pazar lenni. Az úkapa élve eltemetésének meséje, a nagypapa hosszú agóniájának története megrendítő, az apai nagyszülők második világháborús frontélményei és az anyai nagymama kutyaidomítási foglalatossága, ezek élményszerű, eleven jelenetek. A félkegyelmű takarítónő legendája pedig csak a mágikus realizmus legkiválóbb megjelenéseire hasonlítható.

A regényben (a szerzői fejezet kivételével) minden narrátor ugyanazon a nyelven szólal meg, egyik nagymama a másiktól, nagymama az úkapatól nem különbözik el ebből a szempontból. Egyszerűsítő közlésmód és rengeteg tájnyelvi szó, kifejezés jellemző a regény nyelvére. A narrátorok népies megszólalását sok helyen keresettnek, félrecsúszottnak érzem, nem falusi emberek beszélnek a műben, hanem valaki úgy beszél, mint a falusiak. (Bár lehet, ez csak tipográfiai hiba. Számomra érthetetlen módon az összes tájnyelvi, a sztenderdtől eltérő nyelvi egységet kurzívával szedték, amitől aztán rögtön meg is szűnik szerves illeszkedésük, kikiabálnak a szövegből.) Szokni kell a szereplők hangját is, a *Mesél a múlt*ban mindenki együgyű, mosolygós nosztalgiaiával beszél az életről. Valószínű, hogy ez törekvése a szerzőnek, az egyik kritikusa legalábbis így ír Pénzes (megjártott?) naiv prózahangjáról. „Talán a szöveg ártatlansága lehet Pénzes Tímea szövegeinek vágyott célja, leplezetlen vágya. A vágy azonban csak a nyelven keresztül képes belépni az irodalmiságba, azaz: már mindig meg van ísotva az ártatlanságtól, hiszen mindig is használatban van. A nyelv prostituált.” (Németh Zoltán: A széttartás alakzatai) Oszton Németh véleményét, főleg fejtetőre állítva (mármint a vélemény, nem a kritikust). A Pénzes használta nyelvből nem az zavar, hogy kurva. Hanem hogy nem eléggé. Hogy erőtlén, panelekből építkező, tét nélküli.

A regény drámai tetőpontja és egyben esztétikai mélypontja a *Viráganyu*című fejezet. Itt a szerző önmaga a narrátor, Pénzes Tímea az édesanyja elvesztését, a gyász folyamatát, az árván maradvány megélését bontja ki. A hang a

fejezetben magabiztos és hiteles (gondolom, mert saját), azonban minden más szempontból kudarcos a regénynek ez az ötven oldalas, arra példa, hogy a személyes érintettség, az érzelmi kötöttség hogyan vakítja el a szerzőt, fosztja meg (az egyébként meglévő) arányérzékétől, hogyan veri szét a prózát az író szenvedése. A *Viráganyu* a fájdalom folytonos újrafogalmazása, mindig fáradtabban, mindig üresebben, míg végül az összes művészi szövegjellemző el nem vész, s marad a póre magánügy. A fejezet túlrtsága nehezen jellemezhető. Értsem és tiszteltem a gyermek gyászát, de azt gondolom, hogy egy anya halála (sőt egyáltalán, a halál) ilyen formában, ennyire köldöközően előadva regénybe nem való. Illetlen és kínos autoindiszkréción. Mint olvasó kikérem magamnak.

Pénzes Tímea regénye a létevel támasztja alá azt a meglátást, hogy egy család krónikája (legyen az bármilyen gazdag) önmagában még nem családregény. A direkt módon, szerkesztés nélkül vagy elégtelen szerkesztéssel mondatokba tördelt életvilág papíron szétfolyik, célját veszti, megszűnik egység lenni. A könyv végére érve pedig nemhogy eltűnt volna, de inkább erősödött bennem a gyanú, hogy a szerző maga sem tudja igazán, mit akart művével üzenni. Hogy miért mesélte el tulajdonképpen.

A *Mesél a múlt* egy tipikus *majdnem könyv*. Az alapötletben is, Pénzes felmutatott írói kvalitásaiban is ott a remekmű lehetősége. Hogy a szöveg lehetett volna átütő. De nem az. Pénzes Tímea fegyelmezetlen regényíró, sodró érzelmek kedvéért, félig átgondolt ötletek kedvéért bontja meg a konstrukciót, funkciótlannal kalandozik messzire, máshol tíz oldalakon keresztül topog egy helyben. És a regényszerkezet minden repedésén át partikuláris és unalom szivárog fel a műbe. Halálos együttállás. Esztétikai szempontból az. Kár érte, mert ahol működik, ott nagyon lehet szeretni ezt a könyvet. Visz magával. A következő uresjárati.

SZABÓ TIBOR

Ezen hasábokon tavaly azzal zártam nyári színházi beszámolómat, hogy aki nem bírja ki az őszi évadkezdésig, az a nyári hónapokban nem tehet mást: járja az országot (a) Színház után kutatva. A helyzet ha nem is változatlan, mégis évről évre egyszerűsödik. Sajnos. Ugyanis egyre kevesebb olyan helyszín van, ahová a nézőnek ilyenkor is ajánlatos ellátogatnia. Persze ha nem olcsó haknira vágyik, hanem valódi színészek valódi jelenlétére. És a vállalkozás még így is kockázatos: néha még a bevált helyeken is csaldódik az ember...

Különösebb művészi ambíciókat nemigen lehet számon kérni például az idén hetvenötödik születésnapját ünneplő Szegedi Szabadtéri Játékok műsorrendjén. Vissza a forrásokhoz: az ország legnagyobb és talán legismertebb szabadtéri színházának a nyilvánosság előtt hangoztatott célja a(z egykorvolt) népszínházi profil megerősítése és továbbvitele. Ezt kevésbé emelkedetten úgy is mondhatjuk, hogy a legfontosabb – és a program kialakításakor sajnálatos módon egyedülínek tűnő szempont –, a fizető nézőközönség megszerzése, a négyezer fős nézőtér megtöltése. Mielőtt bárki megkövezne szentségtörő szavaimért, leszögezem: nem a legmerészebb színházi kísérletekre vágyom, amikor leülök a Dóm téren vagy az újonnan megnyílt Újszegedi Szabadtéri Színpad mérsékelt kényelmes nézőterén. Nem világmegváltó művészi hitvallások sorát akarom látni. Igen, ott van az a „de”. Amit hiányolok, az a bátorság szikrája. (Merő rosszindulattal vádolnának, ha azt mondanám, hogy a gondolkodás megvilágító szikrája hibádzik ezekből a nem kevés pénzből összegyűjtött előadásokból.) Igaztalan lenne az Újszegeden idén újra játszott *János vitézről* bármit mondani, hiszen a háromból csupán egy felvonást bírtam ki. Úgy éreztem, ez a rövid idő is bőven elég Hegyi Árpád *Jutocsa* lomtári rendezéséből, ahol a teljesen konvencionális színpadra állítás kettő darab „poénja” a szöveg trágár szavakkal történő felesleges kiegészítése, valamint Székelyi József gonosz mostohaként történő, nehezen indokolható és még nehezebben értelmezhető szerepeltetése.

A Dóm tér Juronics Tamás két éve bemutatott monstre táncshow-jával, az *Újvilággal* nyitott idén. A mindennekfölött látványos bemutató tárgya a tűz és a víz világa között feszülő feloldhatatlan ellentét kimerítő megtárgyalása. A koreográfusnak és népes csapatának nem sikerül elrugaszkodnia a közhelyszagú megoldásoktól. Ilyen a Tűzkirály lánya és a Vízkirálynő fia között felárgoló szerelmi szál taglalása is, mégis ez hozza az est egyetlen emlékezetes pillanatát: Barta Dóra és Fodor Zoltán érzelmes kettőse második alkalommal is megmutatta, hogy az óriási nézőtér előtt születhet intim színházi pillanat. Alföldi Róbert tavaly debütált a Szabadtéren *Csárdaskirálynőjével*. A premiért akkor újító szellemű, egyszerre közönségbarát és a magasabb esztétikai mércéknek is megfelelő produkcióként üdvözölte a kritika. A siker idén sem maradt el, az előadás olajozottabban működött a tavalyinál. Alföldi rendezése az idecsábított sztárparádé (Bodrogi Gyula, Gálffi László, Gregor József, Hernádi Judit, Rálik Szilvia, Stohl András) révén eleve igen széles közönségreget igényeit elégíti ki, egyéni, az eredetihez mégis hűségesebb verziója pedig azoknak is kínálhat izgalmakat, akik – hozzám hasonlóan – nem rajonganak az operett műfajért. Szabadtéri világpremierre is sor került idén Szegeden: a Budapesti Operettszínházzal, a *Vereingte Bühnen Wiennel* koprodukcióban készült a *Rudolf* című musical, a Dóm elé sokadszor visszatérő Kerényi Miklós Gábor rendezésében. Az idei évad legnagyobb dobaként jó előre beharangozott musical azonban csalódást okozott. Talán nem rossz a feltételezésem: Rudolf trónörökös összetett szerelmi élete még úgy-ahogy, az aknamunkát végző magyar nemesi mozgalommal folytatott kapcsolata kevésbé érdekelheti a nagyrémet. Legalábbis musicalszínpadon nem feltétlenül: az előbbi kis-lapos megvalósításban tárul elénk, az utóbbi meg eleve érdektelen itt. Frank Wildhorn és Jack Murphy zenés darabja már csak azért is nehezen felel meg a műfaj követelményeinek, mert nem akad benne egyetlen olyan melódia, amit akár hazafelé sétálva fel tudna idézni az ember. Az operettszínházak profizmusa természetesen sok nehézségen átlendíti a nagyrémet izgalmasabb váló előadást.

Annál érdekesebbnek tűnt az előzetes hírek alapján a szabadtéri idei évadját záró produkció, Szikora János *Bánk bánja*. A rendező néhány évvel ezelőtti szegedi közsínházi ténykedése igencsak áldásos volt, joggal remélhettük, hogy a Dóm téren is maradandót alkot. A szabadtéren most bemutatott, s a tervek szerint a következő

Egymás mellett, békében

Előadások két évad között

években minden augusztus 20-án megismételt rendezése mégis kétes sikerű eredményt hozott. A színpadot betöltő komor tónusú, egyszerű díszlet (Csík György) négy hatalmas „dobozból”, valamint a középen nyolc méter magasra felfutó, a nézők felé a hátat mutató fémlépcsősorból áll. A helyszínek elvontak és konkrétak egyszerre: Gertrúd trónterme vagy Melinda múltjának tája gyorsan és könnyen megjeleníthető. Óriási, homályosan átvilágítható plexiajtók fedik a dobozokat, melyek szükség szerint nyílnak vagy csukódnak. Szikora valódi újítása a lelki folyamatokat és a szereplők közötti viszonyrendszert világosan és látványosan megmutató bunraku-figurák színpadra helyezése. Duda Éva mozgalmas koreográfiájában a fekete ruhás és maszkos, vészjóslóan titokzatos alakok egyebek mellett Bánk bán és Melinda között-felött állnak, a főszereplők tetteit ha nem is irányítják, de mindvégig tevékenyen befolyásolják. Néhány, jól megválasztott mozdulattal terelik a szereplőket balvégzetük felé. Az augusztus 20-i díszelőadás a kötelező ünnepi hangulat ellenére figyelmeztetett is. Kiderült, hogy a hajdani sztárok glóriája mára jócskán megkopott, s a második szereposztás előző esti sikeréről hallva bizonyos, hogy egyes esetekben már össze is tört...

Szegedtől alig két órányi vonatútra fekszik a barátságos békési fürdőváros, Gyula. A város az elmúlt évtizedekben tudatosan, pénzt és energiát nem kímélve fektetett jelentős összegeket turizmusa fejlesztésébe: a Gyulai Várfürdő mellett kis idő alatt nagy tömegeket kezdtek vonzani a Várjátékok. Gedeon József igazgató tavaly gondolt egy merészet. Úgy döntött, évről évre idecsábítja ország-világ legjobb Shakespeare-előadásait, nemzetközi fesztivált hozva létre ezzel. Bár sokan szkeptikusan álltak a nem mindennapi vállalkozáshoz, az idei második fesztivál előadásait látva egyre halkabbak a kétkedő hangok. Tavaly Silviu Purcărete, Oskaras Koršunovas, Bocskári László, Vidnyánszky Attila és mások jöttek el társulatukkal. Idén a grúz Robert Szturua, a litván Eimuntas Nekrošius és az angol Tim Carroll rendezései gondoskodtak arról, hogy mindenki megtalálja a neki való *Hamletet*. Carroll-nak a Bárkán tavaly bemutatott „interaktív” *Hamletjéhez* a közönség szolgáltatt kellekete és zenét. Sőt szereposztást is: sorolás dönti el, hogy aznap ki játssza Poloniust, ki a második sírásót... A londoni Globe rendezőjének nagy visszhangot kiváltott munkájában a játékoság a kulcsszó: az elmúlt fél év(ad) előadásai során a színészek kezében bizonytalannal megfordultak már a legextrémebb tárgyak, melyek bizonyos rátermettséggel meggyőzően váltak kellekké. Innen eredhet, hogy a felszabadult játék mintha veszített volna a lendületéből mára. A Vár belső tere eleve kevésbé „mobilizálható”, mint a Bárka Vívóterme, de ami ennél nagyobb baj, hogy a kellekek használata közben olykor megérezni a rutint (vajon hány almát, *Hamlet-kötetet*, labdát

vihettek magukkal a még oly csekély módon, de szerepelni vágyó nézők az eddigi előadásokra?), máskor meg éppen az újat mondani akarást kísérő kínos erőlködést. A címszereplő Balázs Zoltánnak a vár fokon egyensúlyozva elmondott, a szó szoros értelmében életveszélyes nagymonológja egyszerre felelmetes és felemelő élménye a visszás élményt nyújtó előadásnak. (A főiskolások Lukács Andor rendezte *Hamlet-jelenetfuzere* szintén a szerepek felcserélhetőségével játszik, jóval kevésbé tolerálható módon. A produkció hosszú, unalmas, valamint egyértelműen kiderül az is: szép a demokrácia, de azért bárki mégsem játszhatja el *Hamletet*...) Nekrošius *Hamletjét* nyugodt lélekkel nevezhetjük élő színházi legendának: a tizedik évadját taposó produkción nem hogy nem érezni a kifáradás jeleit, szellemi frissessége a mai napig ámulatba ejti közönségét világszerte. Sötét tónusokkal felkiccelt ez a Helsingör, amiről a látottak alapján készséggel elhiszük, hogy börtön. Mégis, helye marad itt a humornak, még ha csak valami groteszk, abszurd felé kacsingató szellemesség jut is nekünk osztályrészul. A látvány elsődleges: Nekrošius hatásos vizuális megoldásai még a gyulai művelődési ház szűkös színpadán is többé-kevésbé érvényesülnek, ám érezni, hogy a produkció monumentálisabb háttérért kiált (amit meg is kapott hat éve a Vígsházban). A bemutató idején a címszereplő Andrius Mamontovas „másik enje” keltett nagy sajtóvisszhangot. A főállásban litván rockszász Mamontovas *Hamletje* mára pontos, sallangtalan, gondolkodó és meggondolható dán királyfi. Viktorija Kuodytė Ophéliája nagyszerű partner: pajkos játszótárs és nőiességével már élni képes kamaszlány. Nagy előadás, nagy színészek, meghatározó élmény.

Fotók: www.szegediszabadtteri.hu

Gyulan tavaly és idén is felleptek a kijevi DAH Színház művészei különböző Shakespeare-parafraízisaikkal. Vladiszlav Troitszkij rendezéseit ott és akkor nem láttam, idén Zsámbékon viszont majdnem kettőt is. A Shakespeare-ek előtt rövid kitérő: Zsámbékra mindig örömmel jön az ember. A hely szelleméről jogosan lehet itt beszélni, mivel a volt rakétabázis újabb megújabb, inspirálóbbnál inspirálóbb színházi tereket kínál meghökkentő természeti és emberi kéz alkotta színhelyeivel. A Máté Gábor végzett főiskolás osztályából létesült virtuális társulat, az AlkalMáté-Trupp például használaton kívüli rakétasilóban rendezte be szegényszínházát. Nyugalom: ez a színház anyagiakban ugyan szegény, szellemiekben annál gazdagabb. Kizárólag a közös munka öröme, s nem a szorító bemutatókényszer a létrejövő produkciók motorja. Az előbbi talán csöppet túlzásba is vitték az idei bemutatón, a hosszú című „Éjféltájban mondta meg, hogy mi baja” névre keresztelt „magyar keserves” alkalmából. A magyar (fiatal) színészlét gyöttrő mindennapjait sírva-nevetve nézte a jórészt szakmai közönség a folkosra hangolt jeleneteket figyelve. A zárlat: csoport-terápia, ki-ki elmondja, ami a szívét nyomja. Van, aki hollywoodi filmes karrierjét siratja, mások az „igazi” társulati munkáról rajzolni utópisztikus vázlatot, megint más kultuszminiszter, a színművészeti egyetem rektora, egyáltalán: pénz-osztó hatalmasság akar lenni. A nézőtér szorongó közönség ugyan nagyrészt szakmabeli, a mondanivaló azonban ezen a ponton már túlságosan belterjes. Magunkról magunknak színházat csinálni nemigen érdemes. Nem volt ilyen probléma a tavaly bemutatott, idén visszahívott, új szereplőkkel, új „betétdalokkal” dúszult *Belemenekülőkkel*. Az egykori főiskolások, ma jónévi színházak lassacsckán jónévi színművészeivé érő fiatalok egy retro házibuli keretben dalolják el bánatukat-örömüket a világnak.

Vissza Troitszkijhoz. A lassan őszebe váltó szeptember lelegején adták Zsámbékon egy estén az *Előszó a Lear királyhoz* és a *Halál-álmom* című Shakespeare-adaptációit. Hogy a *Lear*nek és a *Hamlet*nek (utóbbi annak a parafraízisa) mi köze lenne egymáshoz, nem derült ki, tán lényegtelen is. *Hamlet-előjáték* után egy kis *Lear* király, majd újra *Hamlet*, a legkitartóbbaknak pedig (bevallom: nem tartoztam közéjük) megint *Lear*. A *Lear*-prológus valójában bábjáték, élő szereplőkkel. Torz maszkok takarják a szereplők arcát, akik pantomimként mesélik újra Shakespeare egyik legösszetettebb tragédiáját. Némely kép meggyőző, a háttérben zenélő-dánászó banda is megfelelő aláfestést nyújt, mégis a hiányérzet dominál. Az egésznek nem világos a célja, s talán nem bűn egyszerű megoldásnak nevezni, ha például *Lear* két, zord szívű leányát a nyakukba vetett fekete, míg *Cordeliát* egy fehér sál teszi felismerhetővé... Az egyórás részlet (?) után az színen át vonulás a túldalra, test test ellen a jobb helyekért. Hiába a mi harcunk, ha a színészek nem küzdenek: csigalassúsággal telik az első néhány jelenet, majd hirtelen kimarad néhány felvonás, hogy a sírásók jelenetéhez, majd a vívőscénához ugorjunk. Az ok itt sem világos: Troitszkij már a fehérvári *Csongor és Tündében* is túlzó szabadsággal kezelte a szöveget. Csak találgatni tudok: mintha nagy lendülettel vetné magát az átgyúrni kívánt anyagba, hogy aztán egy pont után feladja, s így hirtelen és ok nélkül vessen véget az épp hogy bontakozó drámai anyagnak. Kapkodása nem győz meg arról, hogy jogosultsága van egy (magyar) népies *Hamlet-értelmezésnek*, de ami a munkáját korábban elismeréssel figyelő szemnek a legfájdalmasabb: Vidnyánszky Attila beregszászi társulatának Debrecenbe nem elszereződött maradványa számára már legyőzhetetlen feladatot jelent a szövegmondás is, a jellembrázolásra pedig végképp nem marad energia.

Érdemes-e nyáron színházba járni? Ki-ki döntse el maga. Én nem adom fel.

JÁSZAY TAMÁS

A kolozsvári színházlátogatók egy része szerint túl sok a stúdió-előadás és kevés a vidám, zenés, úgymond közönségbarát, a szélesebb közönségnek szóló nagyszínpadi produkció a kolozsvári magyar társulat műsorán.

Úgy tűnik, a társulat vezetősége válaszul közönségének, de – a maga módján. Marad a stúdió, de kezdődik a tánc, a komédia és vigasság. Az évad második bemutatója igazi közönségcsalogató, vidám előadás, azonkívül magyar nyelvű ösbemutató, meghozza „álomszereposztásban”.

Hanoch Levin (aki az izraeli drámaírás egyik legtermékenyebb és egyben legvitatottabb drámaírója volt) Jákobi és Lajdental című darabját ráadásul Elie Malka, az Európai Színházi Unió igazgatója rendezte.

Ismert a szerző, híres a rendező, a társulat legjobbjai közé tartozó három színész – Panek Kati, Bíró József és Bogdán Zsolt – kedvére komédiázhat ebben a darabban, amely három kisember hétköznapjait eleveníti fel.

Minden hétköznapi és egyszerű, tulajdonképpen alig történik valami. Jákobi (Bogdán Zsolt) összerúgja a port Lajdentalal (Bíró József), feleségül veszi Ruth-ot (Panek Kati), hogy végül a házasság tönkremenjen és minden visszabilenjen a régi kerékvágásba.

Ez lenne a történet alapja, a szerkezet, amelyre a szöveg, a betétdalok, a zene, a díszlet, a színészi játék és tulajdonképpen a rendezés is „ráépül”.

Elie Malka engedí játszani a színészeket, és úgy tűnik: mindhárman teljes lendülettel lépnek be a különös darab világába, mely minden vídamsága, groteszk elemei ellenére nincs híján a belső ür szomorúságának.

De mit látunk mindebből mi, nézők? Egy, a nyeglét játszó, vékony bajusszal ellátott, pepita zakóval és sárga nadrággal felszerelt pohos egy zöldhajú szemüveges fickóval dominózik, illetve dominózna, mert előbbi, azaz Jákobi, rosszat akar Lajdentalnak, és nem kíván dominálni többé. Az alacsony, külvárosi élethelyzetből kiugrani vágyó Jákobi, negyvenévesen vénlegény, aki megpróbál még egyszer udvarolni, és csodák

Hang-játék, gesztusokkal

csodájára sikerrel jár. Csakhogy, ha jól megfigyeljük, minden szava álság, a Bogdán Zsolt által megformált Jákobi gesztusai lefele tartanak, a legnagyobb lendület közepette sem lépnek túl egy adott körön, a kényelem körén, Jákobi kimeresztett, gyorsan mozgó szemével, szinte folyamatosan felemelt szemöldökkel igyekeznek érzékelteni: ő törekvő, de valójában neki se sikerül kilépni a darab elején adott szituációból. A gesztusok e lefelé tartó hangsúlyok ellenére hirtelen felgyorsulnak, helyenként igazi burleszkfigurává avatva Jákobit.

Bíró József Lajdentalja, amolyan szárny- és tehetségzegett intellektuel, aki képtelen az önálló életre, ezért folyamatosan tárgyakba (szék, dominó, bőrönd) és emberekbe kapaszkodik, de minden vágyakozás ellenére a múlt és a tárgyak megkötik, nem bír szabadulni a mindenhova ma-

ga után cipelt bőröndtől, és az se véletlen, hogy egyik tragikomikus monológját éppen egy széken ülve mondja el. Lajdental gesztusai a magárahagyatottság világát tárják elénk, minél inkább kitárulkozik, annál inkább egyértelművé válik, hogy hiába követi gátlástalanul a „szerelmespár” Jákobit és Ruth-ot, nem tud igazi kapcsolatot teremteni, végtelenül hiányzik belőle a kellő akarat. A kapcsolatok iránti vágy és az akaratgyengeség hullámzását követhetjük nyomon Bíró József alakításában.

Panek Kati Ruth-ja változik a legkevésbé a darab folyamán, vagyis, nem egyik állapotból jut el a másikba, egyik szituációból a következőbe – folyamatosan változik és alakul, ám ez az alakulás a felszín, a hangulat alakulása csupán. De éppen e felszínesség érzékelése teszi változatossá Panek Kati játékát. Ruth-nak mindegy

kicsoda, csak vegye feleségül, és ezért mindenre képes: ha kell, felpofozza a férfit, ha kell, lábai elé veti magát, és minden „öszinteség”, „bevalás” ellenére még a néző sem tudhatja meg, kicsoda is Ruth valójában. Egy biztos csak, hogy hazudik, gátlástalanul, lendülettel, mintha ez lenne az egyetlen dolog, amit igazán szeret az életben.

Vidám cselszövő, nevetgélő tragika, vergődő vénlány, vagy nagyon is tapasztalt, egyik utolsó nagy halászatára készülő profi? Nehezdönteni. A néző azért szórakozik jól (és a szórakozás elkomolyodást, nevetést is jelenthet), mert Panek Kati felvillantja ezeket a lehetőségeket, de a választást a nézőre bízta.

Az előadásban magától értetődő, de a megszokottnál nagyobb szerephez jut a hang, ezen belül is a hangsúlyozás, ahogy egy hanglejtés is erős, önálló és teljes értékű gesztussá válik.

Számtalan részletből felépülő, finoman stilizált hang-játék tanúi lehetünk, és itt magára a beszédre, nem a dalbetétek énekhangjaira gondolok (márpedig az is ritkaságszámba megy manapság, hogy egy előadásban mindenki megfelelő szintű énektudással rendelkezzen). Természetesen e dalbetétek és Incze G. Katalin zongorajátéka nélkül egészen más lenne ez az előadás.

Színepi játék dalokkal – a rendező teljesen hű maradt a darab alcíméhez, egy olyan előadást állítva a kolozsvári magyar színház színpadára, melyben a legnemesebb magyar komédiás-hagyományok elevenednek fel.

KARÁCSONYI ZSOLT

Foto: www.huntheater.ro

Produkción, hölgyeim és uraim! Nagyszabású attrakciók! Világhírű mutatványosok! Lélegzetelállító műsorszámok!

Természetesen, ez a fajta közönségcsalogatás már a múlté, de akár így is beharangozhatták volna azt a háromnapos Nemzetközi CirkuszSzínház Fesztivált, amit a Jövő Háza Központ Teátrumában rendeztek meg szeptember 7–9. között.

Valahányszor összehasonlítani szeretném a cirkusz és a színház világát, szinte mindig a kettő közötti különbség tűnik fel először. Talán azért, mert céljaik sokszor elhatárolódnak. Általában a cirkusznál a parádés attrakciók, a színháznál pedig az esszenciális kérdések, illetve azok válaszkérésének játéka foglalása dominál (hogy kicsit sarkított legyek). Ennek megfelelően határozottan megkülönböztethető a két műfaj kivitelezése, porondra- illetve színpadra állítása, akárcsak jelmezei, fellepőruhái, illetve az, hogy egyikük (funkcionális) kellékeket, másikuk (nem feltétlenül funkcionális) díszletet használ. Közönségüket tekintve pedig egyértelmű sztereotípiák, hogy a cirkuszba gyerekek, és az őket kísérő szülők járnak, a színházat pedig felnőttek látogatják (kivéve a bábszínházi előadásokat). És még sorolhatnám.

Mielőtt bárki megcáfolná nem kinyilatkoztatásnak szánt bevezetőmet, megelőzőm, s magam igazítom ki a fenti megállapításokat.

Számomra a profizmus jelentette mindig is azt a dacos leírhatatlanságot, ami nem tűri, hogy megfogalmazása huzamosabb ideig ugyanaz legyen; ami kiszökik a meghatározás ketrecéből, hogy új tereken próbálhassa ki magát, és kísérletezését siker koronázza. Ilyen profi és magabiztos kivitelezés volt a fesztivál során a francia Cie Prêt à Porter *Egy édes örjögés keserű történet*című előadása.

A történet – nem túl meglepő módon – egy szerelmi háromszögről szól, amit a férfi, Bertrand mesél el és mutat be a közönségnek. Visszaemlékezéseinek melankolikus beszédmódját néha megzavarja a múltbeli események ironikus összekeveredése. Hétfőn volt? Nem is, inkább kedden. Julie volt az, aki szeretett vásárolni, vagy Éva? A történet néha megszakad, a férfi leállítja a monológja alatt játszó nőt, mondván, hogy ez nem ő volt, hanem a másik, s

Porondmester nélkül

előttünk igazítja, véglegesíti elbeszélését. Julie, az első – és néha túl élesen rikácsoló – feleség bemutatja férjének régi barátját, Évát, s ezzel megrövidíti saját boldogságát és életét is. A férj és a barátja azonnal egymásba szeretnek, és egy akrobatikus mutatvány közben a feleséget le-, majd kidobják. Kezdetét veszi a „haláltánc”, ugyanis a halott nőt minél előbb el szeretnék hantolni. A nem túl könnyű feladat közben remek „rongybaba-akrobatikát” láthatunk: rángatják, dobálják, gurítják Julie-t, míg végre kipenderül a színről. Ám az ifjú pár elég hamar megunja egymást, és c'est la vie, a második feleséget is hamar baleset éri. Bertrandot nemcsak a magány, de a lelki furdalás is gyötri, és élete nőinek visszajáró szellemei őt is nyomorekká teszik. A célját elérő bosszú mindenkiben elégedettséget szül, mindhárman felig élők, felig halottak, s úgy tü-

nik: számukra csakis az a lényeg, hogy ismét együtt vannak.

Az előadás felépítése a némafilmek jeleneteire emlékeztet. A zenével aláfestett cselekmény hirtelen leáll, a szereplők kimerednek, és ekkor magyarul, prózai rész következik (amit a franciául nem értők a nem éppen szinkronban lévő fordításon követhettek a háttérben lévő kivetítőn).

Majd folytatódik a zene, az ismerkedések és kapcsolatok alakulása testbeszéd által mutatódik be.

A cirkuszi elemek közül leginkább az ikária van jelen (a zsonglőr kellékek, emberek), a hanyatt fekvő Untermann (tartóember) a talpán forgatja, dobálja partnerét. Emellett változatos Handstand-ok (kéz a kézben egyensúlyozás), excentrikus betétek (ritmikus látványelemek, úgy mint a háton való háttal átpördülés) és ún. tarokállások követték egymást néha felfoghatatlan gyorsasággal. Kidolgozott összhang, lágy mozdulatok, virtuóz technikai megoldások tarkították a szerelmi évődéseket. A párbeszéd a forgások, dobálások közben sem akadtak el, nem váltak görcsössé.

A legkifinomultabb rendezői (*Albin Warette*) utasítás mégis az, ahogy a tánc és az akrobatikus elemek kellő finomsággal, szinte csak jelzészerűen utalnak a szexualitásra. A másikhoz való simulás, a lábak egymásbacsavarodása vagy a hármasban való játék szimbolikája nemcsak diszkrét, hanem szép is, anélkül, hogy álságossá vagy prüdé váljon.

A szereplők (*Laurence Boute, Caroline Le Roy, Michaël Pallandre*) jelmeze elegáns és praktikus, a nők csipőig felsliccelt nadrágszoknyában, testhezállító felsőrészből vannak, Boute sportos szövetnadrágot és a nők ruhájának színével harmonizáló ingeket váltogat.

Az olasz Milo e Olivia *Klinke* című bemutatkozása elsősorban zsonglőr mutatványokra (diabolo, goabolo, labda és buzogány) és akrobatikára (létra, talaj, lég és függöny) épül. Az előadás sajnálatos része, hogy Olivia Ferraris be-

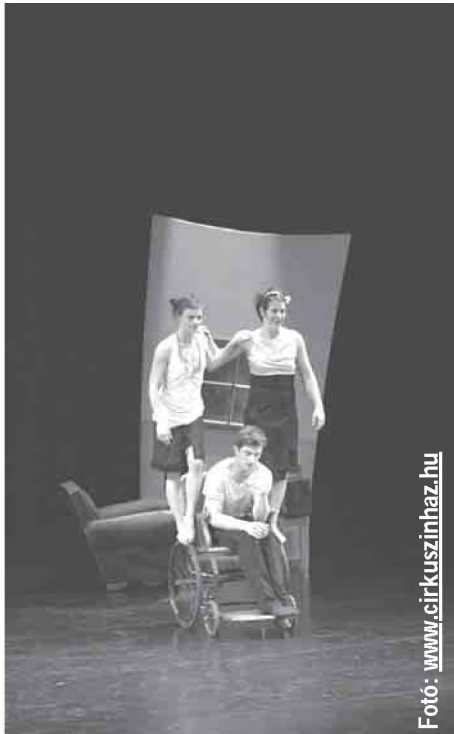

Foto: www.cirkuszszinhaz.hu

tegsége miatt csak visszafogottan, több elemet kihagyva szerepel a postán játszódó halandzsza nyelven előadott műsorban.

A clown (bohóc)-elemekkel megtűzdelt szerelmi történetben Milo Scotton többé-kevésbé humoros gegjei vannak túlsúlyban. A női alsóneművel való zsonglörködés valóban ritkaságnak számít, és a szerelmi civódás közben dobált buzogányok és az egymásra dobált szavak egy (re fokozódó) ritmusban repülnek a levegőben.

Több jelenet viszont parlagon hagyottnak tűnik, Philip Radice rendező a nem túl erős történet előterbe helyezésével kicsit ellaposította az előadást.

A színház világához leginkább közel álló darab Divadlo Continuo Az időfolyam előadása, ami két idős ember (Seiline Vallée, Salvi Salvatore) emlékeinek és jelenének váltakozásából áll. A háttérben lévő fehér, áttetsző drapériára varrt fehérneműk és a fentről lelógatott függönycsíkok díszlete egyszerre intim és meghitt, mintha ismeretlen emberek életébe nyerhetnénk bepillantást – mint amikor az utcáról benézünk egy nyitott ablakon át mások lakásába.

Am a függöny- (tissue) és légakrobatika csupán néhány alapgyakorlatból áll, a történet fárasztóan lassú, dramaturgiai zavaros, a clown-részek szárazak (kivéve a kórházakban szokásos orvosi vizsgálatok rutinjában meglelt iróniát). A cseh rendező, Pavel Stourac szándékai mégis érthetőek, és ez a fajta színpadi megjelenítés kísérletezésként továbbgondolható.

A három előadás három különböző arányt és mértéket mutatott be a színház és a cirkusz lehetséges érintkezési felületeiből. Útkeresésnek mindegyik izgalmas, hiszen a dráma műfajai közül ki a komédia, ki a tragédia felé közelített, s azt gondolom, hogyha a színház ki tudott szökni e két (három) műfaj határai közül, ugyanerre a cirkusz is képes lesz.

SIMON EDINA

Az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulója kapcsán az elkövetkezendő hónapokban kilenc, a forradalmat feldolgozó játékfilm kerül a mozikba. A alkotások túlnyomó többsége nem átfogó történelmi darab, hanem személyes, családi história, történelmi háttérrel. Ilyen jellegű munkák már korábban is készültek, mint például Sándor Pál sikeres alkotása a *Szerencsés Dániel* vagy Bereményi Géza *Eldorádója*. A renghagyóan széles forradalmi választékot az idei évben a költségvetés közel másfél milliárd forinttal támogatta.

Nem játékfilm ugyan, de témája miatt kétségtelenül az '56-os filmkavalkád előfutárának tekinthető a már magyar mozikban nyáron bemutatott kanadai-amerikai koprodukcióban készült forradalmi témájú dokumentumfilm, *A szabadság vihára*. A kritikusok és a közönség által is egyaránt sokat dicsért film nem egyszerűen a történelmi tényekre alapozza a hatását. A már sokszor látott dokumentumfilm-részletek, az interjúbevéágások sodró egymásutánját művészi képsorok fűzik össze finoman, de annál találhatóbb allegóriaként: történelem és vízilabda, egy forradalom szélén álló nép félelmetes, még a felszín alatt feszülő ereje és egy izmos férfitest fojtott mozgása a vízben, véres összecsapás az utcákon és test test ellen a medencében. *A szabadság vihára* az '56-os melbourne-i olimpián aranyérmet nyert vízilabdázóink egy emlékezetes mérkőzését, a szovjet és a magyar csapat botrányba fulladt találkozóját, továbbá az arra való felkészülést és a csapat olimpia utáni sorsát követi, a forradalom eseményeinek még ma is zavaros labirintusában. A film rendkívül mértéktartó: hatásos de nem hatásvadász, a megszokott magyar alkotásokhoz képest rendkívül szembeotló objektivitással mutatja be az eseményeket. Elfojgatatlansága okán is hiánypótló alkotás: mindaddig nem készült olyan film, ami ennyire alkalmas lenne arra, hogy a fiatal korosztálynak közvetítse ötvenhat szellemiségét. E célt ugyanis az emlékvében többször hangsúlyozták a filmalkotók.

A dokumentumfilm alapján készítette el Andrew Vajna és Goda Krisztina az '56-os filmes vonulat szuperprodukciójának ígérkező mozit, a *Szabadság, szerelmet*, amelyet október 23-án mutatnak be.

Debrecenben lesz látható először Vidnyánszky Attila *Liberté '56* című filmje, ami Szócs Géza színdarabja alapján készült. A sok zenés betéttel előadott mű arról szól, hogyan képzelte el egy szintársulat '56 eseményeit.

Pozsgai Zsolt *Csendkút* című alkotását, amely egy sportolóból a börtönben költővé váló fiatalemberről, Gérecz Attiláról szól. A '49-ben életfogytiglanra ítélt, '56-ban szabadult főhőst drámai módon egy orosz tankból lövik le.

Budakeszi srákok a főhősei Erdőss Pál munkájának. A film Kovács István *Gyermekkora* *tündöklet* című regénye nyomán egy tízéves forma fiúcska szemével látatja a történeket. Hasonló korban volt a rendező is akkor.

Az 1956-os filmek nagy valószínűséggel 2007-ig tartó sorát Szilágyi Andor Mansfeld Péterről szóló filmje nyitotta meg. A rendező elismert regényei és drámái mellett, legutóbbi munkáival 2003-ban a 34. magyar Játékfilmszemlén a legjobb forgatókönyv díját, Karlovy Vary-ban a zsűri különdíját, a Houston WorldFest-en pedig a Platina Remi díjat nyerte el. 1996-ban született meg a *Mansfeld* forgatókönyvének első változata. A regény, illetve a film alapötletét egy népi, afféle szocialista legenda adta, amely szerint az '56-os forradalom idején élt egy kamasz, Mansfeld Péter, akit elítéltek és kivárták, hogy betöltse 18 éves korát, hogy végrehajthassák halálos ítéletét. Mint azt az alkotó egy korábbi nyilatkozatában elmondta, amíg a regény és a színdarab, furcsa, parabolisztikus, kódos és titokzatos világba kalauzolnak (mivel születésük idején, a nyolcvanas években Mansfeld Péter neve még tabu téma volt), addig a film naturalisztikusabb kifejezése a történetnek. A mintegy 550 millió forint költségvetésű alkotás pénzügyi hátterét a Magyar Mozgóképek Közalapítvány és a Magyar Történelmi Film Alapítvány biztosította, a Miniszterelnöki Hivatal is hozzájárult a forgatáshoz.

Mansfeld Péter története körül mind a mai napig viták folynak. A film nézőpontja, a történet kibontása lényegében ellentétes Eörsi László történész meglehetősen közismert, Mansfelddel foglalkozó írásaival. Ő mintha a filmmel éppen ellenkező irányba menne, „deheriozálja” a mártírnak beállított fiút.

Eörsi levéltári adatokkal többszörösen bizonyítja, hogy Mansfeld nem az 1956-os események kapcsán került a belügyre. Kocsikat lopott, fegyvereket gyűjtött, és a maga gyerekes módján

1956 magasabb szempontból. Vagy mégsem?

azt tervezte, hogy kiszabadítja a börtönből testvére férjét. A történész úgy véli, hogy teljesen elhallgatják, hogy 1957-ben lopások sorozatát követte el, emellett 22 gépkocsit is „kolcsont”. Ezekért egy évre ítélték, de annak végrehajtását három év próbaidőre felfüggesztették. Még a nyomozás idején megszokott, majd három és fél hónapot töltött előzetes letartóztatásban. Valószínűleg ez a fogság meghatározó élménye maradt, és a továbbiakban a haláláig a rendszer kienkesztelhetetlen ellenségévé vált.

Mindezek ellenére, ha szigorúan a tények mellett akarunk maradni, figyelembe kell venni Mansfeld Péter történelmi megítélésében, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1990-ben teljes mértékben rehabilitálta és minden vádpont alól felmentette.

A Mansfeld első filmkockái nem túl eredetiek. A film dramaturgiája szokványos vágányon halad. Elcsépelet módon a kezdő jelenetében a végét látjuk a filmnek, majd jön a történet eleje, 1958 tele, a levert forradalom, és a „Márciusban újra kezdjük!” kettőssége.

Vegyük tehát sorra. Azt hangsúlyozzuk, hogy Szilágyi Andor rendező jól etalált kerettel látja el a filmet, az első képsorokkal megmutatja, melyik focimeccs járt éppen az eszében a népek, amikor ismeretlen hőse a halál felé lépkedett. Azonban egyszerű filmes nyitányként, 1959. március 21-én, a tavasz első napján, ráadásul munkaszüneti napon egy orvos vizsgál egy fiatalembert. Mellette egy kimerült asszisztensnő. A folytatást a film egyik záró képében látjuk. Az orvos diktál a nővérkének: egészségügyi szempontból kivégzésre alkalmasnak nyilvánítja a fiút. A fiatalember udvariasan elbúcsúzik, a szokványos köszönési formulára dobbent, zavart csönd a válasz. Mansfeld Péter életét akkortól követhetjük nyomon, amikor 1958 elején társaival együtt ellopják egy magas rangú ávos tiszt Pobodáját. A történetben adva van néhány 15-16 éves srác, akik egyfajta gengszterbandát szerveznek, a tervük az, hogy munkásörök, rendőrök lefegyverzésével fegyverhez jutnak, aztán rabolgatnak az új muníció birtokában. Különböző bűncselekmények már terhelik két bandatag, Mansfeld és Bóna kartotékját, nem angyalokról van szó tehát. A gyerekek persze hamar lebuknak és börtönbe kerülnek. Érdemes kiemelni, hogy a Mansfeld köré csoportosuló bandatagok valódi nevükön szerepelnek, a halálos ítéletet kimondó verbíró, Vágó Tibor nevét sem változtatták meg.

A mozi hatásosan bizonyítja, hogy voltaképpen Mansfeldnek volt '56-os múltja, bár gyerekként, és nem átgondolt ideológiai háttérrel, de összekötőként, sofőrként segítette a Széna téri felkelőket. Későbbi balhéik mögött mindig ott volt a rendszer gyűlölete, még ha első ránézésre szimpla gengszterkedésnek tűnnek is. A börtönben érkezik el a váratlan fordulat. Mansfeld meglepő módon mindent magára vállal, menti a többieket, példaértékű erkölcsi tartást mutat.

Ezen a helyszínen kellene elérkeznie dramaturgiai és legizgalmasabb pillanatoknak. A börtönév, a vállaltások időszaka a legfeszültebb pillanatok egyike lehetne a filmben. Mert azért tenni kell, hogy a néző ne unatkozzon a monoton vállaltások alatt. Azonban a rendező annyira naturalista akart lenni, hogy végül túl kevés feszültségfokozó eszközt használ fel, és így egyáltalán nem érezzük, hogy bármi is fenyegetné ebben a börtönben Mansfeldet, azon kívül, hogy állandóan vallatják, és hogy a kérdések között hosszú csönd van, na meg néha elcsattan egy-egy pofon. És ha már a film nagy részét a börtönös rész teszi ki, akkor súlyos hiba volt kihagyni azt a tényt, hogy Mansfeld cellatársa börtönügynök volt, akiben viszont maradéktalanul megbízott, és őszintén megosztotta vele szinte valamennyi titkát. Ilyenformán nem meglepő, hogy Mansfeld minden tervéről tudtak a nyomozók, és ezt a momentumot a filmben is ki kellett volna emelni.

Fancsikai Péter – legutóbbi filmje a *Tibor vagyok, de hódítani akarok* című blód magyar vígjáték –, itt minden jel szerint megrémül a történelem és a tragédia súlyától: benuultan, álmatag szemekkel úszik át a filmen. Túlságosan ügyel arra, hogy ne játssza túl a főhőst, és ebből a borszasztóan feszült visszafogottságból egy halvány,

Fotók: www.mansfeld.hu

érthetetlenül unott, olykor szinte már közönyös, az átélés legcsekélyebb jelét sem mutató figura születik. Ráadásul a Fancsikai által megformált Mansfeld felemás módon, a banda-hierarchiát hiteltelenné teszi. Ugyanis elképzelhetetlen, hogy a három évvel idősebb Blaski József – akit Pindroch Csaba zseniálisan alakít – felsorakozna egy ilyen langyos, bús szemű bandavezér mögé, aki egy csöppnyi életerőt sem mutat. A legendák szerint Mansfeld elképesztő erővel nézett szembe fogvatartóival, egyáltalán nem mutatott megbánást, és az utolsó pillanatig védte a társait. A filmben ez nagyon ritkán csillan meg, Fancsikai sokkal inkább tompa, mintsem szívós.

A film a Mansfeld Péterben lejátszódó lelki folyamatot az őt körülvevő felnőttek reakciói által mutatja meg. Ez a dramaturgiai megoldás szükségszerűen rontja a kompozíció feszességét, de az egyes, hosszabb-rövidebb magánszámok önmagukban kitűnőek. Maia Morgenstern – aki a Passióban Szűz Mária alakította – hitelesíti az anya figuráját. A román színésznő játékának élményt némileg torzítja a magyar hangalmondás, ugyanakkor Bánsági Ildikó szerencsésen választott szinkronjával már a beszéd dallama is fontossá válik.

Mansfeld édesanyja kísérleteinek kudarcát csak látszólag okozza a külvilág gyűvasága vagy bosszúvágya, valójában a fia titkához nem talál kulcsot az anyai szeretet. Menti próbálja

Mansfeldet a fiatal vizsgálótiszt, Fenyő főhadnagy is, ám tehetetlenül áll a fiú abszolút megingathatatlansága előtt. Nagy Ervin nagyszerű alakítást nyújt, méltó társa az ellenlábás, karrierista hadnagyot megformáló Dimény Áron. Eperjes a tőle megszokott formát profin szabta rá az államvédelmis tiszt figurájára.

Ki kell emelni a mellékszereplők sokaságát, akik jelentősen emelték a film színvonalát. Ilyen Seress Zoltán (az elrabolt rendőr), Balikó Tamás (azaz Bulovkin elvtárs), Széles László (Slezák bácsi, aki bemutatja, hogyan lett valakiből két perc alatt ügynök), Téri Sándor (Dr. Fáber, a szomorú szemű börtönorvos), Bán János és Szorcik Kriszta (az ügyvéd és neje, akitől segítséget kér Mansfeldnek), és Jordán Tamás (a halálos ítéletet kihirdető, grízes téstát ebédelő bíró).

Az is egyfajta erényként értékelhető, hogy semmiféle reklámklipre jellemző vágást nem láthatunk az egész film során, a kamera józanul szemlélődik.

Összességében azonban az alkotás legfőbb értékei a színészi játékokban rejlenek. Az is kétségtelen tény, hogy emléket állít Mansfeld Péternek. Azonban sajnálatos módon a hiteles történelmi portré képe közel sem rajzolódott ki. A film alcíme: magasabb szempontból. Ez az aspektus magában a filmben sajnos megkérdőjelezhető.

BOROS NORBERT

Sándor vagyok én is,
ha nem is Petőfi,
nem a nagy Petőfi,
hanem csak Szoboszlai.
De pennám, akárcsak a nagy költőé,
hazámé és feleségemé.

Szoboszlai Sándor: Sándor vagyok én is

SÁNDOR

Az udvariasság vége

Levélféle Demény Péternek

A látszat ellenére a fentiek nem Márkus Andrásról íródtak, sokkal inkább arról a cinikus, elvtelen, immorális és semmivel sem törődő kiadóról és társaságról, amely a Márkus Andrásokot meg- és elrontja. Nyilván voltak már, minden kiadónál lehettek gyenge első kötetek, olyanok, amelyeknek szerzői várhattak volna még egy keveset. De róluk a legkritikább esetben mondták, hogy lángelmék, vagy hogy elég, ha olykor versbe (lírába...) öntik a szart vagy a faszt. A gyenge első kötetek az esetek többségében gyenge első kötetek maradtak, s a „barátok” nem úgy gyakorolták szerzetüket, hogy vodkázás közben nagyokat röhögve veregették a kamasz-zseni vállát, hanem úgy, hogy finoman vagy frankón a szemébe mondták: nézd, öregem, három és fél jó verset írtál már azért. Itt nem ez történt – nos, ez az „előretolt attitűd” az oka annak, hogy Burus

János Botond kötete kivétel, és annak is, hogy én nem szerkesztői renyhességnek nevezem ezt a hozzáállást; renyhesség akkor lehetne, ha a Márkus-féle könyvek lennének a kivételek.

(...)

Nem véletlenül hangsúlyozom ezeket a ténylekedeteket. Úgy gondolom ugyanis, a jó és erkölcsös kiadó többek között rajtuk múlik. Akit a szerző meg a könyve is érdekel, nem csupán a vállve-regetések és a veséig ágyba ugró lányok száma, az nem dobálózik sem Salingerral, sem mással; az kizárólag akkor emlegeti a Zabhegyezőt, ha van miért emlegetnie.

Demény Péter: *Kiadók inge* (Alain Gavrilujü Nu toatã iarba e la fel és Márkus András *Álomban macskát szült a nóm című könyveiről*). In: *Látó*, 2006/április

Péter, Péter!

Az elmúlt tíz évben, valahányszor csak tehetted, epébe mártogatott nyilatokat lövöldöztél felém, ilyen-olyan műfajú irományaidban. Nem pörkölttem vissza, mert nem tartottam érdemesnek fölvenni a kesztyűt és kötekedni. De legutóbbi írásoddal kissé tele lett a hócipóm.

Nem biztos, hogy a legszerencsésebb, ha egy szépíró kritikusként is tevékenykedik. Hacsak szépíróként nem a legjobbak közül való. Mert hogyan is lenne hiteles egy kritikus, aki szépíróként alulmúlja azokat, akiket bírál?

Különösen visszatetsző ez a dolog úgy, ahogy te műveled, kedves Péter: kritikai írásaidból csak úgy árad a fölény. Bölcsőleg a mindentudó überbölcse, igazságot tesz az irodalom pártatlan, feddhetetlen erkölcsű mintalovagja. Mintha minden kijelentésedet objektívnek szánád, mintha minden egyértelmű lenne a számodra.

Mintha elfelejtenél időnként önmagaddal vitatkozni – ami szerintem az elméleti műfajok egyik lényege.

De azt hiszem, ez túl metafizikus neked, úgyhogy egyszerűsíték és személyeskedek: osztod az észet, az eszedet, Péter. Osztod a semmit.

Mikor elsőköteteseket bíralsz, jut-e eszedbe a saját első köteted? Jut-e eszedbe, hogy

„öntözőkannaként vetettek engem e hervadó világba”?

Hogy

„szótalan szegként tartom össze a faluvégi vityillókat”.

Te, aki bírálod a trágárságot, az obszcenitást, jutnak-e eszedbe olyan soraid, mint:

„Mikor kívánlak talpam alatt a friss fű mint a vaginád”

avagy:

„s még a tollam is vért csepeg, mintha szenvedést menstualna”

Mely passzusok gusztustalanabbak bármely ifjú poeta fasszal megtüzdelt verseinél.

Váteszi, *Neked* című költeményedre emlékszel-e még:

„Van, aki hifitornyot vesz, Kazetofont, CD-lernezt.

Van aki Opelt, Mercedest,

Isten neki, bár egy Fiatot!

Én nem tudok adni Neked

Csak egy – olcsó – csokor virágot.”

Tudom ám kívülről mindezeket: nem könnyű elfelejteni, több mint tíz éve röhögünk rajtuk.

Mikor ilyen színvonalal a hátad mögött lehúzó az Erdélyi Híradó Kiadót, az elsőköteteseiért, mit gondolsz arról a kiadóról, amelyik anno publikálta a te könyvedet?

Tudod, én, a „rossz szerkesztő” (téged idézlek, egy korábbi nyilatkozatodból), a „cinikus, elvtelen, immorális és semmivel sem törődő kiadó és társaság” előretolt figurája, úgy gondolkozom, hogy az az ifjú, akinek megjelenik az első kötete, hatalmas bátorítást kap, és nagy felelősség is nehezedik a vállára. Nyilván, nem mindig egyenletesek ezek a kötetek, sok az éretlen szöveg, de egy éretlen szöveg is lehet érdekes és előremutató. Sokkal kisebb az esélye annak, hogy egy kötettel rendelkező tehetség abbahagyja az írást. Újabb, nagyobb kihívással szembesül, és szembesül a kritikával is – mellyel „kötetlenül” nem igazán konfrontálódhat. Másképp kezd látni a dolgokat, és fölgyorsul a tanulás folyamata. Akadnak olyanok is, akik elhiszik magukat –

lelkük rajta: az az alkotó, aki nem a legszigorúbb kritikusa önmagának, előbb-utóbb megbukik. Ez is egy próbakö.

Szóval én így gondolom, és igyekszem minél több tehetségnek megadni az esélyt. Mint ahogy neked is megadta az esélyt a kiadód, hiszen a fentebb beidézett gyöngyszemek mellett akadtak előremutató elemek is az ominózus első kötetedben.

Node térjünk vissza. Köszönöm szépen, az Előretolt Helyország nevében is a „cinikus, elvtelen, immorális és semmivel sem törődő kiadó és társaság” minősítést. Kedveskedésedre én is kedveskedéssel válaszolok, mostani és eddigi személyeskedéseidre személyeskedéssel.

Szóval, kedves Péter, nekem az a véleményem, mi több, meggyőződés, hogy frusztrációidnál csak a sárga irigység erősebb. Közeledsz a 35-höz, bő 13 éve lézengsz az irodalmi tájgában, de minden izzadságos (és izzadságszagú) munkád ellenére semmi érdemlegeset nem tettél le az irodalom asztalára. Tizenkét évvel ezelőtt, a badarságaid ellenére, tehetségesnek számítottál. Nem túl tehetségesnek, de az elsők között voltál, akiknek verseskönyvük jelent meg; az akkori soványka felhozatalban még labdába rúghattál. Csakhogy közben nemzedéked tagjai, és nagyon sokan a fiatalabbak közül elhúztak melletted, egyesek gyorsvonatként. De még a szénásszekerek is. Te pedig az maradtál, aki voltál. Költészeted mívség és tűz nélküli, prózád a téma és az izgalom után eszdekel, esszéid, kritikai írásaid pedig nem relevánsak, hiába bölcsölögsz, mert híján vagy bölcsességnek, hiába okoskodsz, mert elméleti tudásod nem haladja meg egy középiskolai tanárét.

Te vagy a közlésszintű költő-író-kritikus, a 7-es, ritkán 8-as az 1-től 10-ig terjedő skálán, tudod, egyik a sok száz közül, akiknek az íásaival kitöltik a lapokban azt a helyet, ami megmarad, miután betördeltek az ütös anyagokat.

Az a szerző vagy, akinek minél több írása jelenik meg, annál ismeretlenebb lesz.

És persze, te vagy a pártatlan, aki nem tartozik egyik klikkhez, egyik asztaltársasághoz sem. A te válladat aztán nem veregeti senki röhögve, az undorító irodalmi vodkázás közben. És „a veséig ágyba ugró lányok” (jó kis szöke, sokáig kellett zavarni?) sem szennyeznek be erkölcsödet.

Pártatlanságodról egyébként az a véleményem, hogy nem kellett senkinek. Klikkeknek azért nem, mert közkatonának is gyöngécske vagy, nemhogy tisztnek, asztaltársaságoknak azért, mert nem vagy jó cimbor, és a nőknél aratott sikereidről sem lehetett hallani – ejtszen jobb férfiakról és/vagy jobb versektől gerjednek be.

Szóval, kedves Péter ez az én szerény véleményem terólad, miután egy tucat esztendeig rontottad szelleteddel az irodalmi levegőt, és acsarkodtál az ellen, amit én és a társaim műveltünk. Alanyi jogod minket gyaláznai, kedves Péter, de szerintem a leggyengébb Helyőrséges is leckéket adhatna neked költészetből, és egyéb szakterületeken is. Jobban tetted volna, ha hallgatsz, és csöndben írogatod a feledésnek azt, ami töled telik, és nem bántasz másokat, főleg, ha azok tehetségesebbek, mint te, és nem értesítéd időnként a közvéleményt közvetett formában a frusztrációidról és az irigységeidről. Mert a közvélemény röhögéssel büntet. Node, ismétlem, alanyi jogod: hajrá, kedves Péter, végre, annyi év után fölvettem a kesztyűt, véget vettem az udvariaskodásnak, és alkalmat adtam rá, hogy kiöntsd a szívedet, elmondhasd, hogy mennyire zsigerből utálsz engem és társaimat. Emeld vívársra gyöngécske pennádat, mártsd belé frusztrációd kalamárisába, melyből már régóta kicsordult a sárga irigység ténjtája, és veselkedj neki, hátha most összejön bár egy 9-es ama bizonyos skálán...

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Sándorirtás

Kedves levél- és verseményküldők! Tekintettel az Irodalmi Jelen ötödik születésnapjára, mindannyian amnesztiában részesülnek. Az egyre többet és többek által gyalázott, kegyetlen és cinikus Sándorirtó, Johann von Kronstadt, a klausenburgi versvampír az Acme hízelgőprogram hosszas tanulmányozása után e szám erejéig hangnemet változtat. Íme a várva várt válaszok! Ugye, ilyesméről álmodoztatok?!

Sz. L.

„csonttá száradtan, / csaholva, vicsorogva / harcoltunk, harcoltunk / zörgő velőscsontért, / pedig rég kikaparták, / füstölt szalonna bőrőért, / rágódni rajta, rágódni, / száraz füstölt bordáért, / hártya, ha tartotta csontjait, / darab pórcért, / zónaporköltért” **(Déliab)**

Istenem, Istenem, mennyire együtt tudok érezni Önökkel! Mindig is rajongtam az állatokért, és szakadt meg a szívem, valahányszor kóbor ebet vagy kóbor poétát láttam, amint egyiket a sintér, másikat a kritikusi üldözötte. Szörnyű lehetett az a korszak, melyről pompás verseben dalol. De hát szenvedésből születik az igaz költészet, szokták mondogatni azok, akik értenek hozzá. Remélem, azóta már gazdára és hajlékra lelt a Lírai Alany és társa, Földhözragadt János is.

G. T.

„A négy alak, a szoba eltűnt. A csótány emlék, mégsem múlt. A pillanatok egymás után halnak meg. Nincs múlt, nincsen jelen, ahogy nincs jövő se. Csak Idő van. Meg Tér van. Amarrébb valami lassú, fojtott morajlás hallatszik. Hűvös van; nyirkos és ködös idő, apró szellengések. Elindul, a moraj közeledik, haja nem lebben, végül odaér, és nyugodtan, rezzenéstelen arccal belegyalogol az áradó folyóba.” **(A menedék)**

Óriási! Ön egy új üstökös prózairódmunka egén. Micsoda elmélyült líraiság fonja át a véresen izgalmas cselekményt! A csótány, mely már csak emlék, akárha a kalfai szimbólumot (Gregor Samsa) sepperné el az újhullám, melyet Ön képvisel. És hát a filozofikum! Azt hiszem, Ön kétszer is bele tud lépni ugyanabba a folyóba. Zseniális észrevétel, hogy csak Idő van, meg Tér. Ó, ha ezt az emberiség hamarabb tudhatta volna! Ó, ó, ó!

M. K. H.

„Szárnyakat hozott nekem / egy angyal. / Az én angyalom. / Nem kérdezem, / nem faggatom / csak ráemelem tekintetem / s végre megcsókolom...” **(Angyal)**

Életrajzi adatokat nem írt, de a témából kikövetkeztettük, hogy kisgyerek. Hat-hétévesként ilyet írni csak egy csodagyerek tud. Gyöngéd figyelmeztetés: bár szellemileg koraérett, fizikailag még nem, úgyhogy csínján a csókkal, még csak puszilózni szabad. Bár, ette fene, miért is ne lehetne szexuálisan merész egy csodagyerek (verse)?

N. F. I.

„Láng lelked bejárta a hon bérceit, / Sajgóérezmes szíved vérzett, / Nem találtak viszonzásra vágyaid, / Megcsalt téged a csalfa ígélet.” **(Vörösmarty Mihály emlékére)**

Nagyon szépen emlékezik meg nagy költőnkéről, Vörösmarty Mihályról. Ilyen tehetségek, mint Ő és Ön csak másfél évszázadonként születnek. Önnek kellene megírnia az új Szózatot.

Sz. K. Zs.

„Jaj, mindenütt lehorgasztott fejek, / nem keringőznek napraforgó-szerelmek. / Nem bújócskáznak fűszál gyermekek, / felegetett tarló, sikoltozó füvek. / Viráganyókák nem mosolyognak, / a szirmaikat Te mind-mind elkoboztad. / A kegyelemért könyörgő ajkak, / most csak kérlelnek Téged, már nem dalolnak. / De felhőapókák nem búslakodnak, / talpig sötét színben Terád haragusznak.” **(Nyárutó)**

Oh, mily gyönyörű vers, oh, mily lelki érzékenységre vall! Micsoda költői képek, már láttuk is lelki szemünk előtt a kacarászó, szaladgáló, bújócskázó és tollaslabdázó fűszálgyerekeket. Nagyon elkeseredtünk, hogy szegény anyóktól rekvirálták a szirmokat. Mi lesz velük, mit fognak enni? Szerencsére a felhőapókák kirobbanni készülő forradalma optimista fordulatot biztosított a poémának.

Folytatása a 29. oldalon

VAGYOK ÉN IS!

P BÁRDOS JÓZSEF Paródiák

BARANYI FERENC

Eredeti neve Don Francesco de Baranya. József Attila mostohaocse, költő, televíziós operakalauz és rendszerváltó proletár. Zrínyi utódjának vallja magát, ő is gyakran kirohan (például a közérdekben). Azelőtt közéleti költő volt, de mióta eljött a szabadság (és politikusok, hivatalok szabadon palira vehetik az embereket), csökkent a népszerűsége (a hatalom körében). Született műfordító. Fél kézzel Dantét fordítja (a másikkal épp egy nőt a másik oldalra). Azt beszél, maga írta a világirodalom legszebb (angol, német, spanyol, olasz, francia stb.) szerelmes verseit, hogy azokat is magyarrá fordíthassa. Kedvenc operahőse Don Giovanni, akiről Leporello azt énekl, hogy már 1003 nőt hódított meg. Költőnk szerényen csak száznál több nőt vallott be, olyat, aki lefeküdt vele élete során (a fölkelésekről sajnos nincsenek pontos adataink).

Hölgykaréj

*Az ifju költő visszanéz
(na jó, van hatvan is tán)
Judit, Kató, Margit, Teréz...
Megáll, mély Mariskán.*

*Egy jó szonettnyi nő-özön
ölelte, kész a lista:
Etelka, Anna és Ödön
(az férfi volt?), Mariska,*

*Gizella, Lujza, Lenke és
a háromlábú Zelma,
(valljuk meg, akkor szenvedés,
de bár lenne közel ma!)*

*Egykor letépett blúzokat,
szoknyát, bugyit, harisnyát:
a mindenséggel mérd magad!
S ma megbecsüld Mariskát.*

Folytatás a 28. oldalról

Egyetlen hiányossága van a versnek: ekkora témához és ilyen tehetség mellett kevés az a 40 sor. Minimum kiseposszá kéne bővíteni.

L. P.

Gyufa című gyöngyszemét teljes egészében idézzük. Kétségbeesés miatt csak azért nem fedjük fel, hogy a sokszáz irigykedő költő ne tudjon ártani Önek.

*Fellobban sísteregve
És füstje táncot lejt
Fáklyaként világít
vakító fényével.*

*Majd már csak pislákol
De küzd az elemekkel
Vérvörösen parázslék
Majd elalszik hirtelen.*

Micsoda megfigyelőképesség! Micsoda tömör, mégis hajszálpontos bemutatása a vers hőségének, a GYUFÁNAK. Egyszerű, mint Petőfi, mély, mint József Attila, és tüzes, mint Ady Endre. Igen, ez egy lángelme lángoló verse. Javaslatunk, hogy ajándékozzon meg minket egy egész ciklussal, melyben a különböző tűzszereszeteket énekel meg (pl. öngyújtó, kovakő és tapló stb.)

SZABÓ T. ANNA

Három madár

Néha lányosan, szelíden babrálok egy lomha lieden,
De míg buszom küszött, kód lett, tejbe fulladt a határ.
Lebegtünk a hídon, öt lett, de se múzsa, se egy ötlet.
A költőnő hova szokhat? Hiszen a múzs hazavár:
Vacsorára, ölelésre kiegészve hazavár!
Szólt a múzs(a): „Soha már!”

Hazaértem, hát az ágyban ült a múzs(a) talpig gyászban.
Rogton el is önt a szexpír, bolond szívem kalapál.
(Írt valamit erről Shakespeare, a nagy franc. Vágy angol? Lett? Szír?
Műferdítés sokat megbír.) E múzs nékem ideál!
Elég ha csak ideál is, nékem ő az ideál!
Szólt a múzs(a): „Soha már!”

Zuhatag zúg, patak csorran, készülődik a vacsoram.
Ahogyan tán említettem, rám ma fogyókúra vár.
Tegnap is csak almát ettem, jaj, de még bögyösebb lettem,
Baljós jóslat zúg felettem: „Elhagyja az ura már.”
Medve, médvé, mádvá, midvi, ettől minden fura már!
S szólt a múzs(a): „Soha már!”

Ma kezemben pika reszket, azzal írok pikareszket.
Mert az a vers nem ereszt el, Poe hollója visszajár.
Pedig sehol Kriszta, Eszter, nincs műfordító szemeszter,
Szültem is már (nem is egyszer) (verset is), a bús madár
Rajtam kifog, mindig nyafog, Poe-t károgó bús madár!
Szólt a múzsa: „Hess madár!”

*hull a hó
jaj de jó!*

*Laci paci boldog nagyon
mert a hó neki nagyon
és hempereg benne mosolyogva
tréfálok rajta gonoszkodva*

*fázik fázik istenadta
kicsi leány rajtakapja
elragadja
megdagasztja*

Az isteni Weöres magaslatain is túlszárnyaló
gyerekvers – felnőtteknek. Minő szellemesség!
És az a lappangó, a vers mögötti erotika! A
tuskék! A dagasztás! Egyszóval: mestermű.

P. A.

Te

*Te álnok, alattomos jószág
Hogy léped szakadna májad oltárán,*

INNOCENTA

(Új-dél-walesi filmsorozat 134/27. rész)

Az előző részek tartalmából:

Az előző részben megismert, nevéhez illően karcsú derekú Alice Elephant, miközben hódolatlattjesen régi rajongója, az észak-albán Peturo Rudolfo tejsokoládéval befuttatott aranyszín luxus-jachtjának fedélzetén nehéz munkával szövegeti álmai keserédesen kockás szövétét, és akin ehhez az egyszerű korajéféli napozáshoz csak egy ezüstlaméból készült estélyi ruha van a hozzá tartozó harmincöt méteres uszályal (melyet a jacht vontat maga után), rádöbben, hogy Enrico Capuccino, az új-dél walesi zöld-borsómágnás, aki az Állatvédő Liga Temetkezési Vállalatának legutóbbi évi rendes operabábján Innocenta dédnagymamájának adta ki magát csak azért, hogy Griselda Nockedlini ne ismerje föl benne a bukott teniszcsillagot, szintén be akar fektetni valakit az új, dél-tengeri szövetfűrésziget forróvérű, de elnyomott leányanyái közé. Közben Innocenta találkozik Arturo Manticchivel, az elvesztett multimilliomos ismeretlenül örökbefogadott édesnemes gyermekével. Az Elephant-család nyaralójának tengerké medencéjében, az égen ragyogva fénylő nap sugaraiiban úszva (ötven méter pillangó, ötven méter katicabogár) a két fiatal együtt mos lábat, ám a leány a fondorlatos Alice mesterkedése következtében (aki ugyanis rávette Innocentát, hogy lábmosás közben mindig tartsa szűzies ártatlansággal lehunyva szemét), nem látja meg a fiú tündöklő tekintetében a szerelem feneketlen tavának messze-felhő csúcseit. Később azonban, amikor az útszéli motel nász-lakosztályának műselyemmel borított műbaldachinja fölött lebegve hevernek, hogy kipihenjék egymás utáni szűziesen bűntudatos fáradalmaikat, valahol Innocenta mélyén mégis megfogyan valami, amitől a következőkben nehéz lesz majd megszabadulnia. Ezalatt Ladonna Emobile, a nemrég szolgálatukba szegődött nimfomániás műkertész, akit kisebb testi hibája miatt a tavalyi világszépversenyen nem választottak meg Miss Worldnek, hiába nyomta ki fél kézzel Oxfordban szerzett zömlekeféléi oklevelét, meg kellett elégednie a szerény másodudvarholgyi címmel, most hevesen tenni kezdi a szépet Peturo Rudolfo tengerben viszatukrozódó hófehér sziklára épült sötétkamrájának hatholdas rózsakertjében. Míg gyanútlan hőseink verejtékeze töltik szellemileg alig visszamaradt időnkét, sötét felhők kezdik beárnyékolni Innocentával borított agyunk beláthatatlan következményekkel járó tekervényeit...

*A nyúves magány tépné lelkedet,
Kurtizán feslett szivedet.*

*Ó, hogy rogyna rád az egek ballonja
Epét köpne búsló homlokodra,
Szitává szagatná önsanyarod kinját,
Aranyba burkolt szenttelen kígyóját.*

*Mardosna mérget szivedben a vágy,
Csendben lopódzó halk érintés után.
Szavam orkánjában híven, reád vetem
Emlékkövem.*

Úgy, úgy, ne kímélje a bestét! Mint ahogy más-sik versében sem azt a repedsarkú, kivénhedt ribancot. Hát mit képzelnek? Magácska a magyar erkölcs igazi ostora.

P. S. (Ez nem egy költő „pl. Petőfi Sándor” nevének rövidítése, hanem post scriptum): Csodás egy hónap volt! Ennyi mestermű még sosem érkezett, ennyi zseni-, váteszgyanus poéta még nem jelentkezett. Feltétlenül írjanak még, áraszsanak el csodálatos verseikkel. Az Irodalmi Jelen idei, 13. ünnepi számában mindannyiuk összes beküldött írását publikáljuk. Marad hű, hízogó szolgáljuk most és mindörökké
JOHANN VON KRONSTADT

A negyedik teremben a Csontváry-festmény lélegzetelállító. A tárlatlátogató megtapasztalja a néhány tenyérnyi felületen mindazt, amit monográfiák mondtak el korának számkivetett festőjéről. A vizionáriusságot, amely miatt a német expresszionisták fölfedezték. Az izzó színeket, a teatralitást, s egyebeket. És azt: minden bölcsességeken túl is van értelme a monumentális méretű festmények alkotójának aprócska képét alaposan szemügyre venni. A *Titokzatos sziget*, miként az allegorikus értelmezések sorára lehetőséget adó későgót-korareneszánsz hortus conclusus, sugallatos. Meglehet, a háborgó tengertől körbevett, fehér tarajoktól övezett szigeten álló, elkerített kert, a kertfalon és a kert előtt táncoló, lebegő és topogó alakokat megmutató festményen annyi jelkép torlódott össze, hogy a néző, félve a túlbonyolított gondolatoktól, egyszerűen belemerül az érzékileg is megtapasztalhatóba. A színekbe, a formákba, a látványelemekbe.

A Veszprémi Ünnepi Játékok kísérőrendezvényeként szerveződött Kovács Gábor gyűjteményéből a *Remekművek (19–20. századi magyar festészet)* című kiállítás. Veszprém néhány hétig a világ közepe volt, vagy legalábbis annak mutatta magát – írtam nem is olyan régen a Dubniczay István énekeskanonok rekonstrukción átesett házában megnyitott László Károly-gyűjtemény kapcsán. Volt a városban nyáron minden: utcazene, kirakodóvásár, koncertek, nemzetközileg elismert énekesekkel, tűzijáték és kiállítások. Veszprémet szeles városnak mondják, s ez a Bakonyban ébredő s a Balatonig lefutó szél esténként minden idegent kisodort eddig a városból, vissza a kempingekbe, motellekbe és szállodákba. A megyeközpont nem volt képes néhány óránál hosszabb ideig megtartani látogatóit, s hogy ez a továbbiakban ne így legyen, egymásra születtek megoldást ígérő – sikeresnek elkönnyelt – projektek. De, ha értesülésem igaz, a városban eltöltött vendégórák száma alacsony, s egy turistánál sem haladja meg az egy napot.

Hazai remekművek

A negyedik teremben amúgy órákat lehet álldogálni. A Csontváry-képpel szemben ott áll (rosszul megvilágítva) Rippl-Rónai József pettyegetett kertképe, 1908-ból, Vaszary János az itáliai tengerparti nyár mondén világát hatásosan megjelenítő, polgárszalonokba való festménye, a nonfigurativitáshoz eljutó Mattis-Teutsch János-tájra emlékeztető, erőteljes munkája, és egy Ferenzen, 1903-ban készült alkotás. Egyetlen nő látható a képen, profilból. Csupa húslila, májbarna, lilásrózsaszín alak, kezében egy éppen kinyíló rózsabimbóval. S ennek a virágra tekintő, a rózsán tűnődő nőnek olyan átható színű a szeme, amilyen a reneszánsz Mária-ábrázolásokon a Szűzanya kék leple. Gulácsy Lajos *Nő rózsával* festményének hőse a rajongva tisztelt s éppen ezért meghatározhatatlan tulajdonságokkal ellátott madonna. S ha a *Titokzatos sziget* a *Roman de la Rose*-ből vagy Colonna ezoterikus *Poliphyllus látomásából* származónak találunk, akkor a *Nő rózsával* a mély értelmű, elzárt kertek mélyén élő asszonyi alak.

A kiállítás tobzódik a hazaiak számára kitűnő tájképekben. A 19–20. század magyar festészetéből ugyanis csak tájat ábrázoló művek közül válogatták ki a szervezők a bemutatásra szánt anyagot – a romantikus, itáliai helyszíneket festő id. Markó Károlynak, e képtípus első magyar művelőjének képétől kezdődve, a realista tájképfestészet Barbizont megjárt alakjának, Paál Lászlónak, a belső világát kivetítő Mednyánszky Lászlónak, a virágcsendéletet remekül készítő Munkácsy Mihálynak, Hollósy Simonnak, a barna árnyékoktól megszabadulni képes Szinyei-Merse Pálnak, Márffy Ödönnek, Tihanyi Lajosnak egy-néhány munkáin át egészen

Vaszary János és Kádár Béla festményeig, illetve Egry József, a festő öntörvényűségét reprezentáló *Balaton tája*ig.

A Münchenből nyaranta Nagybányára hazatelepült festők vezetőjének, Hollósy Simonnak az impresszionisztikus, zöldektől és kékektől harsogó *Tavaszi patakparton*, illetve Ferenczy Károly *A nagybányai kereszt-hegy* című képei azonban éppúgy emblematikus, csoportjukra jellemző értékek, miként Bihari Sándor páras, fojtott szolnoki alkotása, avagy Aba-Novák Vilmos kubista, szerkezetet hangsúlyozó látványai.

A tájkép-történet, amelybe bepillantathunk, változatos és szinte teljes. Sokan egyetlen, ritkán látható festmény miatt is képesek elzárandokolni az eldugott kisvárosok galériáiba – most tucatjával található ilyenek a Balaton-felvidéki városban. Sokan pedig nem érdeklődnek sem a tájfestés, sem a képzőművészet iránt: s mintha Veszprémbe ők – lakók és turisták – lennének többen.

A László Károly-gyűjteményt, ha a jelenlegi elképzelés addig nem változik meg, Veszprémbe öt év múlva zárják be. A Kovács Gábor gyűjteményéből válogatott anyagot szeptember végével szállították el. Arról nincs még információ, ugyan példáulanul értékes művekkel Veszprémbe megjelent kollekcióknak milyen lehetett a látogatottsága. Attól tartok, a Balatonra látogató kispénzű, s valljuk be, sokszor ugyancsak alulművelt, külföldről érkezett euro-polgártársainknak ez a kiállítás nem kell. A Veszprémi Ünnepi Játékok koncertjeit látogatókról nem tudok mit mondani: közéjük férni nincs elég pénzem.

GÉCZI JÁNOS

Csontváry: Titokzatos sziget

Ha augusztus, akkor Kisiratos. A szorgalmas földmunkásairól, Máltai Házáról ismert alföldi község nevét néhány éve művészi berkekben is tanulgatják. Nemcsak országszerte, hanem több száz kilométerrel a határain túl is. Kisiratos új „név-jegykártyáján” mifelénk még meglehetősen szokatlan, de annál harmonikusabb szimbiózisban van jelen a leghumánusabb gesztusok egyike: a karitatív tevékenység és a lelket gyógyító, szellemet pallérozó művészet.

A lassacskán művészteleppé izmosodó kisiratosi alkotótábor gyökereit kutatva a közelmúlt egyik lelkes helyi pedagógusától napjaink jeles helyi személyiségéhez jutunk el. Közel négy évtizede néhai Alaszú Pál, rövid tanári pályafutásának elején megrendezte saját egyéni kiállítását Kisiratoson. Akkoriban sokan úgy gondolták, hogy a művészi ambícióval megáldott bohém tanár exhibicionista kísérletét a település lakóinak teljes érdektelensége ítéli kudarcra. Nem így történt, Alaszú munkáit érdeklődéssel és szeretettel fogadták. Jóval később, 1995-ben az immár Aradon dolgozó markáns festőművész egykori munkahelyén alkotótábor szervezését kezdeményezte. A folytatásig eltelt ugyan néhány esztendő, de az elvetett mag termékeny talajba került. És akadt ember, aki évek múltán, kedvezőbb széljárásban felvállalta a folytatást: Almási Béla és neje, Olga.

Az Almási házaspár külön fejezetet érdemel Kisiratos legújabb kori történetében. Szociális és szellemi kovászai e településnek. Kezdeményező-készségük nélkül nem jött volna létre itt Románia nyugati régiójának egyik legeredményesebben működő Máltai Háza, amely a környék elesettjeinek és idős embereinek igazi jöhannta szellemében történő ispotálya. A környék egyetlen tájháza is fáradozásuk eredménye.

Művészeti alkotótábor Kisiratoson

A művészet- és emberbarát Almási Béla doktor és neje hat évvel ezelőtt invitálta először a festőket, szobrászokat nyári műhelymunkára a rusztikus környezetbe. A meghívottak pedig ideális munkakörülményeket találtak a kisiratosi szociális otthon falai közt, és elvittek ennek hírért szűkebb pátriájukba. Vállalkozásukban a táborteremtők lelkes partnerekre találtak Mihai Păcurar aradi szobrászművész, Cociuba Lucian grafikus és Babocsik László festőművész személyében, akik a szakmai vonalát biztosították az évenkénti tíznapos műhelymunkának. A tábor munkájába pedig a „visszajáró lelkek” mellett évről évre új alkotók kapcsolódtak be Szerbiától Ausztrián át Hollandiáig. Az itthagított munkákból Aradon, Temesváron több kiállítást rendeztek, s hagyományteremtő szándékkal vitték ki a festményeket Németországba a máltai testvérszervezet közreműködésével eladással egybekötött kiállításra. A művészet itt fonódott össze a szociális gondoskodással, a legkonkrétabb módon humanizálva azt.

Kisiratoson néhány éve másként néznek a művészekre, mint sok más településen. Itt felszártnál több ember jön el a művelődési otthon kistermébe egy tárlatmegnyitóra, és elhozzák a falunapokra érkező vendégeiket is. A Máltai Ház falait több izléses festmény díszíti, mint több aradi közintézményben együttvéve. Az udvar egy része szoborparkká alakult át, hiszen Mihai Păcurar, a Művészeti Líceum tanáraként diákjai számára is életközbe hozta

a nyári gyakorlatot. Kisiratoson művésztelep van kialakulóban.

A hatodik táborzáró tárlat huszonöt olajfestménye és négy szobra mindössze nyolc alkotó nevéhez fűződik, ami azt mutatja, hogy igencsak szorgoskodtak itt-létek tíz napja alatt.

Kiss István, a szomszédos Lökösházáról úgy jár ide, mintha haza jönne. Mint mondta, itt minden körülmény adott a nyugodt alkotómunkához. Idén ő a soros táborvezető. Új ember volt a csapatban viszont az osztrák Georg Brandner, akinek Stájerország műves albumot ajándékozott. Remek színérezékével és jó kompozíciós készségével hívta fel magára a figyelmet. Szintén először járt Kisiratoson a „bolygó hollandinak” becézett Fred Samethini. Találó név a született humorérzékkel megáldott hollandusra, aki szerint hazájában is fehér hollandnak számít a szabadúszó, onmagát tehetségéből és szorgalmából fenntartó művész. Egyébként „főállásban” turisztikai sétahajó üzemet Amszterdamban, de évente járja a világot és hónapokat szán a festészetre. Fára festett két akvarelljét ajándékozta a Máltai Háznak. A kúrtosi Marius Iercoan még keresi az utat a figurális és az absztrakt ábrázolás között, de az Emberiség bárkája című kisplasztikája mindenkinek elnyerte a tetszését. Maria Balea alkotó pályájának csúcshoz közeledik. Festészete érett, tudatos, szüntelenül új vonásokkal gazdagodik. Az idei év első nyolc hónapjában három egyéni kiállítása volt és több külföldi

táborban szerzett tapasztalatai csak árnyaltabbá tették stílusát. Kisiratoson festett képeiben a színvilága is visszafogottabb. Nem így Felicia Lacsán-Bedelean vagy Czentye Teodora. Életörömüket színeik is tükrözik. Mihai Păcurar most is hű maradt kedvenc anyagához, a fához. Témavilága jól tükrözi ezt a ragaszkodást. Tekintélyes méretű Golgotájában az emberiségért hozott áldozat motívumát állítja elének sajátos „păcurar”-i megközelítésben. Munkája pregnánsan tükrözi a légy hű önmagához követelményt. Păcurar éppen a táborba érkezése előtt értesült arról, hogy Montenegróban egyik munkájával elnyerte az egyik legrangosabb művészeti díjat.

A közös munka, az együtt eltöltött tíz nap kölcsönhatása könnyen tetten érhető az idei táborzáró tárlaton is. Nem véletlen, hogy minden alkalommal a kiállított alkotások stílusát meglepően egységesnek nevezték a tárlatokat méltató műkritikusok, Banner Zoltán, Szekernyes János, idén pedig Gheorghe Schwarz. A művésztelep számos ismerve már tetten érhető Kisiratoson. A jövő titka, hogy majdan kialakul-e itt egy, a nagybányaihoz, szárhegyihez, szolnokihoz, szentendreihez hasonló „iskola.” Az viszont tagadhatatlan tény, hogy ami ebben a községben az utóbbi években történik, arra mostanában nemigen akad példa. A folytatáshoz elképzelhetően nem lesz elegendő az Almási házaspár áldozatkészsége és a Máltai Ház anyagi kerete. Jó volna, ha a megyei művelődési bizottság jobban odafigyelne a kisiratosi művésztelepre, amely a legjobb úton halad, hogy kialakítsa sajátos stílusjegyeit. Bő három évtizeddel ezelőtt Nagyzerinden szintén helyi kezdeményezés eredményeként alakult meg az első falusi képtár. Miért ne jöhetne létre egy 21. századi festőiskola éppen a szellemi értékekre érzékenyen reagáló Kisiratoson?

PUSKEL PÉTER

Kedves Bandi!

Folytatás a 2. oldalról

Azért ez mégiscsak szép, nem? Hogy én belülről vagyok outsider, te meg kívülről vagy bennfentes. Szép kis meccs ez, figyelj. Valószínűleg nem fogod megérteni, miről beszélek. Amíg ugyanis a te ambíciód az, hogy húsz perc alatt kifagyassz egy osztályt, addig én húsz évre hibernáltam magam, hogy ne követhessem el ezt a szörnyűsége hibát. Mondd, mit csinálasz? Miért olvasztod ki őket? Hová olvasztod őket? Te a kreativitás édenéről zengsz, én a lemondás szűkségéről kinjárom vallok. Következtetésnek álcázott előfeltevéseid számomra nevelésesegek: a „szisztéma” úgy van kitalálva, hogy ki se derülhessen, ki mire képes. Ugyan ki jönne rá rajtam kívül arra, hogy iszonyú jó tanár vagyok, amikor még én magam sem vagyok vele tisztában. Honnan tudjam, ha sohasem fog alkalmam nyílni rá, hogy megtudjam? Isonyó energiapazarlással életben tartunk egy rendszert, amely cserébe éppen attól a közösségformáló élménytől véd meg a leginkább, amitől a leginkább rettegnék: a kreativitástól. Ne ellenkezz: hallgass, tudom miről beszélek. Nem arról a kreativitásról mindenesetre, ami húsz perc alatt kiolvasható, ezt minden felkavaró erejű személyiség utánad tudja csinálni, én is, ha akarnám, csak hogy én nem akarom. És én erről a kreativitásról, a nem-akarási kreativitásról akarok neked beszélni.

A tanártól elvárják, hogy legyen valami nagybácsi féle, aki az unokahúgoknak és unokaöccsöknek (a nagyérdemű közönségnek) vasárnap délutáni szórakozást nyújt: ez a tanár. A tanár elemezen műveket, készüljön fel, olvasson hozzá, javítsa ki a dolgozatokat, és ha még marad ereje hozzáadódni a hipertóniájához, akkor – egye fene – szabadidejében akár még kontemplálhat is, mindezt azért – te jószágos égi! –, hogy a diákságnak örömet szerezzen, gondolataival renyhe emésztésüket segítse, és lehetőleg az immár beteljesedett „brutális konformizmus” (Kertész Imre) cantus firmusához hasonló szólalmával kánonban tépje a száját, tulajdonképpen mindegy is miről, mert már a legjobbabb is csak a felvételi pontokért erőltetik meg a figyelmüket, azaz önmagukat.

Ilyennek szeretné a közönség a tanárt. Taníthatok például görög tragédiát, de nem a „zene szelleméből”, mert arra egyszerűen nincs idő, meg mintha a NAT se különösebben preferálná Nietzschét (ha tudnák, hogy egy Nobel-díjas zsidó író fordította le egykoron), másrészt pedig mert a páni félelem lesz úrrá az intézményen, ha a szomorú vagy tragikus, sóvárgó és határtalan, a rémisztő és fenyegető dolgokról is szót ejtesz, magyarárnál a szarsz a begyoposodott módszertani kánonra (oppárdon), és a kreativitásod sújtotta érzékenységed szadista didaxisának engedelmességgel hátat fordítasz neki (amíg csak észre nem veszik, természetesen).

Ha te tudod, mert ugye tudod, hogy a kreativitás a szabadsághoz vezet út, miért hirdeted nekünk, láncra verve születetteknek, akik nem akarunk szabadok, tehát nem akarunk kreatívak sem lenni.

Ha te tudod, és ugye tudod, hogy a művész magának alkot – és egyedül csak magának, miért tukmálod ránk, akiknek egyetlen igyekezetünk, hogy legalább magunkat utolérjük?

Kimondhatatlan brutalitás jellemzi a diák és a tanár jelenlegi viszonyát. A tanítás, mely tehetetlenül más kifejezések formájában keres menedéket, a diákok számára nem jelent többet, mint amit a dolgok maguk. Mindenki hozzájuk nyúlhat; mindenki megmondhatja, mi tetszik neki és mi nem felel meg személyes ízlésének. Éppen ezért mármint megtartani egy tanórárt a maga szentsége lehetőségeiben, feladatitani a kreativitás szelleméről mit sem tudókat, katarzisa kifuttatni az élettöbblet landolni kész átkait, ez csakis a kívülről adminisztratív izgalma lehet. A kreativitásról én tudhatok csak igazán, mert lemondtam róla. Igen, lemondtam arról, hogy szellemi értelemben valaha is kreatív lehessék, hogy valaha is másokat bármilyen módon, de végső soron mégiscsak kreativitásra ösztönözzenek. Hallgatásba sűpdtem, és ha még pofázok is arról-arról, már csak

lomhán teszem, ímmel-ámmal. Hogy mi van a hallgatásom mögött? Na, idefigyelj! Egy. Nekem semmiféle tanári válságom nincs. A hét hátralevő részében például jobb esetben még tizenegy órát kell tudnom nem megtartanom. Úgyhogy most tulajdonképpen a felkészülés elől lopom az időm, de mindegy. Nézd, nem órát tartani baromi nehéz, nem akarok fölöslegesen pánikot kelteni, de szerintem a legnehezebb. Volt olyan például, amikor három órát nem tartottam meg egy délelőtti leforgása alatt. Hát persze az ilyen – én úgy nevezem: – „rohamok” ritkák. Másrészt maga a kérdés is naiv. Egy igazi hallgatás mögött lehetségesztéikai dilemmák sorakoznak fel, tehát kökemény erkölcsi dilemmák. Most ezekbe persze sorra mind be kéne avatnom téged, de nem teszem, és tudod miért? Mert ezekkel neked kell tisztában lenned, nem nekem. Én egy egyszerű középiskolai magyartanár vagyok, honnan lenne akár csak sejtelem is e dilemmákról, melyek nélkül azonban ma nincs érvényes megszólalás, tanárként se, sehogyan se. Csakhogy a megszólalók zömének erről még csak fogalma sincs. Az a különös, hogy ezektől a dilemmáktól függetlenül létezik egy másik „kultúra” is, az a „halott költő”-s, amit te is említettél, továbbá, hogy a tanár tanít, tanítgat, mintha mi sem történt volna, osztja az egyeseket meg az ötösöket, feleltet, dolgozatot javít, gyakorlatilag tők ingyé’ beledöglik az egészbe, két infarktus, két lekurvaanyázás, két fegyelmi meg hasonlók között. Camus még az elején eljedd tőle, Tandori egy évig bírta, Beckett úgyszintén. Volt idő, nem is olyan régen, tudod jól, miért is mondjam, amikor meg egy Szerb Antal, egy Juhász Gyula, egy Babits Mihály, egy Füst Milán, egy Szentkuthy, akarom mondani egy Pfisterer Miklós, egy Németh László, egy Nemes Nagy Ágnes uralta azt a terepet, ahol már a magamfajta senkiket is közveszélyes figurákká avanzsál a középzsér. Neked ki kell hallanod a soraimból, kiket parafrázolok, miközben leírom őket, kollégáim többségének – 75% vagy 75 és 100% között, ki tudja? – viszont fogalmuk sincs róla, és nem is lehet. Elsősorban is, mert nem fogják elolvasni ezt a levelet, ha pedig mégis... – no de kit érdekel, ha sohasem tudjuk meg, mit gondolnak majd róla. Másodsorban is, mert éppen a mániáim között ismernek ki magukat. Akiket nem érint, úgy tudják, hogy őket aztán nem. Persze nem tudnak, ilyeneket nem gondolnak, pillanatra se merül föl, nem szoktak ilyesmire gondolni, van gondjuk elég, most mit. Jövök ezzel a hülyeséggel. Nem is jövök. Csak amikor ezzel provokálsz.

Amikor gyönsz: „Én irodalomról (és környéke) ösztönt kevesekkel beszélgetek.” Amikor nyafogsz: „Tudod, hogy itt ösztönt beszélni, csupán csak ez az egy nem lehetséges, egyebként szinte bármi.” Amikor – már megbocsáss, de – játszod a hülyét: „Csak irodalomtanárból lehet több tízezer magyar nyelvetületen, az mind miért nem vásárolja meg [a Jelenkört]?” Na mit gondolsz? (A kérdés költői, nem érdekel.) Húzz le egy tanévét, bárhol, majd megtudod. Netán tőlem várod a választ, mert én viszont olvasom? Semmi közöd hozzá; húzz le egy tanévét, gyakorlatilag bárhol: majd megtudod. A tőlem telhető maradék skizofrén jóindulattal közlöm: nincs párbeszéd, nem is lesz, kortárs magyar írók és kortárs magyartanárok között, ha rajtam múlik legalábbis. Ezzel a fiktív levéllel szüntettem be a magam részéről. (Hogy más hogy dolgozza fel a kreativitás iránti olt-hatatlansóvárgását, nem érdekel.) Ha szerencséd van, nem fogod elolvasni soha, mert nem lesz alkalmam, hogy nyugodt, akárcsak egyetlen árva sor leírására is lehetőséget biztosító feltételek között megírjam; ha szerencsém van, talán éppen a te írásodnak köszönhetően fogok bepocccenni, hogy aztán majd mégiscsak megteremtsem azokat az óhajtott feltételeket. Szóval, mindketten akkor járunk a legjobban, ha ezt az egész szóváltást semmisnek tekintjük. És tekintjük is annak. (Így legalább lespórolhatom a szorongást, hogy az egészből nem értesz egy kukkot sem. Most mit. Jövök ezzel a hülyeséggel.) Jövök.

Baráti udvozzal: DREFF JÁNOS

Az év versei 2006 (szerk. Szentmártoni János), keménytáblás, védőborítás, A/5, 296 old., 2.499 Ft
Az év novellái 2006 (szerk. Bíró Gergely), keménytáblás, védőborítás, A/5, 256 old., 2.499 Ft
Az év esszéi 2006 (szerk. Ekler Andrea, Rosonczy Ildikó), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 272 old., 2.499 Ft
Az év műfordításai 2006 (szerk. Turczy István), A/5, keménytáblás, védőborítás, kb. 352 old., 3490 Ft

A kortárs magyar szépirodalom két reprezentatív gyűjteménye, Az év versei és Az év novellái – hagyományainkhoz híven – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújt színvonalas, sokoldalú válogatást. Ezúttal 32 prózaíró és 74 költő képviselteti magát az antológiákban, melyek a Nemzetközi Könyvfesztiválra jelentek meg. A Könyvhét alkalmából negyedik alkalommal látott napvilágot Az év esszéi antológia, amely a kortárs szellemi élet sokszínű panorámáját nyújtja, illetve Az év műfordításai, a nagyszerű antológiák új társa, amely a közelmúlt és a kortárs világirodalom legismertebb alkotóinak életműveiből nyújt színvonalas ízelítőt, a legjobb magyar műfordító tolmácsolásában. A kötet több mint 30 kiváló alkotó műveit tárja a magyar olvasók elé. Mind a négy antológia kedvezményes áron, Az év versei, Az év novellái, Az év esszéi 1990 Ft-ért, Az év műfordításai 2490 Ft-ért vásárolható meg a Könyvhét ideje alatt kizárólag a Magyar Napló standján, valamint folyamatosan a szerkesztőségben: 1062 Budapest, Bajza u. 18. Tel.: 342-8768. A kötetek eredeti árukon könyvesboltokban is kaphatók!

HIRDESSZEN

az **IRODALMI JELEN**-ben

Megrendeléseket a kiadó címén veszünk fel.

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,

e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

Támogatás tehetséges fiataloknak pályakezdéshez

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium (a továbbiakban: OKM) ösztöndíjas pályázatot hirdet a 2006. évre határon túli magyar írók, irodalomkritikusok részére, akik szépirodalmi vagy kritikai munkájukhoz kérik támogatást.

Az ösztöndíj célja, hogy a tehetséges fiatal határon túli magyar íróknak, irodalomkritikusoknak támogatást nyújtson a pályakezdéshez, illetve – korosztálytól függetlenül – kedvező feltételeket teremtsen a magas színvonalú alkotótevékenységhez. A pályázaton kizárólag a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó országokban élő alkotók vehetnek részt. A pályázatok elbírálásánál előnyben részesülnek azok, akik a meghirdetett időtartam alatt nem részesülnek egyéb itthoni vagy külföldi ösztöndíjjal.

Az ösztöndíjak odaítéléséről az oktatási és kulturális miniszter által felkért szakmai kuratórium dönt. Végleges döntést az oktatási és kulturális miniszter hoz.

- 1. Székely János ösztöndíj** – költészeti és drámaírói ösztöndíj
- 2. Gion Nándor ösztöndíj** – prózaírói ösztöndíj
- 3. Schöpflin Aladár ösztöndíj** – kritikai ösztöndíj a határon túli magyar
- 4. Benedek Elek ösztöndíj** – ifjúsági regény-, mese-, bábjáték- és gyermekszíndarab-írói ösztöndíj

A kiírásban meghatározott életkori arányoktól a Kuratórium kizárólag abban az esetben térhet el, ha azt a pályázatok színvonalára különösen indokolja. Az eltérés indokairól írásbeli jelentést készít a miniszter részére. Az ösztöndíj bruttó összege 2006-ban: 600 000 Ft/fő

Az ösztöndíjat 6 hónapra szóló programmal lehet megpályázni, és ösztöndíj-kategóriánként

legfeljebb három alkalommal nyerhető el. Az ösztöndíjat elnyerő pályázóknak vállalniuk kell, hogy az ösztöndíj lejártakor egy kb. 20-30 flekkes, az ösztöndíj elnyerése előtt nem publikált szépirodalmi művel, tanulmánnyal adnak számot a támogatás idején végzett munkájukról, részt vesznek egy – az OKM által megjelölt – nyilvános kulturális rendezvényen, hozzájárulnak a beszámolóként beadott műnek az OKM által biztosított egyszeri publikálásához, továbbá az ösztöndíj ideje alatt keletkezett művek publikálásakor feltüntetik a támogató és az általa folyósított ösztöndíj nevét.

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

- a kitöltött pályázati adatlapot és a nyilatkozatot
- szakmai önéletrajzot (fel kell benne tüntetni, ha a meghirdetett időszak alatt pályázott vagy elnyert más magyarországi vagy külföldi támogatást, ösztöndíjat),
- publikációs jegyzéket,
- részletes munkatervet,
- nem kötelező, de hasznos lehet a szakma elismert képviselőinek ajánlása.

Ha egy pályázó több támogatási kérelmet nyújt be, azokat rövid indoklással rangsorolnia kell.

Adatlap letölthető: www.okm.gov.hu

A pályázatok beérkezésének határideje: 2006. november 17.

Kérjük a borítékra ráírni: „Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak” – a megpályázott ösztöndíj-egység megjelölésével.

A pályázatok az alábbi címre kérjük elküldeni:

Oktatási és Kulturális Minisztérium
 Kozmüvelődési Főosztály
 1055 Budapest, Szalay u. 10-14.

www.irodalmijelen.hu

Az Irodalmi Jelen honlapján Ön nem csupán a lap tartalmával ismerkedhet meg, de olyan anyagokat is olvashat, melyek a lapban nem jelennek meg.

www.irodalmijelen.hu

Kattintson rá: ÉRDEMES!

Kiadja az **Irodalmi Jelen** kft.

és az **Occident Média** kft.

Igazgató: Szóke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó: 1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
 310085 Arad, Eminescu utca 55-57. szám,
 tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra: 1006 Ft/10 (100 000) lej/2,50 •

+ kézbesítési díj

egy évre: 2012 Ft/18 (180 000) lej/5 • + kézbesítési díj

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Pongrácz P. Mária (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház), Irházi János (Interjú), Méhes György, Szócs Géza, Kukorelly Endre (Főmunkatársak).

Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámor Gyula; Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaink utánkölése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.

Hirdetéseket a kiadó címén veszünk fel.

Orhan Pamuké az irodalmi Nobel-díj

A török Orhan Pamuknak ítelték az idei irodalmi Nobel-díjat. A Svéd Királyi Akadémia indoklása szerint az 54 éves író műveiben új jelképeket alkotott, amikor sajátos hangulatú regényeiben leírta az egymással ütköző, de mégis összefonódó kultúrákat. Pamuknak kisujjában van nemcsak a nyugati, hanem a teljes keleti irodalom is, könyveiben szimbolikus képeket rajzol az egykori ottomán birodalomról, szülővárosáról, a régi és a modern Isztambulról.

Műveit mintegy 40 nyelvre fordították le. Nálunk is ismert a *Hó*, valamint *A fehér kastély* című könyve. Tavaly nagy feltűnést keltett, hogy a török hatóságok beperelték a nemzet nyilvános megsér-

tése miatt, mert Pamuk egy külföldi lap-interjúban szövegét arról, hogy az első világháború idején a törökök legalább egymillió orményt mészároltak le, és hogy a 80-as, 90-es években harmincezer kurdot öltek meg.

Az első reakciók Stockholmból amúgy igen pozitívák. Pamukot évek óta jelölték, Torokország pedig igazán aktuális a Kelet és a Nyugat találkozására, de az Európai Unióhoz való közeledése miatt is. A német könyvszakma legnagyobb kitüntetését, a Béke-díjat tavaly vette át az 54 éves Orhan Pamuk a frankfurti könyvvásáron. A több mint egy millió euróval járó Nobel-díjat tavaly Harold Pinter drámaíró kapta. (MR)

Irodalmi hírek

■ **A MAGYAR IRODALOM MŰVELÉSÉBEN** elért kimagasló tevékenységéért az idén négy alkotó – Barnás Ferenc regényíró, Németh Gábor író, költő, a Litera.hu főszerkesztője, Radics Viktória javarészt szerb irodalommal foglalkozó kritikus és Simon Pálné Fischer Mária tanítónő, költő részesült a Déry Tibor Alapítvány elismerésében. A díjakat 21. alkalommal adták át Budapesten, az alkotó születésének évfordulója alkalmából. Az idei elismeréseket négytagú kuratórium ítélte oda, Réz Pál elnökletével.

■ **AZ ERDÉLYI MAGYAR IRODALMÁÉRT ALAPÍTVÁNY** idei díjazottjai: Güzs Imre, Jancsik Pál, Sigmund István, Szilágyi Júlia. Életmű-díjat Fodor Sándornak, Hídverő-díjat Széles Klárának ítélte a kuratórium. A szekelyudvarhelyi átadási ünnepségen laudációt mondott Balázs Imre József, Gálfalvi György, Gálfalvi Zsolt, Kántor Lajos, Pomogáts Béla.

■ **MÁRAI SÁNDOR SZOBROT** avattak Salernóban. A világhírű író száműzetésbeli éveinek jó részét (1967–1980) ebben a dél-olaszországi városban töltötte. A szoboravatásról az Oktatási

és Kulturális Minisztérium, a Márai Sándor Kulturális Egyesülettel és Salerno városával együtt döntött. Márai Sándor mellszobra, Gulyás Gyula alkotása a salerno tengerparti sétányon kapott helyet.

■ **A BOLDOG JÖVŐNKÉRT ALAPÍTVÁNY** (BJA) és a Lyra szerkesztője, pályázatot hirdet a LYRA Irodalmi Díj elnyerésére. A díjra pályázhat bármely magyar állampolgárságú, vagy határon túl élő magyar író, költő, műfordító eddig nem publikált irodalmi művel. A BJA pályázatot hirdet továbbá a *Karácsonyi irodalmi antológia, 2006* című kiadványukban való szereplésre hivatásos és amatőr költők, írók részére. További információk: alapitvany@globonet.hu, vagy www.bja.hu.

■ **IDÉN HUSZONHARMADIK ALKALOMMAL** rendezik meg Baden-Württembergben az irodalmi napokat, amely november 30-ig több mint hetven különböző programmal várja az irodalom iránt érdeklődőket. Ezek egyike a *látható irodalom* című kiállítás, amely 2007. március 28-ig tekinthető meg a Würth Művészeti központban.

■ **ELKÉSZÜLT AZ 1956 ERDÉLYBEN** című életrajzi adattár, de a sűrű programok miatt nem lesz hivatalos könyvbemutatója, mondta Dávid Gyula, a kötet szerkesztője.

■ **NOVEMBER 9–11-e** között a Romániai Magyar Könyves Céh idén is megrendezi a könyvvásárt a marosvásárhelyi Nemzeti Színházban.

■ **AZ ARANY JÁNOS ALAPÍTVÁNY** kuratóriumának (elnok: Tamás Menyhért) döntése alapján az idei Arany János-díjat Fekete Gyula, Dávid Gyula és Karátsón Gábor kapta, akik, az indoklás szerint '56 szellemiségének fennmaradásában jeleskedtek. A kitünt-

téseket október 23-án, az Írószövetség ünnepi megemlékező programja keretében adták át.

■ **A PRAE NEGYEDÉVES PERIODIKA MELLETT** október végén indult a prae.hu internetes általános művészeti portál, mely a szerkesztett tartalom mellett kínál bárkinek, hogy műveit elhelyezhesse, kiállíthassa a virtuális közönség tereibe.

■ **A BERLIN, DRÁGÁM CÍMŰ ANTOLOGIA** először adja közre 19 kortárs magyar író Berlin-történeteit. A visszaemlékezések felelevenítik azt az időszakot, amikor az NDK titkosügynökei még nyugat-berlini felolvasásokra is követték az elbeszélőt, és amikor a Berlini Fal mentén felállított kilátórnyokból lehetett nézni a kelet-berlini „málladozást az égszínkének kipufogógázban”. A kötet bemutatója október 28-án volt a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

■ **KÖNYVET ÍR PLACIDO DOMINGO**, a legendás „Három Tenor” egyike, és ebben felfedi az opera titkait. A könyv munkacíme *Az opera élvezete* lesz, és a tervek szerint 2009 elején jelenik meg.

■ **AZ ANGOL FOGADÓIRODÁK** legnagyobb elkeseredésére, a legkevésbé esélyesnek tartott regény nyerte el az idei Booker-díjat Nagy-Britanniában: az indiai író, Kiran Desai 'The Inheritance of Loss' (*A veszteség öröksége*) című könyve, amely a Penguin kiadónál jelent meg. A fogadóirodák vesztesége több mint 150 ezer font, Desai nyeresége viszont 50 ezer font, ennyit nyújtottak át neki a londoni Városházán megtartott ünnepségen.

■ **OKTÓBER 28-án és 29-én** harmadik alkalommal rendezte meg a Szépírók Társasága az Őszi Irodalmi Fesztivált a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Ebben az esztendőben a fesztivál eseményei az „antológiák” köré rendeződtek.

■ **AZ OROSZ ORTODOX EGYZHÁZ** a mai napig igyekszik megmagyarázni, hogy annak idején miért és hogyan süjtötték Lev Tolsztojt anatómával, amelyet az egyház azóta sem vont vissza. „Maga az író fordított hátat az egyháznak. Azzal, amit Krisztusról, az egyházzal, a szentségekről vallott, ő maga nyilvánította ki az egyházzal való teljes szakítását.” Sokan azonban ma is megvannak győződve arról, hogy Tolsztoj mindezeket állítva is megmaradt igaz kereszténynek.

(Forrás: Új Könyvpiac, litera.hu, kultúra.hu, hírügynökségek)

Lapszámunk szerzői

Anavi Ádám – 1909-ben született Tordán, költő, színműíró, 1928 óta publikál hazai lapokban, jelenleg Temesváron él. Legutóbbi kötete: *Kepler* (2006).

Ármos Lóránd – 1980-ban született Nagykárolyban, jogász, költő. Verseskötete: *Rózsahús* (2005).

Babiczy Tibor – 1980-ban született Székesfehérvárott, költő. Legutóbbi kötete: *A felvezető kör* (2001).

Babosi László – 1973-ban született Újfehértón, kritikus, Nyíregyházán a Móróc Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár könyvtárosa.

Boros Norbert – 1983-ban született Mátészalkán, egyetemista, gyakorló újságíró.

Csávossy György – 1925-ben született Temesváron, a mezőgazdasági tudományok doktora, költő, színműíró, több, borászati szakkönyv szerzője. Legutóbbi kötete: *Hervadás házában* (2006).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán, Budapesten él, foglalkozása könyvtáros.

Demény Péter – 1972-ben született Kolozsváron, költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete: *Visszaforgatás* (2006).

Dragomán György – 1973-ban született Marosvásárhelyen, író, műfordító, jelenleg Budapesten él. Legutóbbi kötete: *A fehér király* (2005).

Dreff János – 1975-ben született Dunajvárosban, író.

Fekete J. József – 1957-ben született Bácskossuthfalván, szerkesztő, újságíró. Legutóbbi kötete: *Teremtett világok* (Imádásos kolostor II.), 2006.

Géczi János – 1954-ben született Monostorpályiban, tanszékvezető a Pécsi Tudományegyetemen.

Hollósvölgyi Iván – 1969-ben született Veszprémben, költő. Megjelent kötete: *A Barbie-nők elrablása* (2000).

Jász Attila – 1966-ban született Szönyön, költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *A szökés gyakorlása* (2004).

Jászay Tamás – 1978-ban született Szegeden, színikritikus.

Kocsis Lilla – 1977-ben született Szentesen, jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Rektori Hivatalának munkatársa.

Marno János – 1949-ben született, költő, író. Legutóbbi kötete: *A fénytérvező*.

Márfai Molnár László – 1966-ban született Gyongyoson, művészeti filozófus, a soproni Nyugat-Magyarországi Egyetem docense. Kötete: *Jelentés a dialógus nyomán* (2001).

Muszka Sándor – 1980-ban született, költő, szociológia-antropológia szakot végzett a Babe^o-Bolyai Tudományegyetemen. Kötete: *Ennyi ha történt* (2005).

Németh Zoltán – 1970-ben született Érsekújváron, költő, irodalomtörténész, irodalomkritikus, a besztercebányai Bel Mátyás Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *A bevégezhetetlen feladat* (2005).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Payer Imre – 1961-ben született Budapesten, szellemi szabadfoglalkozású. Legutóbbi kötete: *Egyes szám, egyetlen személy* (2003).

Pollágh Péter – 1979-ben született, költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete: *Fogalom* (2005).

Puskel Péter – 1941-ben született Aradon, újságíró, helytörténész. Legutóbbi kötete: *Emléklapok a régi Aradról* (2004).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten. Londonban negyven éven át volt a BBC magyar adásának munkatársa, író, 1956 óta él Angliában. Legutóbbi kötete: *A Király utcán végestelen végig* (2006).

Simon Edina – 1978-ban született Nagyatádon, kritikus.

Sopotnik Zoltán – 1974-ben született Salgótarjánban, költő. Legutóbbi kötete: *Az őszinteség közepe* (2006).

Szabó Tibor – 1976-ban született Gyulán, könyvtáros, szabadúszó író. Kötete: *A ciprusi király* (2004).

Térey János – 1970-ben született Debrecenben, író, költő, műfordító, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Ultra* (2006).

Egy lap a könyvek világáról – egy lap világunk könyveiről
Interjúk – szemlék – kritikák
könyvüjdonságok – hírek

ÚJ KÖNYVPIAC

Kritikák a magyar és világirodalomról, gyerekkönyvekről, művészetről
Hírek, események

Kapható a könyvkereskedésekben, a hírlapárusoknál, valamint a Kaiser's, az Interspar és az Auchan üzleteiben

Előfizethető a szerkesztőség címén
Bp., 1092 Erkel u. 18.

www.ujkonyvpiac.hu